

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

EŞİ VEFAT ETMİŞ KADINLARIN SORUNLARI VE BAŞA ÇIKMA YOLLARI (Sorgun İlçesi Örneği)

Yüksek Lisans Tezi

Hatice Gülbahar KESKİN

Sivas
Mart 2021

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

**EŞİ VEFAT ETMİŞ KADINLARIN SORUNLARI VE BAŞA ÇIKMA
YOLLARI (Sorgun İlçesi Örneği)**

Yüksek Lisans Tezi

Hatice Gülbahar KESKİN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Cemal YALÇIN

Sivas

Mart 2021

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1. Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
2. Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
3. Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
4. Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

.../.../2021

Hatice Gülbahar KESKİN

ÖNSÖZ

“Eşi Vefat Etmiş Kadınların Sorunları ve Başa Çıkma Yolları (Sorgun İlçesi Örneği)” konulu tez çalışmamın danışmanlığını yürüten, aydınlatıcı fikirleri, bilgisi, tecrübesi ve sabrıyla yardımını esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Cemal Yalçın’a minnettarım.

Hayatımın her anında yanımda olan, varlığıyla beni her zaman mutlu eden, bana benden çok güvenip desteklerini esirgemeyen annem Yasemin Dalgıç’a, iyi günde, kötü günde her daim benimle beraber olan, evlatlarım Nihat Eymen ve Ali Seymen’in babası eşim Halil Keskin’e çalışmama desteklerinden dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak bana evlerini ve yüreklerini açarak, hayat hikâyelerini bilmemi sağlayan tüm vefakâr eşi vefat etmiş kadınlara teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
TABLO LİSTESİ	v
KISALTMALAR	vii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT	xi
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM.....	5
1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	5
1.1. Araştırmanın Konusu	5
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	5
1.3. Araştırmanın Kapsamı.....	6
1.4. Evren ve Örneklem Seçimi.....	6
1.5. Anket Formu.....	7
II. BÖLÜM	9
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
2.1. Aile Kavramı ve Tanımı.....	9
2.2. Aile Kuramları.....	13
2.2.1. Yapısal-İşlevselci Kuram	13
2.2.2. Alış - Veriş Kuramı	16
2.2.3. Güç (Çatışma ve Denge) Kuramı	17
2.2.4. Feminist Kuram.....	19
2.3. Evlilik Kavramı ve Tanımı.....	29
2.4. Evliliğin Sona Ermesi.....	32
2.4.1. Eşlerden Birinin Vefatı ile Evliliğin Sona Ermesi	33
2.4.2. Boşanma ile Evliliğin Sona Ermesi.....	34

2.5. Toplumsal Cinsiyet ve Toplumdaki Kadın Algısı.....	39
III. BÖLÜM	45
3. EŞİ VEFAT EDEN KADINLAR VE SORULARI	45
3.1. Dulluk ve Toplumdaki Dulluk Algısı.....	45
3.2. Eşi Vefat Etmiş Kadınların Eş Kaybından Sonra Yaşadığı Zorluklar.....	47
3.2.1. Ekonomik Sıkıntılar.....	48
3.2.2. Toplumsal Sıkıntılar	50
3.2.3. Ailevi Sıkıntılar	54
3.2.4. Sağlık Problemleri	55
IV. BÖLÜM	61
4. EŞİ VEFAT ETMİŞ KADINLARA YÖNELİK SOSYAL DESTEK DÜZENLEMELERİ	61
4.1. Dünya’da Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Sosyal Destekler	61
4.2. Türkiye’de Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Sosyal Destekler	63
4.2.1. Nakit Desteği.....	66
4.2.2. Sağlık Hizmetlerine Erişim	67
4.2.3. Yiyecek ve Yakacak Desteği.....	67
4.2.4. Barınma Desteği	67
4.2.5. Çocuklara Yönelik Destekler	68
V. BÖLÜM.....	71
5. ARAŞTIRMA BULGULARI	71
5.1. Sosyo-Demografik Bulgular.....	71
5.2. Kadınların Ekonomik Durumlarına İlişkin Genel Bilgiler	78
5.3. Yetim Kalan Çocuklar ile İlgili Genel Bilgiler	85
5.4. Vefat Eden Eş ile İlgili Genel Bilgiler	89

5.5. Eşi Vefat Eden Kadınların Eş Kaybı Sonrasında Yaşadıkları Sorunlar ve Bu Sorunlar için İhtiyaç Duydukları Çözümler	92
5.6. Eşi Vefat Etmiş Kadınların Hayata Tutunma Çabaları	106
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	111
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	118
KAYNAKÇA	121
EKLER.....	127
Ek 1. Anket Formu	127
ÖZ GEÇMİŞ.....	135

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yapılan Yardımlar 2015-2019	66
Tablo 2. Öksüz ve Yetimlere Yönelik Yapılan Yardımlar 2015-2019	68
Tablo 3. Yaş Durumu	71
Tablo 4. Eğitim Seviyesi	72
Tablo 5. Çocuk Sayısı	73
Tablo 6. Yaşanılan Ev Durumu	74
Tablo 7. Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	75
Tablo 8. Eş Vefatı Öncesi Yaşanılan Kişiler.....	75
Tablo 9. Eş Vefatı Sonrasında Yaşanılan Kişiler	76
Tablo 10. Eşten Kalan Maaş.....	77
Tablo 11. Sosyal Güvence Durumu.....	78
Tablo 12. Geçim Sağlama Durumu	79
Tablo 13. Aylık Gelir Düzeyi.....	80
Tablo 14. Gelir Yeterliliği Durumu.....	81
Tablo 15. Şu Anda Çalışma Durumu	81
Tablo 16. Çalışma Nedenleri.....	82
Tablo 17. Şu anda İş Arayış Durumu	83
Tablo 18. Yapabildikleri İş Türü	83
Tablo 19. Eşten Kalan Miras Durumu.....	84
Tablo 20. Bakım Amacı İle Yakın/Başka Aile/ Bir Kurumda Kalan Çocuk Durumu.....	85
Tablo 21. Bakımda Kalan Çocuğun Kaldığı Yer	85
Tablo 22. Bakımda Kalan Çocuğun Cinsiyeti.....	86
Tablo 23. Bakımda Kalan Çocuğun Yaşı	86

Tablo 24. Çocuğun Çalışma Durumu	87
Tablo 25. Çalışan Çocuğun Yaşı	87
Tablo 26. Çocuğun Çalıştığı Yer	88
Tablo 27. Çalışan Çocuğun Para Harcama Türü	88
Tablo 28. Eş Kaybı Süreci	89
Tablo 29. Vefat Eden eşin Meslek Türü	90
Tablo 30. Eşin Vefat Sebebi	91
Tablo 31. Kadınlara Şu An En Çok Sıkıntı Veren Problem Durumu.....	92
Tablo 32. Eş Vefatı Sonrası Maddi Durum Değişimi	93
Tablo 33. Eş Kaybı Sonrası Yaşanan Maddi Sorunlar	93
Tablo 34. Eş Vefatı Sonrası Toplum İçinde Yaşadıkları Zorluk Durumu.....	94
Tablo 35. Eş Vefatı Sonrası Yaşanılan En Önemli Sorunlarına Ait Dağılım.....	95
Tablo 36. Sigara Kullanımı	97
Tablo 37. Tedavi Gördükleri Kronik Hastalıklar	98
Tablo 38. Sorunların Ortadan Kalkması İçin Duydukları İhtiyaçlara Ait Dağılım ...	99
Tablo 39. Kişi ve Kurumlardan Alınan Destekler	102
Tablo 40. Genel Olarak Hayat Memnuniyet Durumu	103
Tablo 41. Geleceğe Dair Plan Durumu	103
Tablo 42. Yeniden Evlenmeyi Düşünme ve Evlenme Nedeni	104
Tablo 43. Evlenmeyi Düşünmeme Sebeplerine Göre Dağılım	105

KISALTMALAR

ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığı
EVEK	: Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Nakit Yardım Programı
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
ŞEŞSY	: Şartlı Eğitim ve Şartlı Sağlık Yardımı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

ÖZET

Bu tez çalışmasının amacı, eşi vefat etmiş olan kadınların eşlerini kaybettikten sonra psikolojik, ekonomik, sosyo-kültürel ve toplumsal olarak yaşamış oldukları sorunları tespit etmektir. Yaşadıkları bu sorunlar ile nasıl başa çıktıklarını, toplumun temel yapı taşı olan ve toplumu ayakta tutan aile kurumunun zedelenmemesi için verdikleri mücadeleleri gözler önüne sermektir.

Çalışmamız iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşaması kuramsal çerçeve adı altında konunun temel kavramlarını açıklamaya yönelik olup ikinci aşaması ise, saha çalışması ve bulgulardan oluşmaktadır. Kavramsal çerçeve kısmında aile kavramı, evlilik kavramının tanımları yapılarak, aile teorilerinden bahsedilmiştir. Ayrıca evliliğin sona ermesi ile birlikte ortaya çıkan yeni aile modelleri, toplumsal cinsiyet ile toplumda ki dul kadın algısı, eşi vefat eden kadınların sorunları ve bu sorunlar için çeşitli ülkelerde ve Türkiye’de uygulanan sosyal destek politikaları gibi konulara yer verilmiştir. Sorgun ilçesinde yaşayan eşi vefat etmiş 103 kadından oluşan örneklem grubu ile tek tek görüşme yapılarak 48 soruluk anket çalışmasını cevaplandırmaları sağlanmıştır. Yapılan anket çalışmasında yaş, öğrenim durumu, eşin ne zaman ve hangi sebeple kaybedildiği, eş kaybından sonra yaşanan sorunlar ile bu sorunların ortadan kalkması için gerekli olan ihtiyaçlardan oluşan sorular ele alınmıştır.

Yapılan çalışmaların sonuçlarına göre; eşleri vefat eden kadınların eş kaybı sonrasında yaşamış oldukları sorunlar önem sırasına göre en fazla maddi sıkıntılar, çocuklarına tek başına yetememek ve psikolojik sıkıntılar olarak tespit edilmiş ancak buna rağmen çocuklarından ve geçmişte yaşamış oldukları tecrübelerden dolayı yeniden evliliği düşünmedikleri gözlemlenmiştir. Bu sorunların ortadan kalkması için duyulan ihtiyaçlar sırasıyla; parasal destek, psikolojik destek, iş bulma konusunda yardım ve son olarak çocukların eğitime katkı olarak ifade edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Evlilik, aile, kadın, toplumsal cinsiyet, eş kaybı, dulluk

ABSTRACT

The aim of this thesis is to determine the psychological, economic, socio-cultural and social problems that widowed women experienced after they lost their husbands. It aims to reveal how they coped with these problems they experienced, and their struggles in order not to damage their family institution, which is the basic building block of the society and keeps the society alive.

Our study consists of two stages. The first stage aims at explaining the basic concepts of the subject under the heading of theoretical framework, and the second stage consists of fieldwork and findings. In the conceptual framework part, the concept of family and the concept of marriage were defined, and family theories were mentioned. In addition, such issues as the new family models emerging as a result of the termination of the marriage, social gender and the perception of widows in society, the problems of women whose husbands passed away, and social support policies implemented in various countries and in Turkey for this problem were addressed. The sample group consisting of 103 widowed women living in Sorgun district was interviewed one by one, and they were asked to answer the 48-question questionnaire. In the survey study, the questions consisting of age, education status, when and why the spouse was lost, problems experienced after the loss of spouse and the needs required to eliminate these problems were discussed.

According to the results of the study conducted, the problems experienced by the women whose husbands passed away after the loss of their spouses were determined to be, in order of importance, financial problems, inability to respond to the needs of their children on their own, and psychological problems, but it was observed that despite these problems, they did not think of remarrying on account of their children and past experiences. The needs felt to overcome these problems were reported to be financial support, psychological support, assistance in finding a job, and finally, contribution to the education of children, respectively.

Keywords: Marriage, family, woman, social gender, loss of spouse, widowhood

GİRİŞ

Aile, tarih boyunca insan neslinin çoğalarak devam ettiği, dünyaya gelen bireyin topluma hazırlama ve kazandırılma sürecinin ilk ve en etkili şekilde gerçekleştiği; eşler, anne, baba ve çocuklar arasında saygı ve sevginin hâkim olduğu ilişkilerin en güzel şekilde olduğu sosyal bir kurumdur (Ozankaya 1986: 281). Aileden toplumsal bir kurum olarak bahsedilmesi ailenin bir toplum için ne kadar önemli olduğunu ifade etmektedir. Bireyleri sağlıklı birer vatandaş olarak yetiştirmek, toplumun refah seviyesini yükseltmek adına önemli bir adım atmaktır. İlk eğitimin verildiği aile, birey yetiştirmek ve toplumu geliştirmek adına önem arz eden sürekli yenilenip geliştirilmesi gereken bir kurumdur.

Ailenin kuruluşu evlilik akdi ile gerçekleşmektedir. Evlilik iki cins arasındaki meşru ilişkinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Birçok toplumda evli olmayan çiftler gayri meşru ilişki yaşıyor olarak görülmektedir. Ancak bu durum da toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Bazı toplumlarda evlilik akdi yapılmayan ilişkiler artık normal olarak kabul görmektedir, bazı toplumlarda ise kınanmaktadır. Türk toplumunda da evlilik dışı ilişkiler gayri meşru ilişkiler olarak görülür (Canatan vd., 2013: 57). Aile kurumunun bir toplumda var olması evliliğin gerçekleşmesine bağlıdır.

Ailenin temellerinin atıldığı evlilik, eşlerden birinin vefatı ya da boşanma ile sona ermektedir. Evliliğin sona ermesi tamamlanmamış aileleri beraberinde getirebilir, bu durum toplumsal ve bireysel sorunlara yol açmaktadır. Bir evliliği sağlam temeller üzerinde tutabilmek bireylerin göreviyken elde olmayan sebeplerden dolayı evlilikler sona erebilir. Bunlardan en önemlisi eş kaybıyla sonlanan evliliklerdir. Kişiler elinde olmayan doğal sebepler sonrasında eşlerini kaybedebilir ve evliliğin sona ermesiyle birlikte tamamlanmamış aileler ortaya çıkar.

Eşi vefat eden kadın toplum içinde “dul” sıfatını almaktadır. Bu sıfatı alan kadınlar, gerek toplumda gerekse kendi içinde çeşitli sorunlar yaşayarak bir takım sıkıntılara maruz kalmaktadır. Kavramsal çerçevedeki temel tanımlara ek olarak anket bulgularının yorumlamasıyla eşi vefat etmiş kadınların sorunları tespit edilmiştir. Çalışma, toplumda kadının yerini araştırırken “dul” sıfatını alan kadının toplumda nelere maruz kaldığını, kendi içinde eş kaybı sonrasında yaşadığı psikolojik sorunları ve sağlık sorunlarını, ekonomik ve sosyo-kültürel sıkıntılarını tespit ederek önem

sırasına göre sıralayıp bunlar için öncelikle neye ihtiyaç duyduğunu ve kendince bulduğu çözümleri açıklamaktadır. Toplumları oluşturan aile kurumunun sağlam temellere oturmadığı zaman toplumun temelden sarsıldığı, gelecek nesillerin kaderinin aile kurumunun sağlam olmasına bağlı olduğu bilinmektedir. Eşi vefat eden kadınlar, yaşadıkları bütün sıkıntılara rağmen ailesini ayakta tutma çabasını vermeye devam etmekte ve bunu çocuklarının geleceği için yapmaktadır.

Eşi vefat eden kadınlar, yaşadıkları ölüm acısının etkisiyle yas tutma sürecine girmektedir. Bu süreci atlatabilmek için öncelikle ailelerinin desteğine daha sonra toplumsal desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu desteğin aksine toplum tarafından “dul” olduğu için dışlanmaya maruz kalan kadınlar, sağlık problemlerinin baş göstermesiyle birlikte bir takım psikolojik sorunlar yaşamaktadır. Psikolojik sorunların yanı sıra evin geçimini sağlayan erkeğin ölümü kadının ekonomik olarak sıkıntılar yaşamasına sebep olmaktadır. Tek başına her şeyin üstesinden gelmeye çalışan kadın, bir yandan kendi acısını atlatabilmeye çalışırken diğer yandan üstlenmiş olduğu görev ve sorumlulukları en iyi şekilde nasıl yerine getireceğinin mücadelesini vermektedir. Ekonomik sıkıntılara ek olarak yaşadığı diğer önemli sorun, çocuklarına tek başına yetemediği düşüncesidir. Kadın eş kaybı sonrası yaşadığı bu sorunları atlatabilmek için kendince çözüm önerileri üretmekte ve bir şekilde bu sorunların üstesinden gelmeye çalışmaktadır. Ayrıca bu çalışmada; eşi vefat eden kadınlar için Türkiye’de ve başka ülkelerde gerçekleştirilen sosyal destekler anlatılmaktadır. Ülkeler aile kurumuna önem vermektedir. Kadınların yaşadığı sorunlar ülkeler tarafından tespit edilerek sorunların çözümü için sosyal destekler üretilmektedir. Bu destekler ülkelere göre farklılık göstermektedir. Desteklerden bazıları tam anlamıyla amacına ulaşırken bazılarının yetersiz kaldığı görülmektedir.

Çalışmada örneklem grubu olarak Yozgat ili Sorgun ilçesinde yaşayan, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfında kayıtlı olan 18-65 yaş aralığındaki 159 kadın seçilmiştir. Yapılan görüşmeler ile 103 eşi vefat eden kadının 48 soruluk anket çalışmasına katılımı sağlanmıştır. Anket çalışmasının yanı sıra hepsi tek tek dinlenerek yaşamış oldukları sorunlar ve verdikleri mücadeleler bizzat kendi ağızlarından öğrenilmiştir. Bu sayede eşini kaybeden kadınların toplum içinde yaşamış oldukları zorluklar, çocuklarına tek başına yetemediklerini düşünmeleri, ekonomik ve psikolojik

sıkıntıları, onlar için hangi sorunun daha öncelikli olduğu belirlenmiştir. Bu sorunlarla ilgili kadınların üretmiş oldukları çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Yukarıda ana hatlarıyla değinilen çalışma konusu; teorik düzeyde aile ve evlilik kavramlarının birlikteliği ile evlilik bitimi sonrasında ortaya çıkan yeni bir aile modelinin ve insanlara yüklenen “dul” sıfatının çeşitli kitaplar, makaleler, videolar çerçevesinde incelenmesidir. Çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde; araştırmanın metodolojik kısmına yer verilerek konusu, kapsamı, amacı, yöntemi ve anket formu bilgileri yazılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde; kavramsal çerçeve başlığıyla verilen aile ve evlilik kavramlarının tanımları yapılarak aile kuramlarına yer verilmiştir. Evlilik, eş vefatı ve boşanmayla sona ermektedir. Bununla birlikte parçalanmış aileler ortaya çıkmaktadır. Bu bölümde ailenin geçmiş olduğu aşamalardan söz edilerek kadının toplumdaki yeri ve toplumsal cinsiyet konusu anlatılmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; eşi vefat etmiş kadınlar ve kadınların sorunları başlığı altında, dulluk ve toplumdaki dulluk algısı açıklanarak eşi vefat etmiş olan kadınların eş kaybı sonrasında yaşamış oldukları sorunlar anlatılmaktadır. Bu sorunlar sırasıyla; ekonomik, toplumsal, ailevi problemler ve sağlık problemleri olarak ele alınmaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde; eşi vefat etmiş olan kadınların sorunlarının çözümü için farklı ülkelerde ve Türkiye’de uygulanan sosyal desteklere yer verilmektedir.

Çalışmanın beşinci bölümünde; eşi vefat etmiş 103 kadına uygulanan 48 soruluk anket çalışmasına ve bulgularına yer verilip bulgular tablo halinde sunularak yorumlanmıştır.

Çalışmanın sonuç ve değerlendirme bölümünde; çalışmada ulaşılan bulgular ışığında eşi vefat etmiş kadınların sorunları, bu sorunlarla başa çıkma yolları değerlendirilmiş ve çözüm önerilerine yer verilmiştir.

I. BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. Araştırmanın Konusu

Bu çalışma ile öncelikli olarak, aile ve evlilik olgusu tanımları yapılmaktadır. Aile kavramı, aile teorileri, Türk toplumundaki aile yapısı, evlilik olgusu, evliliğin sona ermesi ve parçalanmış aile konuları ile ilgili çalışmalar yapılarak literatür taraması ve saha araştırması çerçevesinde toplumdaki “Dul Kadın” algısı açıklanmaktadır.

Eşi vefat etmiş olan kadınların, “eş kaybı” sonrasında kendisi, ailesi ve yaşadığı toplum içerisinde karşılaşmış olduğu sorunlar ve bu sorunlar ile baş edebilmek için oluşturduğu savunma mekanizmaları araştırılarak gözler önüne serilmiştir. Ailenin parçalanmaması ve sorunlar karşısında en az hasar ile ailenin ayakta kalabilmesi için aileyi oluşturan bireylerden kadının verdiği mücadele ve toplumda karşılaştığı sorunlar anlatılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Kadın, toplumun temelini oluşturan aile kurumunda var olan ve yeni nesillerin doğup büyümesinde önemli rollere sahip bir bireydir. Evlilik olgusu, aile kurumunun oluşmasının en önemli belirleyicisidir. Kadın ve erkeğin hayatlarını birleştirmesi ile evlilik oluşmaktadır. Toplumdaki bazı kadınlar eşlerinin farklı sebepler sonucunda ölmesi ile evliliklerinin sonlanmasını yaşamaktadır. Eşini kaybettikten sonra kadının toplumdaki yeri ve tek başına verdiği yaşam mücadelesi kadınlar ile görüşmeler yapılarak anlatılmaktadır. Kadının eş kaybından sonra hayatında ne gibi değişiklikler olduğu, bu değişikliklere nasıl uyum sağladığı ve toplumun dul olan kadına bakışının ne gibi sonuçlar doğurduğunun anlatılması amaçlanmıştır.

Sorgun ilçesinde yaşamakta olan eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yapılmış olan bu çalışmanın amaçlar şu şekildedir:

- Toplumsal cinsiyet bağlamında kadının toplum içindeki yerini açıklamak.
- Dulluk algısını açıklamak ve toplumun eşi vefat etmiş kadına olan yaklaşımlarını anlatmak.

- Eşi vefat etmiş kadınların kendilerini yaşadıkları toplumun neresinde gördüklerini ve toplumun kadınlara yönelik algısını anlatmak.
- Eşi vefat etmiş kadınların toplumda karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlara karşı geliştirdikleri çözüm önerilerine yer vermek.
- Eşi vefat etmiş kadınların sorunlarıyla ilgili sosyal destekleri yazmak ve sorunlara çözüm önerileri sunmak.

1.3. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın kapsamını, Yozgat ili Sorgun ilçesinde yaşayan 18 – 65 yaş arasında bulunan eşi vefat etmiş kadınlar oluşturmaktadır.

1.4. Evren ve Örneklem Seçimi

Araştırmanın evrenini Yozgat ili Sorgun ilçesinde yaşayan eşi vefat etmiş kadınlar oluşturmaktadır. Bu bölgede yaşayan insanlarla ilgili genel bir araştırma yapılmıştır. Sorgun ilçe merkezi ve köylerinde yaşayan kişilerin sayısı 2018 yılı nüfus sayımına göre 79.314'dür (<http://www.yozgat.gov.tr/nufus-verileri>). Sorgun ilçesinde yaşayan eşi vefat etmiş kadınların tespit edilmesi için öncelikle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı olan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün muhtaç vatandaşların kaydedildiği Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemine alınan izin ve kullanma yetkisiyle giriş yapılarak kadınların sayılarına ulaşılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda örneklem alanı oluşturulmuştur. Sorgun Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfında kaydı bulunan 18-65 yaş arası eşi vefat etmiş kadınların sayısı 159'dur (<https://butunlesik.ailevecalisma.gov.tr/VO/>). Anket çalışması bu kadınlar içinden sorulara cevap vermeyi kabul eden 103 kadına uygulanmıştır.

Seçilen kadınların yaş aralığının 18-65 olmasına ve yanlarında bakmakla yükümlü oldukları bekâr çocukları olmasına dikkat edilmiştir. Bekâr çocuklu kadınların seçilmesiyle; eşini kaybeden kadının çocukları ile birlikte parçalanmış ailesini ayakta tutabilmek için verdiği mücadele anlatılmak istenmiştir. Çocuğun kadının yanında olması; çalışması ve evlenmesi gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir.

1.5. Anket Formu

Anket formu; yapılan çalışmalar ve derlenen belgeler oluşturulduktan sonra formun konuya uygunluğu ve anlaşıla bilirliğinin denetlenmesi amacıyla örneklem alanından seçilen 10 kişiye ön test yapılarak uygulanmıştır. Bu işlem sonrasında tespit edilen eksikler giderilerek, 48 soruluk anket formu düzenlenmiştir. Anket formunda sırasıyla demografik, ekonomik, sosyal güvence, sosyo-kültürel, aile yapısı, kaybedilen eş ile ilgili bilgiler, eş kaybı sonrasında yaşanmış olan ailevi-ekonomik-sosyal ve toplumsal sorunlar, toplumsal cinsiyet bağlamında toplumdaki dul kadın algısı, yeniden evliliğe bakış açısı ve yaşadığı sorunlar ile kadının sorunlarla nasıl başa çıktığı gibi sorulara yer verilmiştir. Anket formu on dört adet açık uçlu, üç adet önem sırasına göre sıralamalı ve otuz bir adet kapalı uçlu sorudan oluşmaktadır. Açık uçlu sorulara yer verilmesinin sebebi; anket formunun uygulandığı kişilerden derinlemesine cevaplar alabilmektir. Sıralamalı sorulara yer verilmesinin sebebi; anket uygulanılan kişiler için hangi sorunun daha çok öncelikli olduğunu tespit ederek yaşanılan sorunları çoğunluğa göre önem sırasına göre sıralamaktır.

Anket formu Sorgun Kaymakamlığından alınan izin sonrasında 2019 yılı Haziran ve Temmuz aylarında uygulanmıştır. Anket formu uygulanması sürecinde karşılaşılan sorunlardan en önemlisi şahışların adreslerinde ziyaret edilmesi ve bazılarının evde bulunamaması sonrasında evlerine tekrar gidilmesidir. Diğer bir sorun da dul kadın olmaları sebebiyle kadınların bu formu doldurdıkları takdirde kendilerine bir sorun yaratacağını düşünmeleridir. Bu yüzden anketi uygulamaya başlamadan önce; ilk olarak kendini dışarıya kapatmış ve “dul kadın” sıfatını almış kadınlar için güvenli bir ortam oluşturulmuş, kadınların sorulara daha net cevaplar vermesi sağlanmıştır.

Anket formundaki sorular, eşini kaybetmiş kadınların demografik bilgilerine ulaşılarak hazırlanmıştır. Bu bilgiler neticesinde, kadının eşinin ölüm sebebi ve eşini ne zaman kaybettiği, eş kaybı sonrasında kendi içinde ve toplumsal alanda yaşadığı sorunlarla birlikte sorunları aşma yöntemlerinin tespit edilmesi hedeflenmektedir. Yapılan alışma sonrasında eşini vefat etmiş kadınlar bu vesileyle kendilerini ve sorunlarını önemseyen insanların varlığıyla mutlu olmuşlardır.

Uygulan anketler sıralanarak Excel ortamında tablo halinde verilmiştir. Daha sonra SPSS v23.0 programındaki veri tabanına işlenen anketler, yine bu program aracılığıyla analiz edilerek değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

II. BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Aile Kavramı ve Tanımı

Toplumların yapısı kurumlar tarafından oluşturulmaktadır. Her toplum kendi içinde farklı kurumsal yapılara sahiptir. Toplumu oluşturan kurumlardan en küçüğü ve en temeli olan aile, anne-baba ve çocuklardan oluşmaktadır. Nesillerin devamlılığı için aile kurumunun oluşması gerekmektedir. Ailelerin temelini evlilik oluşturmaktadır. Evlilik bağıyla oluşan aile kurumu giderek genişler amca, dayı, hala, teyze gibi bireyler geniş ailenin birer üyesi sayılmaktadır. Bazı toplumlarda geniş aileler yaygınken bazılarında kentleşmenin etkisiyle çekirdek aileler hâkimdir.

Aile sözcüğünün dilimizde birçok anlamı vardır. Türk Dil Kurumu, dilimize Arapçadan geçen aile kavramını şu şekilde tanımlamaktadır (Canatan vd., 2013: 54):

1. Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içinde en küçük birlik;
2. Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü;
3. Birlikte oturan hısımların tamamı;
4. Halk ağzında: Eş, kadın;
5. Aynı gaye üzerinde anlaşılan ve birlikte çalışan kimselerin bütünü ve
6. Temel niteliği bir olan dil, hayvan veya bitki topluluğu, familya.

Aile kurumuyla ilgili genel tanımlar yapmakla beraber değişik kültürlerde farklı anlamlara gelmesi de kaçınılmazdır. Türkiye'deki aile tanımı Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde bahsedilen tanımların tamamını içermektedir. Evlilikle beraber başlayan, zamanla çocuk ve büyüklerin dâhil olduğu ortak duygusal paylaşımın yaşandığı kuruma aile denmektedir. Duygusal paylaşım ailenin birlik ve beraberliğini güçlendirmenin yanı sıra insanlardaki sorumluluk duygusunu da harekete geçirmektedir. Eğer aile bireyleri rol ve sorumluluklarının farkındaysa ve ona göre yaşamlarını sürdürmekteyse ailenin geleceği sağlam temeller üzerine kurulmuş olur.

Giddens’a göre aile, akrabalık bağları ile doğrudan bağlanan, yetişkin aile üyelerinin çocuklara bakma sorumluluğunu üstlendiği insanlar topluluğudur (Giddens 2008: 246). Akrabalık bağlarının ve nesillerin devamlılığını sağlayan çocukların bakımının ön planda tutulduğu aile onu oluşturan her birey için önemsenen bir kurumdur. Bu yüzden aileyi ayakta tutabilmek için aile bireylerinin her biri farklı görev ve sorumlulukları üstlenmektedir.

“Aile, toplumun çekirdeği ve temel birimidir, aynı zamanda en eski ve evrensel bir kurumdur” görüşünü paylaşan Ünal, evlilik sözleşmesi ile netlik kazanan aile kurumuna toplumların devamlılığı için ihtiyaç duyulduğunu söylemektedir. Aile kurumunun devamlılığı sağlıklı bir toplumun varlığı için şarttır. Bu yüzden aile kurumunun sağlıklı ve güçlü bir şekilde ayakta durması gerektiğini savunmaktadır (Ünal 2013: 589). Sağlıklı nesiller sağlıklı ailelerde yetişmektedir. Sağlıklı toplumlar ise sağlıklı yetişen nesillerin varlığı ile mümkün olmaktadır.

Aile, tarih boyunca insan neslinin çoğalarak devam ettiği, dünyaya gelen bireyin topluma hazırlama ve kazandırılma sürecinin ilk ve en etkili şekilde gerçekleştiği; eşler, anne, baba ve çocuklar arasında saygı ve sevginin hâkim olduğu ilişkilerin en güzel şekilde olduğu sosyal bir kurumdur (Ozankaya 1999: 281). Aileden sosyal bir kurum olarak bahsedilmesi ailenin bir toplum için ne kadar önemli olduğunu ifade etmektedir. Bireyleri sağlıklı birer vatandaş olarak yetiştirmek, toplumun refah seviyesini yükseltmek adına önemli bir adım atmaktır. İlk eğitimin verildiği aile, birey yetiştirmek ve toplumu geliştirmek adına önem verilerek sürekli yenilenip geliştirilmesi gereken bir kurumdur.

Aile; çokluğun tek bir kişilik olarak bireyselleştiği, bencillikten uzak, ailesini de en az kendisi kadar düşünüp, sevdiği ve faydasını gözettiği kısacası; kendisinden ayrı tutmadığı bir kurumdur. Bu sebeple aile, eşler arasında liderlik savaşının yapıldığı ve her bireyin kafasına göre yaşadığı bir toplanma merkezi değildir (Doğan vd., 2015: 35). Aile içinde bireylerin görev ve sorumluluklarının farkında olarak, birbirlerinin haklarını gözeterek, saygı sevgi çerçevesinde bir yaşam sürdürdükleri kurum olmalıdır. Ancak bütün aileler bunu başaramamakta ve aile içinde sorunlar yaşanmaktadır. Bu tarz sorunların yaşanmaması için aile bireylerinin bencil değil elcil olmaları gerekmektedir.

Ailenin sürekliliğinin sağlanarak varlığının korunması için, duygusal ilişkilerin sağlıklı bir biçimde kurulması ve sosyalleşme sürecinin dengeli olarak ilerlemesi önemlidir (Sayın 1990: 26). Nesiller boyu varlığını devam ettirmeyi başaran aile kurumu için sağlıklı bir duygusal alışverişin yaşanması şarttır. Eğer aileyi oluşturan karı-koca arasındaki ilişki sağlamasa onlardan meydana gelen çocuklarda sağlıklı bireyler olarak topluma hazırlanacaktır. Ailenin sağlamlığı toplumun ve hatta dünyadaki ilişkilerin sağlamlaşması anlamına gelmektedir. Ailenin temelinde duygusal paylaşım ve sevgi yatmaktadır. Sevginin olmadığı ve paylaşılmadığı bir yerde aileden söz edilemez. Sevgisiz bir aile sadece görüntüde gerçekleşmiştir ve en ufak bir zorlukla karşılaştığında, bir darbe aldığında bozulmalar meydana gelecek ve yıkılma sürecine girecektir. Sevgi ile büyüyen bireylerin ruh sağlıkları yerinde olur. Sevgi ile büyüyen bir çocuk hoşgörülü, anlayışlı ve insanlara saygılı olarak yetişir. Oysa bunun tam tersi sevgisiz büyüyen birey, aile içinde sorunlar olduğu sinyalini verir ve bütün bu sorunlar beraberinde toplumsal sorunları da getirir. Aile ilişkileri ne kadar sağlamasa toplumsal ilişkilerde o kadar sağlam ve kalıcıdır.

Türk kültüründe kadın ailenin temelini oluşturur. Nitekim “Evi ev eden kadındır”, “Evi ev eden avrat, yurdu şen eden devlet” ya da “Evi dışı kuş yapar” şeklindeki atasözleri, bunu açıkça göstermektedir (Canatan vd., 2013: 54). Kadına verilen önem ve yüklenen sorumluluk atasözlerinde bile kendini göstermektedir. Türk toplumunun her ne kadar ataerkil bir aile yapısına sahip olduğu söylene de atasözleri bile kadını ve devleti aynı cümle içersin de bütünleştiriyor ve aile içindeki kadının önemini açıkça göstermektedir. Kadın evi ev eden, çocuğuna ilk eğitimi veren, toplumun düzenleyicisi ve kurtarıcısı rolünü üstlenendir. Kadına yüklenen bu sorumluluklar elbette zorluklarla baş etme becerisi geliştirmenin yanı sıra kadının bir süre sonra yorulması ve yıpranmasına sebep olmaktadır.

Evlilik gerçekleştiği andan itibaren aile oluşmaktadır. Eşler birbirlerine ve ailesine karşı hak ve sorumlulukları yerine getirmek zorundadır. Sorumluluklar tam manası ile yerine getirilmez, kişiler rollerini tam olarak bilip üstlenmezse aile ilişkileri olması gerektiği gibi yürümez, evlilik ise sıkıntılı bir sürece girer. Türk medeni kanununa göre resmi nikâhlı olan kişiler toplumda resmi olarak evli kabul edilir. Ancak toplumda şöyle bir gerçeklik vardır: Evlilik aile kurma gayesi üzerine gerçekleştirilmemiş ise tarafların resmi olarak evli olmaları, onların aile oldukları

anlamına gelmediği şeklinde düşünülür. Aile ilişkilerinde resmiyette evli olmak her ne kadar önemli olsa da kişilerin duygusal paylaşımlarının olmaması aile kurma adına yeterli görülmemektedir.

Toplumlarda tek bir aile yapısından söz etmek mümkün değilken çok çeşitli aile tiplerinin var olduğu görülmektedir. Aile yapısı, toplumların hayat tarzlarına göre farklılıklar göstermektedir. Aile birçok açıdan ele alınıp sınıflandırılabilir. Ailenin büyüklüğüne göre yapılan aile sınıflandırması, geleneksel geniş aile ve çekirdek aile olmak üzere ikiye ayrılır: Geniş aile, birden fazla kuşağın bir arada yaşadığı, gelenek ve görenek gibi değerlere sahip çıkan, akrabalar arasındaki bağların güçlü olduğu ve aile reisinin baba kabul edildiği aile modelidir. Çekirdek aile ise, anne-baba ve çocukların bir araya gelerek oluşturduğu aile yapısıdır. Bu aile modeli sanayi ve kentleşme sonrasında ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır (Özkiraz vd., 2016: 88). İnsanların birbirlerinden çok farklı karakterlere sahip olmaları bile aile yapılarının ve toplumsal kurumların farklı olmasının nedenleri arasında gösterilebilir. Her toplum kendine has bir yapıya sahiptir. Bu yüzden yaşam şartları aile yapılarının çeşitlenmesine neden olmaktadır. Sanayinin gelişmesiyle birlikte kentlere göçler artmakta aile yapıları geleneksel geniş aileden çekirdek aileye dönüşmektedir.

Türk toplumunun aile yapısı köy, gecekondu ve kent ailesi olmak üzere üç farklı gruba ayrılabilir: Kırsal aile, kırsal alanda hüküm süren aile yapıları olarak adlandırılabilir. Aynı çatı altında birçok evli çiftin yaşadığı, baba egemenliğinin var olduğu çekirdek aileden geleneksel aileye doğru uzanan aile modelidir. Gecekondu ailesi, çekirdek ailenin egemen olduğu, kadın ve çocukların bir nebze de olsa özgür bulunduğu ancak yine de baba egemenliği altında oldukları aile modelidir. Kırsal aile yapısından farkı, aile bağları zayıflamış daha çok yalnız ilişkilerin hâkim olduğu aile yapısıdır. Kentsel aile, çekirdek aile yapısının var olduğu baba otoritesinin bağlayıcı olması ile birlikte tüketim için harcama kararlarında kadının daha etkin rol aldığı aile modelidir (Kongar 2010: 585-588). Toplumların değişik evrelerden geçmesi, aile yapılarındaki değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Aile yapılarındaki değişimler sadece birey sayısında olmamaktadır. Aynı zamanda aile bireylerinin görev ve sorumluluklarına yansımaktadır.

Aile yapısı ve nesiller, toplum içerisinde değişimlere uğrayabilir. Bu durum aile kurumunun zaman içerisinde farklı topluluklarda biçim ve içerik yönünden büyük değişimlere uğrayarak günümüze kadar ulaştığını göstermektedir. Pierre Bourdieu, sosyologlara aileyi kendini gerçekleştirmiş bir kurum olarak değerlendirmeleri gerektiği önerisinde bulunmuştur. Ailenin varlığının doğal ve net olduğu konusunda birçok farklı görüş bulunmaktadır. Yeni olarak adlandırılan aileler; eklemli, tek ebeveynli, eşcinsel aileler diğerleri gibi aileler olmayı istemektedir (Sayın 2020: 35). Sözü edilen eklemli, tek ebeveynli ve eşcinsel aileler, bazı toplumlarda aile olarak kabul görürken bazılarında birkaçı kabul edilir, bazılarında ise hiçbirini kabul edilmemektedir. Aile kurumuna bakış toplumdan toplum farklılık göstermektedir. Ailenin özündeki bu dönüşümler, aslında toplum yapılarında giderek var olan değişimlerin bir yansımasıdır. Değişen ve küreselleşen dünya düzeninde aile yapısındaki değişim kaçınılmazdır.

Toplumun temel yapı taşı olan aile, insanın doğduğu andan itibaren yaşamını sürdürmeye başladığı, toplumsal norm ve kuralları öğrendiği, toplumdan topluma farklılık gösteren bir kurumdur. Aile kişilerin birlik ve beraberliğini sağlayarak gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir role sahiptir. İnsanlar yaşadığı aile içerisinde kendini güvende hissetmek ister ve aile kurumunun zedelememesi için gerekli çabayı sarf eder. Ailenin toplumun en temel kurumlarından biri olduğunu ve her toplumda farklı yapılara ve değerlere sahip olduğu görülmektedir. Bütün bu farklılıklara rağmen aile, toplumların vazgeçilmez kurumu ve yapısının zarar görmemesi için verilen mücadelelerin en önemli örneğidir. İnsanlar iç ve dış tehditlere karşı ailesini korumak için değişen dünya düzenine ayak uydurarak gerekli çabayı göstermektedir.

2.2. Aile Kuramları

2.2.1. Yapısal-İşlevselci Kuram

Yapısal- işlevselci yaklaşımın en önemli savunucularından olan Talcott Parsons'a göre aile toplumun üst sisteminin bütünleştirici alt sistemi olarak ifade edilmektedir. Parsons ailenin toplum içindeki görevlerini şu şekilde açıklamaktadır:

- Aile toplumda uygulanan değer yargıları ve normların toplumdaki bireylere kazandırılmasıyla sosyalleştirme gibi görevleri yerine getirmekten sorumlu olan bir kurumdur.
- Aile kişileri maruz kalabilecekleri tehlikelerden uzaklaştırmaktadır (Yener 2018: 872).

Aile kurumu bireylerin var olduğu toplumlarda ilk tecrübelerin yaşandığı ve eğitiminin alındığı yer olarak bilinmektedir. Sağlıklı bir ailede dünyaya gelen kişiler hem bireysel hem de toplumsal sorumlulukları ve kuralları öğrenmektedir.

Yapısal-işlevselci kuramı savunan düşünürlere göre her toplumun kendine has bir yapısı vardır ve bu yapıyı oluşturan yapısal öğeler bulunmaktadır (Sayın 2020: 163). Bu öğeler din, aile, hukuk, ahlak ve devlet gibi toplumun işleyiş ve ilerleyişinde belirli görevler üstlenen kurumlardır. Bu kurumların her biri toplum içinde bir düzene göre işlemektedir. Kurumların en başında aile kurumu gelmektedir. Toplumun oluşumunda en önemli yapıya sahip olan aile kurumu yapısal-işlevselci kuram doğrultusunda bulunduğu topluma göre bir yapıya bürünerek kendisine has işleyişini gerçekleştirmektedir.

Aile toplumun merkezini oluşturmaktadır. Bu yüzden toplumun temel ihtiyaçlarının sağlanması açısından önemli bir role sahiptir. Bu temel ihtiyaçları şu şekilde sıralayabiliriz: Toplumun devamlılığını sağlamak, kişiler arasındaki cinsel hayatı düzenlemek, yeni nesiller yetiştirmek, bu vesileler ile kültürün nesilden nesle aktarılmasını sağlamak gibi. Kısaca aile, toplumun bir parçası olarak toplumun devamlılığını sağlamak için işlev gösteren bir kurumdur.

Yapısal-işlevselci kurama göre aile sistemi, işlevler arasındaki uyum ve ayarlamalara göre işleyiş gösterebilir. Aile üyelerinden birinin işlevlerini yerine getirmemesi bu sistemin işleyişini engellediği gibi aileyi zora da sokar. Bu yüzden bütün aile bireylerinin kendi görevini yerine getirmesi ailenin işleyişi için önemlidir. Aile kurumu bu bütünlük ve işleyiş sonucunda güçlenir ve sağlamlaşır (Canatan vd., 2013: 39). Ancak bazı durumlar vardır ki bireylerin rol ve görevlerinde aksaklıklar olmasına yol açabilir. Bunlar parçalanmış ailelerde görülmektedir. Örneğin, eşlerden birinin vefat etmesi ile annelik ya da babalık görevlerini hayatta kalan ebeveyn üstlenmektedir. Bu süreçte ailenin işlevselliğinde birtakım sıkıntılar görülmektedir.

Değişimi kabul etmeyen yapısal-işlevsel kuram açısından bu durum kabul edilemez bir gerçeklik olmaktadır. Dolayısıyla bahsi geçen kuramın kendisi ile çeliştiği düşünülebilir.

Uyum, denge ve gelişim, bu kuramın en önemli kavramlarıdır. Aile davranışları, toplumda var olan kurallar tarafından belirlenmiş, bu sosyal sistem içinde yaşayan bireyler bu kurallara uymaya koşullandırılmışlardır. Yapısal-işlevselci kuramın en çok eleştirilen noktası, aile içindeki çatışmayı yok sayması ve aileyi durağan bir kurum olarak görmesidir (Meder 2005: 7). Aileyi toplum normlarının öğrenilmesinde bir aracı olarak gören kuram, bu aracın hatalar yapabileceğini göz ardı etmektedir. Aile kurumunda, toplumu oluşturan diğer kurumlarda olduğu gibi kriz dönemlerinin yaşandığı görülmektedir. Bütün ailelerde kriz yönetimi sağlıklı bir şekilde yapılamamaktadır.

Yapısal-işlevselci kuram, iki konuda eleştirilmektedir. Bunlar şu şekildedir (Canatan vd., 2013: 39):

1. Düzen ve istikrar olması gerektiğini savunur. Bu yüzden değişimleri görmezden gelerek bu tarz durumları “işlev-bozucu” olarak kabul eder. Bu kurama göre değişim, açıklanamayan bir kategoriye alınmış ve değişim sonrası olabilecek etkiler açısından istenmeyen bir durum olarak gösterilmiştir.
2. Hangi işlevin sisteme nasıl bir hizmette bulunduğu bir belirsizlik oluştururken ailedeki bu işlevlerin hayati önem taşıdığı da tartışma konusu olarak görülebilir.

Dünyada her şeyin bir değişim içinde olduğu gerçeğini göz ardı edilemez. Toplamlar bu değişim sürecini içinde barındırdığı kurumlara birlikte yaşamaktadır. Aile toplumun en önemli kurumlarından biri olarak bilinir. İnsanların oluşturduğu bu kurum kusursuzca varlığını devam ettirmemektedir. Yapısal-işlevselci kuramın savunduğu düzen ve istikrar aile içinde her zaman olmamaktadır. Aile bireylerindeki artış veya azalma, aile içi yaşanan olumlu veya olumsuz olaylar, ailenin parçalanması gibi durumlar aile kurumundaki değişimlerin birer örneğidir. Bu değişimlerden bazıları insanların elinde olmayan sebepler sonucunda gerçekleşmektedir. Örneğin ebeveynlerden birinin vefat etmesi aile üyelerinin elinde olan bir gerçeklik değildir. Bu sebeple; kuram çerçevesinde tek ebeveynli aileler işlev bozucu olarak

değerlendirilemez. Aile sadece toplumsal normların öğrenilmesi için oluşan bir kurumda değildir. Bireyler aile içinde eğitim sürecine dâhil olmaktadır. Aynı zamanda insanlık tarihinin gelişimi için büyük önem taşımaktadır.

2.2.2. Alış - Veriş Kuramı

Alış-veriş kuramına göre, insan ilişkileri kâr-zarar temelinde rasyonel ilişkiler olarak ilerler. Bu anlamda sosyal ilişkiler birer alış-veriş ilişkisi olarak kabul edilmektedir. Bu kuramın odak noktası insanlar arasındaki ilişkilerdir. Aile ilişkileri de bu kuram doğrultusunda aile bireylerinin arasındaki alış-veriş olarak değerlendirilmektedir. Kısaca aile açısından bu kuramı şu şekilde değerlendirmek mümkündür: Aile üyeleri arasında faydayı en yüksek seviyeye çıkarmak, maliyeti ise en düşük seviyeye indirmekle hak-hukuk çerçevesinde, âdil ve dengeli ilişkilerin sağlandığı bir kuramdır (Canatan vd., 2013: 45). Çiftler evlilik akdini gerçekleştirerek karşılıklı alış-veriş ilişkisine girmektedir. Bu ilişkide hedef evliliğin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ile aile kurumunun sağlam temele oturtulmasıdır. Ancak bu kurama göre ilişkiler hep rasyonel olarak yürütülmektedir.

Aile içindeki işlevlerin alış-veriş olarak kabul edildiği, bütün üyelerin karşılıklı bir şeyler aldığı ve verdiği olarak algılanan bu kuram aile üyelerinin, göreceli olmuş olsa da aralarında alış-veriş eşitliğinin olduğuna inandıkları sürece evlilikleri devam etmekte, verdikleri kadar alamadıkları zaman ise zarar ettiklerini düşünerek aile ortaklığına son vermektedirler. Bu yüzden evliliğin sağlıklı ilerleyebilmesi için aile üyeleri arasında kültürel, eğitimsel, ekonomik ve bedensel denklikler bulunmasında fayda vardır (Aydın 2016: 54). Boşanma ile sonuçlanan evliliklerde alış-veriş sağlıklı yapılamamaktadır. Bunun sebeplerinden biri bu kurama göre en başından kişilerin denkliklerinin bulunmaması ve zamanla hep alan ya da hep veren konumuna düşen bireyler açısından zarara uğradıkları için birlikteliğe son verme kararı almalarına sebep olmaktadır. Bu hususta şöyle bir çelişki görülmektedir: Aralarında denklik bulunan çiftler de boşanma kararı almaktadır. O halde; aile ilişkilerini sıradan sosyal ilişkilere ve çıkar merkezli ticari ilişkilere benzeten toplumsal alış-veriş kuramı birçok açıdan eleştirilmektedir. Bu eleştiriler iki madde halinde şu şekilde sıralanabilir (Canatan vd., 2013: 45):

1. Alış-veriş teorileri metodolojik bireyciliğe dayanmaktadır. Aileyi anlamak için araştırma birimi olarak birey ele alınmaktadır. Aile ve grup süreçlerinin tek birey eliyle açıklanması sosyolojik açıdan bu kuramı sıkıntıya sokmaktadır.
2. Aile üyelerinin her zaman ve her yerde rasyonel olarak hareket ettikleri görüşüdür. Bireylerin şahsi davranışları bu kuram açısından açıklanamamaktadır. Örneğin; insanların çocuk sahibi olmak istemeleri rasyonel açıdan açıklanamaz bir taleptir. Çünkü çoğu ebeveynler ve ekonomistler çocuk sahibi olmayı pahalı bir süreç olarak değerlendirmektedir. Buna rağmen ailelerin çocuk yapmaları rasyonel olarak açıklanamamaktadır. Bu yüzden alış-veriş kuramının aileye has olan bazı gerçekleri göz ardı ettiği görülmektedir.

Aile kurumu, belli bir kalıp ve ölçüye göre oluşmamaktadır. Aile toplumdan topluma farklılık gösterdiği gibi kişiden kişiye de farklılık gösterebilir. Her bireyin kâr-zarar ilişkisini hedefleyerek aile kurduğu düşünülemez. Aile kurumu, insanların evlilik sözleşmesiyle hayatlarını birlikte yaşama kararı almasıyla başlamaktadır. Elbette aile bireyleri karşılıklı alış-veriş ilişkisi içerisinde bulunurlar ancak bu ilişki ticarî düşünülemez. Ailevî ilişkiler, aile içinde paylaşılmış olan görevlerin yerine getirilerek düzeninin sağlanması için gerekmektedir. Toplumdaki düzenin sağlanması aile kurumunda düzenin sağlanmasıyla başlar.

2.2.3. Güç (Çatışma ve Denge) Kuramı

Auguste Comte'un sosyal statik ve sosyal dinamik kavramlarından etkilenen toplumsal çatışma ve toplumsal denge, sanki bir madalyonun iki yüzü gibi kendisini bize yansıtmaktadır. Bu iki kavram birbirinin karşıtı olmaktan ziyade birbirlerini tamamlayan bir bütün gibi değerlendirilmektedir. Aile kurumu açısından bu kuramı ele alacak olursak, aile denge ve istikrarı simgeleyen bir kurum iken, diğer yandan giderek artış gösteren boşanmalar kuramın diğer yüzü olan çatışmayı gözler önüne sermektedir (Sayın 2020: 213). Ailenin ahenk içinde dengeli bir şekilde varlığını sürdürmesine şahit olunurken tartışmalar, anlaşmazlıklar sonucunda oluşan boşanmalar aileyi çatışmalara maruz bırakmaktadır. Düzen ve dengenin olduğu yerlerde çatışmanın olması da muhtemeldir.

Çatışma kuramı, aile kurumunu ele alırken ailenin temeline çelişkiler ve çatışmayı koymuştur. Bu kuram, aile içi şiddet ve boşanma, aile içi iktidar ve karar mekanizması gibi konuları ele almaktadır (Meder 2005: 8). Ailenin çatışmaya maruz kaldığı alanlar kuramın ilgi alanlarını oluşturmaktadır.

Çatışma kuramı olarak nitelendirilen şey aslında gücün kendisi olarak kabul edilebilir. Bu yüzden aile kurumu da diğer sosyal oluşumlar gibi grup dinamiği çerçevesinde ilerleyen bir güç birikiminden oluşmaktadır. Ailesel sorunların oluşması gücün kullanımı sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ailesel süreç iki aşamada gelişir: Bütünleşme ve çatışma. Yani ailenin gelişimi denge ve gelişim ile oluşurken bütünleşme ile biter ya da çatışma ile devam eder denilebilir. Birçok sosyoloji kuramında yer alan çatışma kavramı geçici kabul edilirken bu kuramcılara göre gelişim geçici olmaktan ziyade, varlığın doğasını belirleyen bir davranış örüntüsüdür. Bütün sosyal oluşumlar içerisinde bir çatışma vardır. Sonuç olarak ailede bir çatışma alanı içerisindedir. Aile, varlığını çatışmalar sonucunda oluşan dengeler ile oluşturmaktadır (Aydın 2016: 56). Aile güçler savaşının verildiği, sürekli çatışmanın hâkim olduğu bir kurumdan ziyade uyumun olmasıyla varlığını devam ettirecek bir kurum olarak nitelendirilebilir. Sürekli çatışmalara maruz kalan aile, yıpranarak yıkılmaya mahkûmdur denilebilir. Boşanmalarla bunun sonuçları görülmektedir. Sağlıklı nesillerin varlığı düzenli ve uyumlu aileler içinde yetişmekle mümkün olmaktadır.

Aileyi güç, hâkimiyet ve çatışma kurumu olarak ele alan çatışma kuramına göre, ailenin temelinin çıkarlar doğrultusunda çatışmalarla dolu olduğunu, ailedeki ilerleyişin bireyler arasında eşitlik sağlayıcı yönde değiştirilmesi gerektiğini savunarak bireyler arasındaki çatışma sürecinden bahsederek, evlilikte çiftler arasında karar verme, şiddet ve boşanma gibi konular üzerinde durur (İçli 1997: 63). Evliliklerin karşılıklı saygı ve sevgi çerçevesinde uzun yıllar sürdüğü görülmektedir. Ailenin sağlıklı olabilmesi için evliliğin sağlam temeller üzerinde kurulmuş olması gerekmektedir. Aile hayatı karşılıklı fedakârlık ve paylaşımların ürünü olarak değerlendirilebilir. Bunu başaramayan ailelerde evlilikler boşanmalarla sonuçlanmaktadır.

Çatışma kuramı da diğer kuramlar gibi bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştiriler şu şekilde sıralanabilir (Canatan vd., 2013: 41):

- Çatışmayı odak noktası olarak seçtiği için aile ve toplumda var olan düzen, süreklilik ve istikrarı açıklayamamaktadır. Toplumdaki farklı grup ve bireyler arasındaki dayanışma ve yardımlaşma bu kuram çerçevesinde açıklanamamaktadır. Açıklamaya çalışılsa bile bu olgu, çatışmanın bir ürünü olarak anlatılır.
- Bu kuram, sosyal olguların temelinde var olan her şeyin bir nedene bağlandığı gerçeğini tek bir sebebe dayandırmaktadır. Günümüz sosyolojisinde tek sebepli açıklamalar ilgi görmemektedir. Sosyal olgular doğaları gereği karmaşık yapıya sahiptir bu yüzden birden çok sebebe dayandırılmaktadır.
- Tarihsel süreçler diyalektik bir karaktere sahip olarak görülmekte ve kaçınılmaz bir süreci takip etmektedir. Oysa çok sebepli açıklamalara dayalı çağdaş sosyolojide öngörü ve kaçınılmazlık gibi kavramlara yer verilmemektedir.

Çatışma kuramının en çok eleştiriye maruz kalan kısmı her şeyi çatışma odaklı açıklamaya çalışması ve kuramın tek bir sebebe bağlanmasıdır. Oysa sosyal olgular ve bunlardan biri olan aile kurumu tek bir sebep ile açıklanamayacak kadar geniş bir araştırma alanına sahiptir. Bu yüzden aileyi sadece çatışma ile açıklamak yanlış, diğer kuramlarla birlikte açıklamak da gerekebilir. Aile kurumunda çatışma kaçınılmazdır lakin evliliğin sağlıklı bir şekilde sürebilmesi için kişilerin çatışmanın yanı sıra dengeyi iyi kurabilmesi gerekmektedir. Kurulamayan denge sonucu evlilik sallantıya girmekte ve aile kurumu zedelenmektedir.

2.2.4. Feminist Kuram

“Feminizm” terimi Latince kadın anlamına gelen “femina” teriminden türemiş ve temelinde “kadınsı özelliklere sahip olmak” anlamına gelmektedir. Kadın hareketinin ve bu hareketle kadınların eşit haklar için verdikleri mücadelelerin genel adıdır. Yirminci yüzyılda bu mücadeleler cinsiyet eşitliği teorisi olarak adlandırılmış ve 1890’larda anılan “Kadıncılık” teriminin yerini almıştır (Slattery 2007: 137). Neresinden bakılırsa bakılsın feminizm, sömürülen kadın haklarının savunulmasının adıdır denilebilir.

“Feminizm, on sekizinci yüzyılda İngiltere’de doğan, cinsler arası eşitliği kadın haklarının genişletilmesiyle sağlamaya çalışan bir toplumsal harekettir (Marshall 1999: 240).” Kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin erkeklerin daha üstün tutulması ve haklarının geniş olmasıyla alakalı olduğu düşünülerek o dönemde erkekler ile aynı haklara sahip olmayan kadınların daha geniş haklara sahip olmasıyla eşitsizliğin ortadan kalkacağı düşüncesine göre hareket edilmiştir. Oysa amaç sadece hakları genişletmek olmamalı, bu genişletilen hakların uygulanabilirliğinin denetlenmesi gerekmektedir.

Feminizmin sosyolojik olarak tanımını yapılacak olursa: Feminizm, doğal haklar bildirgesinden ilham alan; aile ve toplum içinde kadınında erkekler ile aynı haklara sahip olması gerektiğini savunan, bu açıdan da sosyolojik çalışmalara konu olan sosyal bir vakadır (Öztürk 2017: 20). Sosyal bir vaka olarak ele alınan feminizm kadın ve erkeklerin aynı haklara sahip olmasının yanı sıra yeri geldiği zaman kadınlara verilecek pozitif ayrımcılığın adı olmalıdır. Çünkü kadın ve erkek aynı fiziki yapıya ve şartlara sahip olan varlıklar değildir denilebilir. Kadınlar çocuk bakımı ve ev işlerinden sorumlu olduğu gibi iş hayatına da dâhil olmaktadır. Bu görevlerin tamamını üstlenen kadın ev ve iş arasında yıpranmaktadır. Tek ebeveynli aileler de pozitif ayrımcılığa tabi olmalıdır. Aile sorumluluğunu tek başına yüklenen kadın doğal olarak maddi ve manevi sıkıntılara maruz kalmaktadır. Bu sıkıntıları aşmak için feminizmin savunduğu gibi haklarının genişletilmesi gerekmektedir.

Feminizm kavramının ortaya çıkışı üç ana madde içinde açıklanmaya çalışılmıştır. Bunlar şu şekildedir (Öztürk 2017: 22-44):

1. Feminizm, ilk olarak Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Çıkışında etkin olan faktör Avrupa tarihi boyunca kadına yapılmış olan büyük zulümler sonucunda kadın haklarını savunarak “Bizde insanız” demeleridir. Kadının cinsiyeti sebebiyle sosyal hayattan dışlanması feminist hareketin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.
2. Feminizmin ortaya çıkışındaki bir diğer sebepte, Aydınlanma çağı felsefesinde Rönesans’ın başlaması ile birlikte kadın haklarına önem verilmemesi ve kadının ikinci plana atılması, hümanist ve aydınlanma felsefesinden etkilenen

kadının kendi hayatı ve hayatında uğradığı haksızlıkları sorgulamasıyla hak talebinde bulunmasıdır.

3. Son olarak feminizmin oluşmasında etkin olan üçüncü önemli faktör Sanayi Devrimi'dir. Sanayi devrimi ile birlikte Aydınlanma felsefesi ve onun sonucunda akıl, bilim ve deney insanı yanıltmayacak üç önemli nokta olarak kabul edilmiştir. Avrupa'da sanayi devrimi gerçekleştiği sırada kadınlarda fabrikalarda işçi olarak çalışıyorlardı fakat bir fark ile erkeklerden daha az ücret alarak. Sanayi devrimi ilerleme ve gelişme ile birlikte emekte yabancılaşma ve kadın emeğinin sömürülerek kadının hem fabrikada hem de aile içinde köle konumuna gelmesine neden olmuştur. İşte bütün bu yaşananların sonrasında feminizm hareketi ortaya çıkmıştır.

Feminizme birde kadının aile içi rolleri çerçevesinden bakmamız gerekirse; feminist teori, kadının sadece yaşadığı aile içinde değil, insanlık tarihi içindeki rolünü anlamının üstünde duran, aile içi ilişkiler, çatışma, sömürü ve cinsiyet gibi kavramları ele alan bir kuramdır (İçli 1997: 64). Kadın dünyaya getirdiği çocuklar ve onların ilk öğretmeni olması sebebiyle insanlık tarihi içinde nesillerin dünyaya gelip, büyüüp, gelişmesi adına önemli bir görevi yerine getirmektedir.

“Aile kavramı, tarihsel süreçte tüm kurumlardaki erkek egemenliği, cinsiyet, çatışma, sömürü, hâkimiyet kavramları üzerinden ele alınır. Toplumsal kurumlardan biri olan aile erkeğin egemen olduğu bir alandır. Kadınlar tüm kurumlarda eşit haklara sahip olmanın mücadelesini vermelidir (Meder 2005: 9).”

Aile sosyolojisini, feminizm ile alakalı gören yönlerinden biri, kadının ezilmesini aile kurumuna bağlayan Marksist feministlerin, bu sebeple aile kurumu ortadan kalmalı gibi bir teori ortaya atıp savunmalarından ileri gelmektedir. Feminizm ile ilgili savunulan kuramların temelinde aile kavramı vardır. Bunun nedeni olarak; kadın aile içinde var olup yer edinen bir varlıktır denilmektedir. Kadın bir ülkeyi yönetmekten daha fazla evini yönetmeye uygun bir varlıktır. Kadının karar alma yetisini kullanabildiği kurum aile kurumu olarak görülmüştür. Aile, toplumsal cinsiyet kavramının oluşup meydana çıktığı yerdir. Bu yüzden toplumsal cinsiyet sonrasında ortaya çıkan rol değişimleri aile içinde yaşanmaktadır (Öztürk 2017: 16).

Feminist kuramın aile ile alakalı düşüncelerini geniş bir çerçevede ele alacak olursak (Kasapoğlu vd., 2011: 17):

- Feminizm işlevselci ve çatışmacı kuramların görüşlerini eleştirmektedir. Bu eleştirinin sebebi “ataerkillik” yani erkek egemenliğidir.
- Bütün Feminist kuramlar aileyi ataerkil bir kurum olarak görmektedir.
- Aileyi ataerkil olarak görmek kapsamlı düşünceleri beraberinde getirir. Örneğin feministler, ailede yaşayan bütün bireyleri sağlanan olanaklar ve çıkarlar konusunda eşit olarak gören işlevselcileri eleştirmektedir. Çünkü bu yaklaşım onlara göre toplumsal cinsiyet farklılıklarını görmezden gelmektir. Bütün ev işlerini yapan ve çocukların sorumluluklarını üstlenen birey kadındır. Ailede kadının rolü çocuk doğurmak ve yetiştirmektir. Kadın iş hayatına dâhil olmuş olsa bile bu durum feministlere göre kadının iki kez sömürülmesi anlamına gelmektedir. Çünkü kadın iş sahibi olsa bile diğer görevlerini yerine getirmeye devam etmektedir. Feministlere göre cinsiyet rolleri işlevselcilerin dediği gibi doğal ve değişmez değildir aksine toplumsal cinsiyet rolleri kültürel olarak öğrenilir ve aktarılır bu yüzden değişebilir.
- Feminist kuramcılar, işlevsel kuramcıları toplumsal cinsiyet farkları konusundaki görüşlerinin belirsiz ve çelişkili olması sebebiyle eleştirmektedirler.
- Feminizm genel olarak sosyolojiye de eleştirel bakmaktadır.

Feminist kuramcılara göre aile, toplumsal cinsiyet (gender) rolleri, toplumsal sınıf, ırk, yaş, cinsel yönelim ve medeni konumları temelinde, üyelerinin toplumsal olarak belirlenmiş beklentileri öğrendiği bir kurumdur. Bu kuram yapısal- işlevselci kuramın tersine aile içindeki ilişkilerin işlevsel ve uyumlu değil eşitsiz ve dengesiz olduğunu iddia etmektedir. Bu olgunun temelinde cinsiyet ayrımcılığına dayanan rol ve güç dağılımı yatmaktadır. Ataerkil aile yapısı, erkek lehine kurgulanmış ve düzenlemeler onu mutlu etmeye dönüktür denilebilir. Kadın, bu yapı içinde kendisi ve kendi mutluluğu için değil eşinin ve çocuğunun mutluluğu için var olduğu düşünüldüğünde aile bir yandan toplumsal eşitsizliğin kaynağı, diğer yandan da toplumsal eşitsizliğin yansıtıcısı olarak değerlendirilebilir. Ancak toplumdaki köklü

değişmelerin ailenin daha eşitlikçi bir yapıya doğru evrilmesine hizmet ettiği söylenebilir (Canatan vd., 2013: 41-42).

Feminist yaklaşıma göre aileye sadece kadın açısından bakılır ve sadece onun çıkarları düşünülür. Diğer aile üyeleri göz ardı edildiğinden bu yaklaşım eleştirilmektedir. Ailedeki bütün bireyler eşittir demek yanlış olabileceği gibi ailedeki bireyler eşit haklara sahiptir demek de yanlış kabul edilmektedir. Çünkü kadın ve erkek yaradılışı itibarı ile farklı kabul edilmektedir. Dolayısı ile kadın ve erkeğin görevleri, fiziki yapıları, duygusal özellikleri birbirinden ayrıdır denilebilir.

Feminist teori, aile araştırmaları noktasında birtakım eleştirilere maruz kalmaktadır. Bazı feminist yazarlar bunun farkına vararak bu eleştirileri kendileri yapmış ve feminist kurama farklı yönlerden bakmayı önermişlerdir. Bu yazarlar, fonksiyonalistlerin ailede denge ve düzen kavramlarını sorgulamaya başlamış, tek tip ailenin varlığının idealize edilmesine karşı çıkarak; farklı aile tiplerinin olabileceğini vurgulamışlardır. Örneğin, tek ebeveynli, geniş aile, lezbiyen ve gay aileler, çocuksuz aileler, yaşlı, evlenmemiş çiftler gibi (Akt. Adak 2018: 85-86).

Aileyi oluşturan bireyler eşit haklara sahip olmanın yanı sıra her birinin aile içinde görev ve sorumlulukları vardır denilebilir. İçlerinden biri görev ve sorumluluklarını yerine getirmediği zaman ailenin işleyişi de sıkıntıya girmektedir. Bu yüzden aileye sadece kadın açısından bakılarak ve onun çıkarlarını düşünüldüğünde diğer aile bireyleri göz ardı edilemez. Aslında feminizm hareketinin hedeflediği şeylerden biri gözden düşmüş olan “Dayanışma” kelimesini kadınların yeniden kullanılabilir hale getirerek eşitlikçi bir dünya kurmak istemeleridir (Gaag 2019: 147). Dayanışma, aile içinde de kullanılması gereken önemli bir davranış olarak görülür. Sağlıklı işleyişe sahip olan bir ailede dayanışma vardır denilmesi mümkünken parçalanmaya maruz kalan ailelerde dayanışmanın olmadığı da gözlemlenebilir. Eş kaybı ve boşanma sonrasında dayanışmanın varlığı daha da önem kazanmaktadır. Farklı donanımlara sahip olan kadın, ailesini ayakta tutabilmek adına bu dayanışmayı yaşanabilir hale getirmek için çabalamaktadır. Bazı kadınların bu mücadeleyi verirken pes ettiği düşünülebilirken bazılarının çok fazla yıprandığı bazılarının ise hedeflerine ulaştığı söylenebilir.

Feminist kurama tek bir açıdan bakmak doğru değildir. Feminist kuramı farklı açılardan değerlendiren feminist yazarlar vardır. Marksist feministler, radikal feministler, liberal feministler vs. ancak bütün farklı yaklaşımlara rağmen aile açısından bu kuramı ortak görüşler çerçevesinde değerlendirebilirler. Atıf aile yapılanması, cinsiyet rollerinin sorgulanması, kadına verilen anne ve eşlik rolleri gibi konularda feministler aynı tutumu sergilemektedirler (Kasapoğlu vd., 2011: 16-17). Kısaca feminist kuram çeşitlerinden bazılarını bakılacak olursa:

Liberal Feminizm: 18. yüzyılın başlarında ortaya çıkan aydınlanmacı dönemde bireycilik ve eşitlik ilkeleri Birinci Dalga Feminizm Hareketinin doğmasında etkili olmuştur. Bu dönemi belirleyen imge, Newton'un evrenin basit ve akılcı kurallara göre işlediği paradigmasıdır. Bu paradigmaya göre aklın kurallarına uygun işlemeyen her şey yetersiz ve gerçekten uzak kabul edilmektedir. Liberal erkek düşüncelere göre akılcılık erkeğin özelliği iken, kadın ötekileştirilen ve yetersiz kabul edilen kategoriye girmektedir. Erkekler akılcı olarak görülürken kadınlar akıldan noksan olarak görülmüştür (Donovan 2019: 24). Feminist teoriyi savunan düşünürler, feminizm için erkeklerin sahip olduğu haklara kadınlarında sahip olması gerektiği düşüncesinin uygulamaya geçmesi adına verilen mücadelenin adıdır derler. Liberal anlayışa göre her insanın farklı özelliklere sahip olduğu söylenebilir. Önemli olan, kişilerin bu farklılıklara rağmen gelişimlerini tamamlayabilmeleri için onlara fırsat eşitliği tanımak gerekmektedir.

Liberal görüşe göre, Sanayi devrimi sonrasında kamusal ve özel alan birbirinden tamamen ayrılmıştır. Kadın özel alan olarak adlandırılan ev içine mahkûm edilmiştir. Aydınlanma çağı akılcılığın etkisiyle kamusal alan olarak adlandırılan iş yeri ve özel alan olarak adlandırılan evin birbirinden ayrılmasına neden olmuş, kadının akıldışı olduğu düşüncesi evde olmasıyla, akılcılığınsa erkeğin işyerinde olmasıyla özdeşleştirilmiştir (Donovan 2019: 25). Kadının çalışma hakkına sahip olamadığı ve eve hapsolması gerektiği düşüncesi, onun akıldışı olduğu anlamına gelmemektedir. Kadınlarla ilgili bütün bu liberal anlayışlara tepki olarak liberal feministler, özgürlük ve eşitlik kavramlarına vurgu yaparak kadın haklarını savunmaktadırlar.

Liberal feministler, eğitim kurumlarında, işyerlerinde ve medyada kadınları hedef alan cinsiyetçilik ve ayrımcılıkla mücadele etmişlerdir. Kadınların haklarını

savunmak ve fırsat eşitliği yaratmak için yasal ve demokratik yolları kullanarak güçlü olduklarını göstermek istemişlerdir. Bu açıdan liberal feministler, kadınlara oy kullanma hakkının verilmesini, kadınların sadece ev içinde bulunmamasını iş hayatına da dâhil olması gerektiğini, erkeğin kadın üzerindeki hâkimiyetine son vermesi gerektiğini talep etmektedir. Hatta bu eşitlik konusunu o kadar abartmışlar ki kadınlarda askere gitmelidir demişlerdir. Liberal feministler radikal ve sosyalist feministlerin aksine kadınların uğramış oldukları haksızlıkları mevcut yapı içerisinde aşamalı bir şekilde değiştirip düzeltmeye çalışmışlardır. Oysa diğer feminist kuram çeşitleri mevcut yapının tamamen yıkılıp yerine yenisi yapılmadıkça kadınların ezilmişliğinin ortadan kalkmayacağını ve haklarının korunmayacağını savunmuşlardır (Giddens 2008: 517).

Marksist (Sosyalist) Feminizm: Marksist feminizme göre kadınlar cinsel ve bedensel özelliklerinden dolayı baskıya, ezilmeye maruz kalsalar da aralarındaki sınıfsal, etnik ve sosyo-ekonomik farklılıklar sebebiyle kendi aralarında da eşitsizlik yaratmaktadır. Beyaz burjuva bir kadın ile siyah köle bir kadın hiçbir zaman eşit haklara sahip olmamıştır (Alptekin 2006: 20). Feminizm erkekler ile kadınların eşit haklara sahip olmaları gerektiği düşüncesini savunurken kadının kendi cinsleri arasındaki eşitsizlikleri göz ardı etmektedir denilebilir. Oysa kadınlar kendi aralarında da fazlasıyla ezilmekte ve ikinci sınıf vatandaş olarak görülmektedir.

Frederick Engels, kadınlar ve erkeklerin eşit olmadığını söyleyerek, kadınların toplumsal olarak üretim için çalışmada dışlandıkları, görevlerinin sadece ev işleri olduğu düşüncesi ve uygulaması devam ettiği sürece bu eşitsizliğinde devam edeceğini söylemektedir. Engels’a göre, kadınlar üretime katılıp, yaptıkları ev işleri kamusal işlere dönüştürüldüğünde erkeklerle eşit olup haklarına kavuşacaklardır. Ona göre kadınların kaderi ile ezilen sınıfların kaderi aynıdır. Bunun sebebi cinsler arasındaki çatışmanın özel mülkiyet tarafından ortaya çıkmasıdır. Özel mülkiyet ortadan kalktığı zaman cinsler arasında da uzlaşma sağlanacaktır (Mitchel vd., 1998: 120-121).

Marksist feministlerin bedene yaklaşımı; kapitalist üretim şeklinde Marks’ın “emeğin yabancılaşması” görüşüne benzemektedir. Kapitalist üretimde işçiler, ücretli emek ilişkileriyle kendi emeklerinin ürününden ayrılarak emeklerine yabancılaşıyorlarsa kadınlarda aynı şekilde ataerkil sistemde kendi bedenleri ve

bedenlerinin ürünleri üzerindeki denetimi kaybettiklerinden dolayı bedenleri, hem kendileri hem de başkaları gözünde nesneye dönüşmektedir. Kadının ev içi verdiği emek önemsenmemekte ve aşağılanmaktadır. Bu yüzden kadın toplumsal üretimden dışlanarak hizmetçiye dönüşmüştür (Donovan 2019: 144-146). Birçok toplumda kadının yaptığı ev içi işler, çocuk doğurmak ve bakımı onun asli ve zorunlu göreviymiş gibi görülerek hafifletilmektedir. Kadınların yapmış oldukları ev içi işler ve çocuk bakımı emek ve fedakârlık gerektiren görevlerdir denilebilir. Erkekler dışarıda yaptıkları işin karşılığında bir ücret aldıkları için işlerini önemseydiği ve yücelttiği söylenebilir. Kadınların yaptığı ev içi işlerin maddi bir karşılığı bulunmamasına rağmen bu görevlerin manevi karşılığının büyük olduğu düşünülebilir. Bu görüşte olan insan sayısının az olduğu görülür. Devlet destekleriyle ilgili dönem dönem ev kadınları için kadınlara belirli ücret ödeneceğiyle ilgili medyada haberler yer alırken bu durumla ilgili Türkiye’de ciddi bir çalışma yapılmamaktadır. Bu tarz çalışmaların yapılmasıyla kadına ve yaptığı işe verilen değer ortaya konulabilir. Erkek ve kadın arasındaki eşitsizlikler çözüme ulaştırılabilir.

Radikal Feminizm: Radikal feminizm, 1960’ların sonlarında ve 1970’lerin başlarında, New York ve Boston’da bir grup kadın tarafından oluşturulmuştur (Öztürk 2017: 85). Radikal feminizm, cinsiyet ve cinsel kimlik üzerine odaklanarak, cinsiyetin hiyerarşik yapı içinde, bu hiyerarşinin kadının erkek hâkimiyetine tabii olarak oluştuğunu ileri sürmektedir (Akt. Alptekin 2006: 26). Ailenin hiyerarşik bir yapılanma içinde olduğunu ileri süren bu görüş kadının tamamen erkek hâkimiyeti altına girmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Aslında radikal feministler erkek ve kadının farklı yapılara sahip olduklarını kadının düşünce yapısının erkeğe göre daha gelişmiş olduğunu ileri sürerek toplumun temelini kadın oluşturmaktadır denilebilir.

Radikal feministler, kadınlara eziyet etmenin resmi adını aldığı evlilik kurumu ve kadınları bağımlılığa, sahipliğe ve savunmasızlığa iten aşk kurumunun insanların gelişmesini olumsuz anlamda etkilediğini öne sürerler. Hatta evliliğin ve ailenin ortadan kaldırılarak üreme için rahim dışı yolların geliştirilmesi gerektiğini ileri sürerler (Donovan 2019: 272-277). Evlilik kurumunda kadının erkeğe göre daha fazla yıprandığını düşünen ancak bunun çözümünü aşırı uçlara taşıyan bu kuram çeşidi kadının yaratılma özelliklerinin de bu ezilmişliği engellemek için ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Kadın ve erkeğin farklı özelliklerle donatılarak dünyaya geldiği

söylenbilir. Kadın ve erkeğin psikolojik ve fiziksel özellikleri birbirinden farklıdır. Bu yüzden eşitlikten kastedilen her konuda aynı özelliklere sahip olmalarını sağlamak değildir. Eşitlik kadın ve erkeğin sahip olduğu haklar açısından olmalıdır.

İslami Feminizm: İlk defa Batı’da ortaya çıkan feminizmin Doğu’da özellikle İslami ülkelerde de yansımaları olmuştur. Beden konusunu ele alıp savunan bir yaklaşımdır. İslam ve feminizm kavramları 1979 İran Devrimi sonrasında 80’li yıllar ve 90’lı yılların başında artık yan yana kullanılmaya başlayan iki kavram olmuştur. Ancak bu iki görüşü savunanlar birbirlerinden çokta hoşlanmamaktadır. Bunun sebebi İslam Dini’nin kadın-erkek eşitliğini savunmayan ve çok eşliliği savunan bir inanç olarak görmesinin yanında kadına örtünme zorunluluğu gibi kurallar koyması feminizmin görüşlerine ters düşmektedir. İslamcı bakışı savunanlara göre ise, kadın-erkek arasındaki eşitlik konusunda bir sorun yoktur. Feminizmin savunduğu bu eşitlik konusu, kadının haklarına zarar verdiğini düşündükleri aile kurumuna yaptıkları sert eleştiriler ve bunun üzerinden savundukları cinsel özgürlük, boşanma, doğum kontrolü ve kürtaj hakkı noktasında İslamcılar feministleri eleştirmekte ve Allah’a isyan ettiklerini düşünmektedirler. Bu yüzden İslami ve feminizm birbirinden uzaklaşmaktadır (Direk 2009: 109-111). İslami feministlere göre kadın, İslam diniyle birlikte esas haklarına kavuşmuştur. İslam dini verdiği haklarla kadın ve erkeğin birbirlerine dost olarak yardımcı olduğunu söylemektedir. Bu konuda İslami hareketin yaptığı cinslerin yozlaşmasını önlemeye çalışarak iki cins arasındaki barışı savunan bir harekettir diyebiliriz (Direk 2009: 114).

Feminist hareket açısından bakıldığında bazı İslam ülkelerinde kadının gerçekten hor görüldüğü, haklarının savunulmadığı, büyük baskılara maruz kalarak görevinin sadece çocuk doğurmak ve ev işleri ile meşgul olarak erkeğe hizmet etmek olduğu görülmektedir. İslami görüşçüler açısından bakıldığında zaman feministlere göre kadın sırf eşitlik uğruna tamamen erkeğe benzemek zorundaymış gibi bir algı yaratılmaktadır. Kadın ve erkek farklı fiziki ve duygusal özelliklere ve doğasına uygun adaletli olarak yaşama hakkına sahiptir.

Aile ile ilgili teoriler incelendiğinde; yapısal-işlevselci kuram, aile kurumunun toplumsal değer yargıları ve normların öğrenilmesinde bireylere katkı sağladığını söyleyerek toplumların devamlılığının sağlandığını ifade etmektedir. Ayrıca aile

içerisindeki bireylerin görevlerini yerine getirmesiyle ailedeki uyum, denge ve gelişim sağlanmış olmaktadır. Aile bireylerinden birinin vefat etmesiyle ailedeki uyum, denge ve gelişimin sağlanamaması çatışmayı da beraberinde getirmektedir. Eş kaybı yaşayan kadınların yapısal-işlevselci kuram çerçevesinde ailesini ayakta tutabilmek adına uyum ve dengeyi sağlayabilmek için annelik rolünün dışında rollere bürünmesi gerekmektedir.

Alış-veriş kuramı, aile içindeki bireylerin sağlıklı ilişkiler kurmasının karşılıklı kar-zarar ilişkisine dayandığını öne sürmektedir. Kişiler gelecekle ilgili planlarını bile kar-zarar ilişkisini düşünerek kurmaktadır. Verdiği kadar alamadığını düşündüklerinde aile içi sıkıntılar oluşmaktadır. Özellikle şiddetli geçimsizlik sonucu evliliklerin bitmesi karşılıklı alış-verişin adaletli bir şekilde olmamasından kaynaklanmaktadır. Dünyaya getirilen çocukların bile gelecekte kendilerine fayda sağlayacağını düşünerek yetiştirilip büyütülmesi alış-veriş kuramını açıklamaktadır.

Düzen ve dengenin olması gerektiği düşünülen aile kurumu içerisinde çatışmanın olması kaçınılmazdır denilebilir. Ailesel sürecin işleyişini bütünleşme ve çatışma ile açıklamaya çalışan güç kuramına göre, ailenin varlığı denge ve gelişim ile oluşurken bütünleşme ile biter ya da çatışma ile devam etmektedir. Aile her zaman uyumlu ve dengeli bir süreç içerisinde işleyen bir kurum olmayabilir. Boşanmalar ya da eşlerden birinin vefat etmesiyle aile bireyleri arasında çatışmalar da olmaktadır. Boşanma ya da eş vefatı sonrasında parçalanmaya maruz kalan ailelerde bir nevi bu çatışmadan beslenerek varlığını devam ettirebilmek için mücadeleler vermektedir. Eşi vefat eden kadınların çocuklarını bir çatı altında toplayarak dıştan gelen bütün tehditlere rağmen görev ve sorumluluklarını arttırarak devam ettirmesi çatışmanın getirmiş olduğu bütünlüğü ifade etmektedir.

Çalışmada temele alınan ve konularıyla daha yakından ilgili olarak görülen feminist kuram değerlendirildiğinde, hakları sömürülen ve toplum içinde geri planda bırakılan kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olması gerektiğini hatta yeri geldiği zaman kadınlara pozitif ayrımcılık uygulanmasını savunan feminist kuram kadının aile içerisindeki rol ve sorumluluklarını da önemsemektedir. Ailenin var olmasında ve sağlamlığını korumasında kadının önemi büyüktür denilebilir. Ancak feminist kuramın da söylediği gibi kadınlar ev içerisinde ona atfedilen görevleri yerine

getirmekle yükümlü ücretsiz bir işçi olarak değerlendirilemez. Kız çocuklarının aile içinde dünyaya geldiği andan itibaren tıpkı erkekler gibi okuma hakkı, seçme ve seçilme hakkı, çalışma hakkı gibi haklara sahip olması gerekmektedir. Kadınlar sadece belirli bir yaşa geldiği zaman evlendirilip çocuk doğurmak ve ev işlerini yapmak gibi görevlerden sorumludur denilemez. Parçalanmış aileler sonucunda erkek nasıl ki yeniden evlenme hakkına sahipse kadınlarda bu hakka sahip olabilmelidir. Dul kalan erkek ve dul kalan kadın toplum tarafından farklı görülmekte ve kadınlar daha fazla toplumsal baskıya maruz kalmaktadır. Eşlerini kaybeden kadınlar çocuklarının sorumluluğunu tek başına üstlenmektedir. Feminist teorinin aileyi ataerkil bir yapılanma olarak görmesinin en önemli nedenlerinden biri budur denilebilir. Görev ve sorumluluk alma noktasında en fazla yıpranan kadınsa erkeğin hâkim olduğu düşünülen aile yapıları ve toplumlar hâlâ varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Feminist kuram, farklı fizyolojik özelliklere sahip olan kadın ve erkek arasında adaletli bir hak dağılımının olması gerektiğini savunmaktadır. Bu sağlandığı zaman ilköğretim olan aile düzene girmekte devamında toplumlar sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürmektedir.

Ailenin gelişimi ve parçalanması çalışmada ele alınan kuramlar çerçevesinde açıklanmıştır. Aile nesillerin devamlılığını sağlamak ve toplumların varlığını sürdürmek adına en önemli kurumdur diye nitelendirilebilir. Bu yüzden ailenin sağlıklı gelişimi içinde var olan bireylerin tamamının haklarının gözetilmesi gerekmektedir. Ailenin herhangi bir parçalanmaya maruz kalması sonucunda tek ebeveyn olarak ailesini ayakta tutmaya çalışan bireylerin hem toplum hem de devlet tarafından desteklenmesi, bu desteklerin cinsiyete göre farklılık göstermemesi gerekmektedir.

2.3. Evlilik Kavramı ve Tanımı

Evlilik kavramının ev kelimesinden türediği ve sözlükte yerini aldığı söylenebilir. Ev, ailenin ve kişilerin yaşam alanına verilen isim olarak kabul edilirken evlilik ise kadın ve erkeğin ortaklaşa verdikleri bir karar sonucunda hayatlarını birleştirerek aynı ev içerisinde yaşamaya başladıkları bir hayat süreci olarak değerlendirilebilir. Evliliğin bir süreç olarak tanımlanmasının sebebi; sonsuza kadar devam etmeyen, bazen kişilerin anlaşamayarak boşanma ile bazen de kişilerden bir tanesinin hayatını kaybetmesiyle sonlanan bir yaşam tarzı olmasıdır denilebilir.

Evlilik, birbirinden farklı iki insanın aynı evi ve bir ömrü paylaşmak, çocuk sahibi olmak, onu en güzel şekilde yetiştirebilmek adına karşılıklı dayanışma ve toplumsal onaylamayla gerçekleşmiş bir sözleşme, tüm toplumsal yasaklamalar dışında tutulan cinsel gereksinimlerin karşılıklı olarak doyuma ulaştırıldığı bir kaynaşmadır (Özuğurlu 1990: 58).

Giddens’a göre evlilik, iki yetişkin birey arasında sosyal olarak gerçekleşen ve onaylanan cinsel birleşme olarak tanımlanmaktadır (Giddens 2008: 247). Evlilik tanımında öne çıkan toplumsal bir onaylama ile cinsel birleşmedir denilebilir. Yani evlilik ancak topluma duyurulup ve onayı alındığı zaman evlilik olmaktadır. Evliliğin herkese açık olması ve onaylanabilir olması evlilik için gerekli olduğu söylenebilir. Kişilerin gizlice ve ailesinin onayını almadan gerçekleştirdikleri olgu, toplumda kabul gören bir evlilik değildir diye nitelendirilebilir. Evlilik olgusu evrensel olmanın yanı sıra kültürden kültüre farklılıklar göstermektedir. Bir toplumda gizli evlilikler normal olarak görülürken başka bir toplumda hoş karşılanmayabilir. Örneğin, Doğu ve Güneydoğu’da bazı illerde “töre” adı altında bir takım uyulması zorunlu kuralların var olduğu bilinmektedir. Bu kurallara göre kişiler aile bireylerinin onayı olmaksızın gizli bir evlilik yapılamaz.

Burgess ve Locku’un “hayvanlar eşleşir, insanlar evlenir” şeklindeki ifadeleri, evlilik olgusunun insanlara ait bir faaliyet olduğunu göstermektedir (Gökçe 1978: 21). Geçmişten günümüze birçok bölgede evliliğe farklı bakış açısı ve yöntemlerle yaklaşıldığı görülmektedir. Kişiler yaşadıkları kültürel özelliklere göre evlilik olgusunu şekillendirmiş ve hayatlarında uygulamıştır denilebilir. Bazı ülkelerde kadın, eşi için diğer erkeklerden kıskanılması gereken mahremi olarak görülürken, Eskimolar’ın kültürel özelliklerine göre misafirlerine sundukları en değerli hediye olduğu bilinmektedir. İnsanlara has bir olgu olan evlilik, zaman içerisinde birçok değişime uğramakla beraber bu değişiklikler; kişilerin aile yapısına, evlilik yaşına, evlilik sözleşmesine ve evliliğin kuralları gibi birçok alana yansımaktadır.

Türkiye’de evlenme yaşı daha önce erkekler için 17, kızlar için 15 iken, Türk Medeni Kanunu’nda yapılan kapsamlı değişikliklerin yürürlüğe girdiği 2002 yılından bu yana hem kızlar hem de erkekler için 17 olarak belirlenmiştir. 18 yaşından küçüklerin evlenmek için ebeveynlerinin onayını almaları gerekmektedir. Artan

kentleşme ve eğitim sürelerinin uzaması nedeniyle kadınlar arasında ortalama ilk evlilik yaşı yirmi yıl önce 19,5 iken 2008’de yaklaşık 22’ye yükselmiştir. Ancak çocuk evliliği, özellikle de 18 yaşından küçük kızların evliliği, bu bölgelerle sınırlı olmamakla birlikte Doğu’da ve kırsal bölgelerde ve erkek çocuklarında erken yaşta evlenme eğiliminde oldukları bazı Roman topluluklarında kabul edilebilir, normal ve hatta arzu edilir bir durum olarak görülebilmektedir. Bazı uç durumlarda evlilik yaşının 12’ye kadar düştüğü bildirilmektedir. Erken evlilikler, resmiyetin söz konusu olmadığı ve yasal anlamda bağlayıcı hakları beraberinde getirmeyen dini evlilikler biçiminde gerçekleşmektedir (herhangi bir evlilik töreni yapılmaksızın birlikte yaşama pratiği çok seyrek). Yapılan bir resmi araştırmaya göre, Türkiye’deki evli çiftlerin yüzde 86’sı hem dini hem de resmi törenle evlenmiş, geri kalanların çoğunluğu yalnızca resmi tören yapmıştır. Bununla birlikte, yüzde 3,7’si (kırsal bölgelerde ise yüzde 5,1’i) yalnızca dini törenle evlenmiştir ve bu oran Doğu bölgelerinde, özellikle Güney Doğu Anadolu’da belirgin bir artış göstererek yüzde 16,1’e ulaşmaktadır (<http://www.unicef.org.tr/tr/content/detail/73>).

Günümüzde bazı ekonomik sebepler dolayısıyla gençler daha geç yaşlarda evlilik kararı vermekte, erken evliliği tercih etmek yerine hem ekonomik ve kültürel açıdan hem de eğitim açısından belirli bir seviyeye gelmek istedikleri, öncelikle kendi hayatlarını kurmayı tercih ettikleri görülmüştür (Aydın 2016: 174). Ancak bu durum toplumdan topluma ve kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Özellikle kırsal kesimde kentlere göre daha erken yaşlarda evlilikler görülmektedir. Bunun birçok sebebi bulunmaktadır. Sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik, dini değerler ve aile bireylerinin rolleri gibi faktörler bu noktada etkili olabilmektedir.

Bir yaşam tarzı olan evlilik olgusuna, farklı birçok kültürde evrensel olarak yaklaşılmaktadır. Bunun sebebinin evliliğin kişisel ve toplumsal olarak çok boyutluluğa sahip olduğu söylenebilir. Evliliğin hayatı paylaşmak için çiftin bir araya gelerek birbirlerinin hayatını güzelleştirmek adına aldıkları bir karar sonucu ulaştıkları evrensel bir olay olduğu kabul edilebilir. Evliliğin insan hayatını evirip çevirebilen ve ona farklı anlamlar yükleyen bir yapısı olduğu düşünülebilir. Kişiler evlendikten sonra hayatlarına farklı açılardan bakarak bir yön vermeye çalışmaktadır. Bu farklı açılardan yanı sıra hayatlarında belli dönemlerde birtakım kısıtlamalar yaşamaları da kaçınılmaz olarak değerlendirilebilir. Bazı insanlar evlendikten sonra özgürlüklerinin

kısıtlandığını iddia ederken bazı insanlarda aile baskıları nedeni ile evliliği bir kurtuluş ve rahatlama olarak görmektedir.

Evliliğin iki kişinin sözleşme ile başlattığı bir olgu olmanın yanı sıra aile kurumunun temellerini de attığı ifade edilebilir. Aile kurumu oluştuktan sonra iki çiftin ailesi arasında da bir kaynaşma meydana gelerek geniş bir aile oluşturulmaktadır. Her ne kadar kentleşme ile aile yapısındaki genişten çekirdeğe dönüşüm olsa da Türkiye'nin birçok bölgesinde geniş aileler halen varlığını sürdürmektedir. Evliliğin aile kurumunu oluşturan ve güçlendiren bir niteliğe sahip olduğu bilinmektedir. Kişiler evlilik akdi ile artık cinsel birlikteliği yasallaştırıp çocuk sahibi olmayı isteyerek aileyi genişletmeyi amaçlamaktadır. Çocukların da aileye dâhil olması ile evlilik daha da gelişip güzelleşmekte ve devamlılığını sağlamaktadır denilebilir.

Ailenin kuruluşu evlilik akdi ile gerçekleşmektedir. Evlilik, aile yaşamının başlangıcını oluştururken boşanma ise aile yaşamının sonunu getirmektedir. Evlilik iki cins arasındaki meşru ilişkinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Birçok toplumda evli olmayan çiftler gayri meşru ilişki yaşıyor olarak görülmektedir. Ancak bu durumda toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Bazı toplumlarda evlilik akdi yapılmayan ilişkiler artık normal olarak kabul görmektedir, bazı toplumlarda ise kınanmaktadır. Türk toplumunda da evlilik dışı ilişkiler gayri meşru ilişkiler olarak görülür (Canatan vd., 2013: 57). Bir sözleşme ve karşılıklı anlaşmayla başlayan evlilikler bir gün sona erebilir. Eşlerden birinin vefatı veya karşılıklı anlaşmazlıkların yaşanması ve çiftlerin boşanmasıyla evliliklerin bittiği bilinmektedir.

2.4. Evliliğin Sona Ermesi

Evlilik bir sözleşme ile başlayıp bazen boşanma veya eşlerden bir tanesinin ölmesi sebebiyle sona ermektedir. Bu durumda geride kalan aile bireyleri ya da parçalanmaya maruz kalmış aile bireyleri için bazı sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Evlilik farklı sebeplerle sona erebilir. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz; eşlerden birinin vefat etmesi ile sona eren evlilik, eşlerin bir takım geçimsizlik ve sorunlar sonrasında ayrılması ile parçalanmış olan evlilik. Yaşanan her iki durumda da evliliğin sona ermesiyle tamamlanmamış aile kavramı karşımıza çıkmaktadır. Kısaca tamamlanmamış aile kavramından bahsedecek olursak, sadece bekâr kadınlar ve çocuklarından oluşmayan, aile bireylerinden birinin vefatı sonrasında çocuk ve tek

ebeveynin oluşturduğu ya da boşanma sonrası ebeveynlerden bir tanesi ve çocuklarının oluşturduğu aile yapısıdır diyebiliriz (Sayın 2020: 62).

Evliliğin sona ermesi tamamlanmamış aileleri beraberinde getirebilir ve bu durum farklı toplumsal ve bireysel sorunlara yol açabilir. Bir evliliği sağlam temeller üzerinde tutabilmek bireylerin göreviyken elde olmayan sebeplerden dolayı evlilikler sona erebilir. Bunlardan en önemlisi eşini kaybeden evliliklerdir. Kişiler elinde olmayan doğal sebepler sonrasında eşlerini kaybedebilir ve evliliğin sona ermesiyle birlikte tamamlanmamış aileler ortaya çıkabilir.

Boşanma sonrasında evliliklerin sona ermesi ise hem tamamlanmamış aile kavramını ortaya çıkartır hem de eklemli aile ismini verdiğimiz aile yapısının oluşması ile sonlanabilir. Eklemli aile, boşanmış olan kişilerden bir ya da her ikisinin de ayrıldığı eşlerinden farklı başka kişiler ile yapmış olduğu evlilik sonucunda oluşan aile tipidir (Sayın 2020: 63). Bu aile tipine eskiden hoş bakılmadığı gibi günümüzde eşinden ayrılmış olan özellikle kadınların başka bir erkek ile evlenmesi bir aile kurması normal karşılanmaktadır. Çünkü geçmişte eşinden ayrılıp çocukları ile yalnız kalan erkekler evlensin diye özel bir çaba sarf edilip bu durum normal karşılanırken eşinden ayrılan bir kadının evlenmesinin hoş karşılanmadığı bilinmektedir. Değişen toplum düzeninde bu durumunun normalleşmesine zemin hazırlandığı görülmektedir. Kadınlarda erkekler gibi ikinci evliliklerini isterlerse yapabilmektedir. Bazı aileler bunu teşvik ederken bazı ailelerin hoşuna gitmemektedir.

2.4.1. Eşlerden Birinin Vefatı ile Evliliğin Sona Ermesi

TDK' ya göre evlenme “Erkekle kadın, aile kurmak için yasaya uygun olarak birleşmek, izdivaç etmek” olarak tanımlanmıştır. Evlilik, geleneksel ve yasal olan yaptırımlar sonucunda gerçekleşmekte ve toplum/birey açısından birçok fonksiyonu bir arada tutmaktadır. Evlilik, ekonomik birliktelik kurulmasıyla aynı evin paylaşılmasıyla, üreme hakkını çiftlere sağlamaktadır. Gelecek nesillere bir toplumun var olabilmesi için gerekli olan kültürel aktarım evlilikler sonucu aile kurumunun oluşumu ile gerçekleşmektedir (Özpolat 2019: 64).

Ölüm, ailenin oluşumunu sağlayan eşlerden birinin biyolojik olarak varlığının sona ermesidir. Bu bir hastalık, kaza, intihar vb. gibi durumların sonucunda gerçekleşebilir. Böylece eşi ölen bir kimsenin onunla ilişkisi olanaksız olduğundan

dolayı bu ilişkiyi içine alan bir durum artık ortaya çıkmaz. Ancak, bir kişinin ölen eşinin mezarını ziyaret etmesi, dua etmesi ve mezarına bir çiçek bırakması da bir çeşit ailesel durum sayılabilir. Diğer yönüyle yaşamayı sürdüren aile bireyleri arasındaki fiziksel birer durum olmayı sürdürürler (Doğan 1991: 22). Eşi vefat eden bir kadının eşinin mezarını ziyaret etmesi ile aile bağına devam ettirmesi çocuklarının başında hem anne hem de baba olarak yaşamaya devam etmesi, başka biri ile evlenmemesi, eşinin akrabaları ile görüşmesi ve onun evinde yaşamaya devam etmesi de aile bağlarını devam ettirdiği şeklinde düşünülebilir.

Yapılan çalışmalar incelendiği zaman kadının boşanma sonucunda dul kalması detaylı bir şekilde araştırılmış ve sonuçları incelenmiştir. Ancak bu çalışmalarda kadınların eşlerinin ölümü ile dul kalması ve bunun sonuçlarının araştırılması konusunda eksikler olduğu gözlenmiştir. Eşin ölümü sonrasında yaşanan travmalar evlilikte mutluluk düzeyi ile ilgili ve aniden gelişen bir olay olduğu için daha da fazla travmatik sonuçlar doğurmaktadır (Özpolat 2019: 68). Eş ölümü ile dul kalan kadınların yaşantılarındaki değişiklikler ve sonrasında nasıl bir kriz yönetimi uyguladıkları konusu araştırmalarda fazla yer verilmemiş konular arasında değerlendirilebilir. Oysaki kişiler şiddetli geçimsizlik veya eşler arasındaki anlaşmazlıklar sonucunda bir boşanma olabileceğini en baştan tahmin edip bununla baş edebilmek için kendince önlemler alabilirken, aniden eşini kaybeden kişiler için aynı şey söz konusu olmayabilir. Eşinin ölümü ile şok yaşayan kadın bir taraftan kendisini toparlamaya çalışırken bir taraftan ailesini ayakta tutma mücadeleleri vermektedir.

2.4.2. Boşanma ile Evliliğin Sona Ermesi

Evlilik olgusu kadar eski olan boşanma, yasal olarak gerçekleştirilmiş bir evliliğin, taraflar arasında hiçbir bağ kalmaksızın, varsa ortak çocukların haklarını korumak kaydı ile hâkim kararı üzerine sona erdirilmesine ve tarafların başkalarıyla evlenebilmesine olanak sağlayan hukuki işlemler olarak tanımlanabilir (Eşsizoglu 2012: 127).

Boşanma, normal amacına ulaşmamış veya bazı engellere uğramış evlilik bağlarının koparılmasına verilen addır. Eskiden birçok toplumda boşanma hakkı sadece erkeğe verilirdi. Bu yüzden kadınların zor durumda kaldığını ve mağdur olduğu

söylenbilir. Bunun aksine günümüz modern ailesinde, aileyi kuran çiftlerin anlaşmalarına göre evlilik var olduğu için bu anlaşmanın zora girdiği zamanlarda boşanabilme hakkı her iki çiftede eşit olarak verilmektedir (Topçu 2013: 123). Geçmişten günümüze aile birtakım değişimlere uğradığı gibi boşanmaya karşı olan bakış açısının da değiştiği görülmektedir. Eskiden boşanma toplum tarafından yadırganan bir olguyken günümüzde boşanmaların insanlar için verilen bir hak olduğu ve anlaşmazlık olduğunda çiftlerin istedikleri zaman boşanabildikleri görülmektedir.

Medeni hukuka göre genel olarak boşanma sebepleri şu şekilde ifade edilebilir: Eşlerden birinin nikâh dışı eşinden başka biri ile ilişkiye girmesi olarak adlandırılan zina, evi ve eşini terk etme, fiziksel şiddet, suç ve onursuzluk, akıl hastalığı ve şiddetli geçimsizlik. Yapılan araştırmalara göre şiddetli geçimsizliğin dışındaki beş etkenin boşanmalardaki oranı yaklaşık yüzde 35 civarındadır. Yani bundan çıkartılacak sonuç geriye kalan yüzde 65’lik oranın sebebi “şiddetli geçimsizlik” olarak adlandırılmaktadır (Aydın 2016: 188). Evliliklerin sona ermesinde şiddetli geçimsizliğin gösterilmesi kanıksanan bir durum olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda şiddetli geçimsizliğin kendi içinde birçok sebebi barındırdığı söylenebilir. Eşlerin yakın çevresinden gelen baskılar, cinsel uyumsuzluklar, maddi sıkıntılar, eşlerden birinin ilgisizliği, erkeğin sosyal hayata önem verip ailesini ihmal etmesi, kadının kendi temel ihtiyaçlarını karşılamaya öncelik verip eşi ve çocuklarını ihmal etmesi gibi birçok sebep şiddetli geçimsizlik olarak adlandırılmaktadır.

Eşlerin beklentilerini karşılayamadığı, sorunlu devam eden ilişkileri, artan tartışmalar ve kavgalara bağlı olarak evliliklerini sonlandırma kararı alarak boşanmaları kişilerde psikolojik, ekonomik ve hukuki birtakım sonuçlar doğurmaktadır. Boşanmanın nedenleri, sonuçları ve etkileri toplumdan topluma, kişiden kişiye ve yaşanan zaman dilimine göre birtakım farklılıklar göstermektedir. Aslında boşanma olayı geçmişten günümüze hala varlığını göstermektedir ancak günümüzde giderek artmaktadır. Bu yüzden boşanmayı güncel sosyal problemler içerisinde değerlendirmek daha sağlıklı olacaktır. Geçmişte boşanmak ayıp, günah ve bir suç unsuru olarak görülürken günümüzde eski kalıplaşmış yargıları bir kenara bırakarak normalleşme eğiliminde ve giderek artmaktadır (Şentürk 2008: 13).

Geçmişten günümüze boşanma olgusunun giderek artış gösterdiğini söylemiştik. Örneğin son yirmi yıldır Amerika ve Britanya’da boşanma oranlarının artması ülkede birtakım kaygıların oluşmasına sebep olmuş ve bu oranın giderek artış göstermesi halinde yapılan her üç evlilikten birinin boşanma ile sonuçlandığı ifade edilmiştir. Yapılan bir başka araştırmada ise Britanya’da 16 yaşına gelen her beş çocuktan birinin anne-babasının ayrılmasına tanık olacağı söylenmektedir (Marshall 1999: 79). Türkiye’deki boşanma oranları diğer ülkelerle kıyaslandığında daha az olduğu görülmektedir. Ancak Türkiye’deki boşanma oranları da giderek artış göstermektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre son iki yılda evlenme oranında azalma yaşanırken, boşanma oranlarında artış olduğu görülmektedir. Bu oranlar şu şekildedir (www.tuik.gov.tr):

- “Evlenen çiftlerin sayısı 2018 yılında 554 bin 389 iken 2019 yılında %2,3 azalarak 541 bin 424 oldu. Bin nüfus başına düşen evlenme sayısını ifade eden kaba evlenme hızı binde 6,56 olarak gerçekleşti.
- Boşanan çiftlerin sayısı 2018 yılında 143 bin 573 iken 2019 yılında %8,0 artarak 155 bin 47 oldu. Bin nüfus başına düşen boşanma sayısını ifade eden kaba boşanma hızı binde 1,88 olarak gerçekleşti.” Bu verilerden de anlaşılabacağı gibi ülkemizde boşanma oranları yıllar geçtikçe hızla artmaktadır. Bölgeden bölgeye ve ilden ile bu oranlar farklılık göstermektedir. Örneğin kırsal kesimlerde boşanma oranı kentte yaşayanlara göre farklılık göstermektedir.

Boşanma sonrasında bütün aile bireyleri azda olsa olumsuz etkilenmektedir. Özellikle ailesi parçalanmış olan çocuklar bu durumdan daha fazla olumsuz etkilenmekte yaşamını geriye kalan kısmında düşük benlik saygısı, okul başarı oranında düşüş yaşama, suça yönelme, korku ve kaygı durumu yaşama, evlilik ve çocuk sahibi olma konusunda çekimser davranıp olumsuz düşünme gibi birçok durumla karşı karşıya kalmaktadır (Yavuzer 2014: 235). Boşanma sonucunda kadınlar tek başına ayakta durmaya çalışmak, yakınlarından olumsuz tepkiler almak, ekonomik sıkıntılar ile baş etmeye çalışmak ve ayrıldığı eşinden tehdit almak gibi durumlar ile mücadele ederken bir yandan da çocuklarının bu tarz psikolojik sorunları ile uğraşmaktadır. Erkekler ise eğer çocuklar babaya verilmiş ise onların ihtiyaçlarını

gidermek ve psikolojik durumları, okul başarıları gibi durumlar ile ilgilenmek, bir taraftan da ev işleri ve kendi özel işleri ile uğraşırken çocuk-ev-iş üçgeni içerisinde sıkışıp kalmaktadır. Kısacası boşanma aile içerisindeki bütün bireyleri olumsuz etkilemektedir. Bireyler bazen sonucunu düşünmeden fevri kararlar alarak evliliklerini bitirmekte sonradan pişman olmaktadır.

Boşanmaların sonucu ortada kalmak, toplum tarafından dışlanmak, çocuklarını görememek veya mal varlığının çoğunluğunu kaybetmek olduğunda insanlar mutsuz oldukları ve haksızlığa uğradıkları evliliklerini devam ettirmeyi seçebilmektedir. Boşanmanın kişisel sonuçları bireylerin kendilerini yetiştirmeleri, toplumda bulundukları konumlar ve içinde yaşadıkları toplumun kurallarına göre de farklılık göstermektedir. Örneğin, eğitimsiz, yaşam standartlarının düşük olduğu toplumda yaşayan, ailesinden destek göremeyen, geleneksel kurallara göre işleyen bir toplumsal çevrede yaşayan kadın için boşanmanın sonuçları o kadın ve ailesi açısından ağır olabilir. Hoşgörülü bir çevrede yaşamını sürdüren, ailesi tarafından desteklenen, ekonomik özgürlüğü olan bir kadın içinse sonuçları diğer kadına göre daha hafif olabilir. Eğer ki bu açıdan boşanmayı değerlendirecek olursak zaman içerisinde giderek artmaya devam eden boşanma oranları, günümüz evliliklerinin eskiye nazaran daha mutsuz olduğunu göstermeyebilir. Boşanmanın olumsuz sonuçları arasına, geleneksel kuralların hâkim olduğu toplumlarda, insanlar ahlaki değerlerinden kaynaklanan bağımlılık duygusuyla da mutsuz evliliklerini sürdürebilir düşünceleri eklenebilir (Hortaçsu 2015: 198-199).

Aile kurumunun zedelenmemesi için boşanma oranlarının azaltılmasıyla ilgili bazı tedbirler alınmakta ve çalışmalar yapılmaktadır. Boşanmanın doğurduğu sonuçlar toplum ve aile yapısını olumsuz etkilemektedir. Ancak boşanma kararı almış olan çiftleri bu kararından vazgeçirmek zor olmaktadır. Bazı durumlar ise boşanmayı haklı kılmaktadır. Çünkü evli kalmaya devam eden çiftlerden kadın ve çocukları bu evlilikten olumsuz etkilenmektedir. Özellikle ülkemizde şiddete uğrayan kadınların eşlerinden ayrılma çabası maalesef bazı kadınların ölümleri ile sonuçlanmaktadır. Bu durumun tersi de söz konusu olabilir. Yani şiddete uğrayan erkekler ve bu boşanmadan ya da devam eden sorunlu evlilikten olumsuz etkilenen çocukların olduğu da bilinmektedir.

Evliliğin sağlam temeller üzerine oturtulması için alınması gereken tedbirler arasında evlilik öncesi çiftlerin evlilik konusunda bilinçlendirilmesi, birbirlerini yeterince tanınması, tecrübesiz olan gençlerin aileleri tarafından evlilik yaşantısı boyunca yapıcı şekilde desteklenmesi gerekmektedir. Eşlerin karşılıklı saygı ve sevgi çerçevesinde birbirlerine anlayış göstererek bir aile hayatı oluşturmaları ve ilk beş yılın evlilik birliği için kritik zaman dilimi olması sebebiyle bu süreçte sabırlı ve gayretli olmaları gerekmektedir. Boşanma sonrasında yaşanacak sorunlar göz ardı edilmeyerek öfke ile hızlı kararlar verilmemelidir. Bu anlamda verilen öneriler şu şekildedir (Kavaf vd., 2009: 139):

1. Kadın ve erkeğin eş seçimi ve evlilik konusunda nelere dikkat etmesi gerektiği noktasında bilinçlendirilmelidir.
2. Ailelerin çocuklarını evlilik ve aile yaşantısı noktasında yapıcı olarak desteklemesi gerekir.
3. Aile danışma merkezleri yaygınlaştırılarak fonksiyonları artırılabilir.
4. Ailelere destek hizmeti verecek merkezlerin boşanma öncesi ve boşanma sonrasında aileler ile birebir görüşerek aile içi sorunların çözümünde destek olmaları gerekmektedir.

Boşanma oranlarındaki artış hızını en asgari düzeye indirmek için yapılabilecek çalışmalardan kısaca bahsedilmiştir. Genel olarak özetlenecek olursa boşanma oranları azaltılmak isteniyorsa evlenecek olan bireylerin evlenmeden önce evlilik noktasında bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Evlenen çiftlerin karşılaştıkları sorunlar eğer medeni kanunun boşanma için sebep gösterdiği maddeler arasında yer almıyor ve çözümü basit konular ise bu anlamda gerek aileler gerekse devlet eli ile çiftler bilinçlendirilip sorunlarını çözmesi konusunda yapıcı olunmalıdır. Burada evli olan çiftlere düşen en önemli görev ufak sorunları büyütmeden sabır ile çözmeye çalışmak ve anlayışlı olmaktır. Aile kurumunun zedelenmemesi için evliliğin sağlam temeller üzerine kurulu olması gerekmektedir. Çünkü aile toplumu ayakta tutan en önemli kurumlardan bir tanesidir.

2.5. Toplumsal Cinsiyet ve Toplumdaki Kadın Algısı

Cinsiyet kavramını tanımlayarak konuya giriş yapacak olursak; kişinin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikler cinsiyet adını almaktadır. Kadın ve erkek farklılıkları biyolojik ve sosyal kökenlidir. Biyolojik farklılıkların kökeninde erkek hücresinin x ve y kromozomlarından; kadın hücresinin ise x kromozomlarından oluşması yatmaktadır. Bu kromozom farklılıkları yaşamın ilk yıllarından itibaren iki cinsiyet arasındaki davranışları etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet, sadece cinsiyet farklılığına bağlı değildir kadın ve erkek arasındaki farklılıklar yetenekler bağlamında da değişiklik göstermektedir. Örneğin erkekler mekânsal yetenekler konusunda sağ ve sol beynini kullanma becerisine sahipken kadınların sözel anlamda daha yetenekli olduğu dolayısıyla sosyal becerilerinin daha fazla gelişmiş olduğu açıklanmaktadır. Kadın ve erkek arasında biyolojik, fizyolojik ve sosyal anlamda farklılıklar olduğu söylenebilir. Ancak bu farklılıkların ayrışmasında toplumun etkisi büyüktür (Özpolat 2019: 17-19). Sosyologların yapmış olduğu açıklamalara göre de cinsiyetler arasındaki farklılıkların nedeni öncelikle kültür ve toplumdur (Giddens 2017: 107). Toplumsal cinsiyet biyolojik farklılıklardan ziyade kadın ve erkek olarak toplumun bizleri nasıl görüp algıladığı ile ilgili bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet ile ilgili temel kavramları üç başlık altında kısaca özetleyecek olursak (Öztürk 2017: 18):

- **Cinsel Kimlik Duygusu:** Kişinin kendisini dişi veya erkek hissetmesidir.
- **Sosyal Cinsel Rol:** Toplumda kadın ve erkek için biçilmiş olan rollere uygun davranmaktır.
- **Toplumsal Cinsiyette Eşitlik:** Fırsatları kullanma, kaynakların ayrılması ve kullanımı gibi hizmetlere ulaşmada kişinin cinsiyeti nedeniyle ayrımcılık olmaması/yapılmamasıdır.

Türk Dil Kurumu'nda isim olarak kadın ve kadınlık kelimesi; erişkin dişi insan, hatun, bayan, kadın olma durumu, kadının gerekli özellikleri taşıması ve bu özellikleri kullanması durumu, sıfat olarak ise; analık ve ev yönetimi bakımından gerekli becerilere sahip olan, mecazi olarak; hizmetçi bayan olarak ifade edilmiştir. Biyolojik özelliklerin yanı sıra kadına toplumsal cinsiyet bağlamında sıfatlar yüklenmiştir. Kadının rolleri ve görevlerinin doğurganlık sonrasında erkeğe yüklenen

sıfatlardan çok uzak sıfatlar yüklendiği görülmektedir. Erkek ve erkeklik yetişkin adam, er, koca, bay, erkek olma durumu, erkek gibi davranma, yiğitlik, erkeğin fizyolojik görevlerini yerine getirmesi, sıfatların ise; sözüne güvenilir, mert, sert gibi ifade edildiği görülmektedir. Erkeğe yüklenen bu sıfatlarda tıpkı kadına yüklenen sıfatlar gibi biyolojik kökenin dışında toplumsal cinsiyetin yüklemiş olduğu sıfatlardır (Akt. Özpolat 2019: 26-27). Oysa kadın ve erkeklerin biyolojik ve fizyolojik farklılıklara sahip olmaları cinsiyet farklılıklarından dolayı çok doğalken, toplumsal cinsiyetin kadın ve erkek için yüklemiş olduğu sıfatlar bu biyolojik ve fizyolojik farklılıklardan çok az etkilenecek meydana gelmektedir. Çoğunlukla toplumun kadın ve erkek ayrımı algısından kaynaklanarak oluşmaktadır. Bir erkek mert olabildiği gibi bir kadın da mert olabilir ya da kadınlar çocukların bakımı ile ilgilendiği gibi erkeklerde ilgilenebilir. Ama toplumun yüklemiş olduğu bu sıfatlar bebeklikten itibaren “pembe ve mavi patik” ayrımı ile insanlara empoze edilmektedir.

Toplumsal cinsiyet, eşitsizliğin, ayrımcılığın ve toplumsal baskının hâkim olduğu bir düzenin adyken, bu ilişkilerin taraflarını oluşturan toplumsal grupları dile getirirken, aynı zamanda bu grupların psikolojik ve davranışsal özelliklerine eleştirilerde bulunur (Acar-Savran 2013: 234).

Günümüzde, yaşadığımız toplum içinde eşitsizliğin her daim var olacağı ve istenirse bile bunun önüne geçilemeyeceği düşüncesi hâkimdir. Bütün bu hâkim olan düşüncenin aksine toplumda var olan her kesimden insanlar için kabul edilemez eşitsizliklerin önüne geçmek, ahlaki bir sorumluluk olduğu gibi bilimsel açıdan da olmazsa olmaz bir çalışma alanına girmek zorundadır. Sosyal adalet ve refahı toplumda sağlamak için, her kesimde adil davranmak ve eşitsizlikleri yok etmek gerekmektedir. Bu anlayıştan yoksun olan toplumlarda refah ve adaleti sağlamak pek mümkün görülmemektedir (Arun vd., 2011: 1524).

Toplumsal cinsiyetin oluşumunu açıklayan kuramlara göre toplumsal cinsiyet bebeklikten itibaren başlamakta ve diğer dönemlerde kadın ve erkek farklılaşması toplum tarafından yapılandırılmaktadır. Kadın ve erkeğe yönelik oluşturulan kategoriler kültürel olmanın yanı sıra dönemsel değişimlere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bunun sonucunda kadın ve erkeğin rollerinde de farklılaşmalar oluşmaktadır (Hortaçsu 2012: 457).

Genel hatları ile açıklanan toplumsal cinsiyette ikili biyolojik cinsiyet ayrımının “kadın” ve “erkek” kategorilerinin evrensel temeli olduğu söylenemez. Nasıl ki toplumsal cinsiyet kültürel olarak farklılıklar gösteriyorsa, cinsiyet farklılıkları da toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Bazı bölgelerde kadın ve erkek arasında hiçbir ayrım yapılmazken biyolojik farklılıkların doğal bir sonuç olduğu kabul edilir. Ancak bazı toplumlarda özellikle toplumsal cinsiyet bağlamında ciddi farklılıklardan bahsedilir (Bora 2005: 38-39). Bu yüzden toplumsal cinsiyet ya da toplumdaki kadın ve erkek algılarından bahsedilecek olursa yaşadığı bölgenin toplumsal ve kültürel yapısını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Hatta öyle ki aynı toplumda yaşayan fakat farklı ailelerden olan insanlar için bile toplumsal cinsiyet ayrımı farklılıklar gösterebilir.

Toplumsal cinsiyet (gender), kadın ve erkek için toplum tarafından biçilen rol, öğrenilmiş davranış ve beklentilerin anlatılmasının adıdır. Cinsiyetlerimiz tutum ve davranışlarımızı toplumsal olay ve olguları algılayıp anlamlandırmamızı etkilemektedir. Birlikte yaşama ve evlilik gibi birçok kavram toplumsal cinsiyetin ilgi alanı içerisinde. Örneğin bir toplumda evliliğe daha fazla değer veriliyorsa kadınlar kendilerine evlilik vaadinde bulunan erkekler ile birlikte yaşamayı daha fazla tercih edebiliyor (Adak 2018: 235). Kısacası toplum kadın ve erkek için hangi rolleri biçmişse kadın ve erkeğin kendisini o role daha yakın hissettiği görülmektedir. Toplumun kadın için biçmiş olduğu rol, ev işleri ve çocuk bakımıyken erkek için biçilen rol para kazanmak ve evin geçimini sağlamak olarak değerlendirilebilir. Oysa geçmişten günümüze kadının sadece ev işi ve çocuk bakımından sorumlu olmakla kalmayıp yeri geldiğinde tarlada çalıştığı yeri geldiğinde evinin geçimini sağlamak için başka işlerde çalıştığı görülmektedir. Eşinden boşanan ya da eşi vefat eden kadınlar ilk olarak toplumda kendilerine biçilmiş olan kadınlık rolü dışında başka rollere bürünmekte zorluk yaşadığı söylenebilir. Bu durumu aşmaları uzunca bir zamana mâl olmakta ya da çaresizce çalışmak zorunda kaldığı için toplumdan olumsuz tepkiler almaktadır. Oysa herhangi bir geçim kaynağı bulunmayan kadın toplumsal cinsiyet kalıplarının dışına çıkarak çalışmak zorunda kalabilmektedir. Kadınların bazılarının eşinden ayrıldıktan sonra sosyal yardım, aile veya çevresinden maddi destek gördüğü ya da vefat eden eşinden kalan maaşının olduğu bilinmektedir. Bu durumda olan her kadın ikinci evliliğe başvurmadığı görülmektedir.

Kadının yaşadığı olumsuzluklar ve verdiği mücadeleler sonrasında “Saçımı süpürge ettim” sözünü yaşadığı pişmanlıkların söze dökülmüş hali olarak düşünülebilir. Bu fedakârlıklar sonrasında uğradığı hayal kırıklıkları öfke patlaması ile kendisini gösterebilir. Kendisini bu kadar feda etmesi kadını giderek erkeksi bir kimliğe götürebilmektedir. Kadınlarda zamanla, erkeksiliğe özgü olduğu düşünülen, iddiacılık, rekabet, hırs gibi değerleri fazlasıyla ezilmişliğin sonucu olarak dolaşıma dâhil ederler. İşte bu yaşanmışlıklar toplumsal cinsiyet transferini oluşturur. Erkeksi kültürlerde hâkim olan güç ve başarıyı kadınlar daha çok öne çıkarırlar. Hayatın onları tek başına mücadeleye mecbur bırakması aslında kadınların Türk toplumunda yerleşmiş olan ataerkillik yani erkeğin egemenliğinin hâkim olduğu toplum yapısının tersine kadın ve erkeğin şartlar ve bazı zorunlu durumlar sonrasında her iki cinsiyetinde hâkim olduğu karmaşık bir toplumsal cinsiyet örüntüsünün var olduğundan bahsedebiliriz (Çınar 2019: 31). Eşinden boşanmış ya da eşini kaybetmiş olan kadının çocukları ile birlikte tek başına bir hayat mücadelesi verdiği ve dik durmak zorunda olduğu bilinir. Bu bağlamda toplum tarafından erkeğe atfedilen güç, iktidar ve mücadele etme başarısı net bir şekilde artık kadının göstermiş olduğu ya da göstermek zorunda kaldığı özellikler arasındadır şeklinde değerlendirilebilir.

Birbirinden farklı iki insanın bir araya gelip aynı evi ve bir ömrü paylaşarak çocuk sahibi olması için gerçekleştirdikleri birliktelik, evlilik olarak adlandırılmaktadır. Çalışmanın en temel konusu olan ailenin varlığı evlilik ile sağlanmaktadır. Ancak evliliğin sonlanmasıyla aile kurumu parçalanmaya maruz kalmaktadır. Özellikle eşi vefat eden bireylerin eş kaybı sonrasında çocuklarının başında durarak hayatına kaldığı yerden devam etmeye çalışması ailenin varlığının hala devam ettiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Ancak toplum tarafından insana yüklenen cinsiyet rolleri bağlamında evliliğin bitmesinin sonuçları kadın ve erkek için aynı olmamaktadır. Eşinden ayrılan ya da eşi vefat eden erkekler toplum tarafından desteklenip sorunları çözülürken kadınlar toplum tarafından dışlanmaya ve baskılara maruz kalmaktadır. Aynı şekilde erkekler eşlerini kaybettikten sonra toplum tarafından biçilen görev ve sorumlulukları dolayısıyla evlenmeye teşvik edilirken kadınlar için tam tersi bir uygulama söz konusu olabilir. Toplumların devamlılığının sağlanması için aile kurumunun sağlam temeller üzerine kurulu olması gerekmektedir. Aile kurumu boşanma sonucunda zedelenip parçalanırken eş vefatı sonrasında

varlığını devam ettirmektedir. Çalışmada temel alınan konu eş vefatı olduğu için evlilik ve ailenin önemi eş vefatı açısından incelenmektedir. Özellikle eşi vefat eden kadınların eş kaybı sonrası evliliklerinin bitmesiyle geride kalan çocuklarıyla birlikte ailelerini devam ettirme mücadeleleri çalışmada ele alınmaktadır.

III. BÖLÜM

3. EŞİ VEFAT EDEN KADINLAR VE SORULARI

3.1. Dulluk ve Toplumdaki Dulluk Algısı

Dul kelimesi eski Türkçede “tul” olarak kullanılmaktaydı. Anlamı ve kullanım amacı ise şu şekildedir: “tul” kelime anlamı olarak “içi doldurulmuş” anlamı içermektedir. Kelime anlamından hareketle “tul” bir şeyin içini doldurup bir nesneye benzetmek amacı ile onu hatırlatmak için kullanılan bir kelimedir. Kelimenin, özellikle ölen kişinin hatırasını yaşatmak için “doldurulan” nesne şeklindeki sözlük anlamı, zaman içerisinde “yas ve matem” anlamı da kazanmıştır. Bunun sonucunda ölen kişinin “tul”u aynı zamanda o kişinin “yas”ı ve “matem”i olarak kabul edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda ölen kişinin özel ve değerli eşyaları da “tul”lanmış ve yasa dâhil edilmiştir. Yası tutan ölen kişinin eşidir. Bu yüzden ölen kişinin eşi de “tul”lanmıştır. İslamiyet’in kabulü ile birlikte ölen kişinin içi doldurulan ve eşyaları ile süslenen “tul” yapma âdeti ortadan kalkmıştır. “tul” (dul) kelimesi, anlam daralmasına uğrayarak sadece eşi öldüğü için yaşlı ve yalnız kalan kadın ve erkeğe uygun bir sıfat olarak kullanılmıştır (Uygur 2014: 15). Eski Türkler yalnızca eşi ölen insanlar için dulluk kelimesini kullanırken günümüzde hem eşi ölenler hem de eşinden boşanan insanlar için kullanılmaktadır.

Evliliğin boşanma ve ölüm sonucunda bitmesi kadın ve erkeğe yeni bir isim vermektedir. Bu isim dul olup içerisinde birçok yeni rol ve görevi barındırmaktadır (Özpolat 2019: 65). Türk Dil Kurumu’nun (<https://sozluk.gov.tr/>): “Eşi ölmüş, eşinden boşanmış kadın veya erkek” olarak tanımladığı dul kavramı, sadece kadınlara has bir kavram olmayıp aslında azda olsa erkekler içinde kullanılan bir kavramdır. Ancak dul sıfatının boşananlar ve erkeklerden ziyade eşi ölmüş olan kadınlar için daha fazla kullanıldığı görülmektedir.

Kadınlar ve erkekler dulluğu farklı açılardan tecrübe ederler. Bunun sebeplerinden bir tanesi geleneksel ataerkil toplumsal yapılanmanın sosyal hayata uygulamış olduğu bir yansımadır. Yani üretici ve çalışan kesim erkek olarak görüldüğü için para ve ekonomi hâkimiyetinin erkek elinde olduğu düşünülmektedir. Bundan kastedilen şey, erkeğin hayatını ne şekilde olursa olsun sürdürebilecek güç ve kuvvete

nasip olduğunu, kadının ise erkek olmadığı zamanlarda sahipsiz ve savunmasız kalacağıdır. Ailenin ekonomik yani parasal yönlerini tamamlayan birey erkek olarak görüldüğü için eşinden ayrıldığı ya da eşini kaybettiği zamandan sonrada hayatını sürdürebileceği ve kendine yetmeye devam edeceği düşünülmektedir. Oysa kadının, eşi öldükten ya da eşinden ayrıldıktan sonra çocukları ile birlikte savunmasız ve muhtaç bir şekilde ortada kaldığı düşünülmektedir. Kadın ya evinden çalışarak hayatını idame ettirmeli ya da yeniden evlenmeli gibi bir düşünce hâkim olmaktadır. Bunun haricinde ancak maddi yardımlar alarak hayatını devam ettirebileceği düşünülür (Doğan 2013: 3-4). Kadın ve erkeğin dulluk bağlamında ayrımı sadece ekonomik olarak değil sosyo-psikolojik ve toplumsal etkileriyle de farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklardan olumsuz etkilenen kesim kadınlar olarak kabul edilmektedir. Bunun etkileri toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Bazı toplumlarda dul kalmak hem erkek hem de kadın için normal karşılanıp sonuçları ve etkileri değişiklik göstermezken bazı toplumlarda kadınlar için dul kalmanın sonuçları onları derinden etkilemektedir.

Dul kadın olmak, bazı toplumlarda kişinin yaşamı boyunca bir takım psikolojik ve fiziksel baskılarla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bununla ilgili Hindistan'da yaşayan eşi ölmüş kadınlar örnek verilebilir. Hindistan'da sadece eşi ölen kadınlar için dul kelimesi kullanılmaktadır. Hatta dul kadınlar bu bölgede insandan daha aşağı bir varlık olarak görülmekte, kimliklerini kaybetmekte ve koca yiyici gibi sıfatlar ile dulluk sosyal bir ölüm olarak görülmektedir. Yine aynı bölgede dul kadınlar tecavüze uğrama korkusu ve çevre baskısı sonucunda ölen kocalarının kardeşleri ile evlendirilmektedir. Hatta ölen kocaları ile birlikte ömürlerinin sonuna kadar yas tutmaları beklenir ve cinsel gücü arttırdığı düşünülen bazı yiyecekleri yemeleri yasaklanır (Özpolat 2019: 65). Türkiye'de de buna benzer örnekler görülen ailelerin var olduğu bilinmektedir. Daha eski yıllarda eşi ölen kadınların ölen eşlerinin kardeşleri ile miras bölünmemesi, kadının namusunu korumak, yetim kalan çocukların üvey baba elinde büyütülmek istenmemesi gibi sebeplerle evlendirildiklerini görülmektedir. Bir başka açıdan bakılacak olursa eşi ölen kadınlar günümüzde hala eşinin yasını ölene kadar tutmak zorunda olduğunu, renkli kıyafetler giymemesi gerektiğini ve yüksek sesle gülmenin uygun olmadığını düşündüğü görülmektedir.

Erkek ve kadınlar için dul kalma sonuçları ve etkileri bakımından farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar toplumun kadın ve erkeğe yüklemiş olduğu görevler sonrasında ortaya çıkmaktadır. Erkeklerin dul kalma sonrasında yaşadığı güçlükler, ev ve kendi bakımıyla, nafakayla, yaşayacak konut bulma, aile, çevre baskısı ve ekonomik baskıdır. Kadınların dul kalmaları sonucunda, erkeklerin sahip olduğu tüm kaynakları kaybetmesiyle karşı karşıya kalmaktadır (Arıkan 1996: 180). Kısacası kadının erkeğe göre karşılaşılan güçlüklerin tamamı ile yüzleşmek durumunda kaldığı söylenebilir. Bu bağlamda hem çocukların bakımı hem de diğer güçlükler kadını erkekten daha zor durumda bırakır denilebilir. Erkeklerin kadınlara göre daha fazla iş yaşamında aktif oldukları için en fazla çocukların bakımı hususunda zor durumda kaldığı bu yüzden kadınlara göre ikinci bir evliliği daha çok tercih ettiği söylenebilir.

3.2. Eşi Vefat Etmiş Kadınların Eş Kaybından Sonra Yaşadığı Zorluklar

Modern ya da geleneksel toplumlarda ölüm farklı şekillerde anlamlandırılmış olsa bile her iki toplum içinde ortak olan şey ölümün kaçınılmaz bir son olmasıdır. İnsanoğlu ölümün kaçınılmaz olduğunu bilir fakat hiç gelmeyecekmiş gibi yaşamını sürdürmeye devam eder. Sevdiklerinden ve yakınlarından birini kaybetmesiyle ölüm gerçeğiyle yüzleşir. Bu gerçeğin sonuçları insanlar için ağır ve içinden çıkmaz bir hal alabilir. Diğer yandan ölüm, törenler ve ritüellerle örülmüş bir toplumsal alandır; insanlar bu acı gününde bir araya gelir ve ölen kişinin oluşturduğu boşluğu bu şekilde doldurmaya çalışır (Sağır 2017: 15-17).

Ölümün sonucunda daha çok geride kalanların etkilendiği söylenebilir. Psikolojik, sosyal, ekonomik, fiziksel sonuçlar doğal olarak ölen eşi değil ya da ölen kişinin yakınlarının değil geride kalan dul kadın ve çocuklarını etkilediği görülmektedir. Eşini kaybeden bir kadının yaşadığı ilk şok anını yakınlarının desteği ile atlatmaya çalıştığı bilinmektedir. Zaman geçtikçe ölen kişinin görev ve sorumlulukları geride kalan eşinin görev ve sorumlulukları hâline gelebilir. Kadın bir yandan eşini kaybetmenin acısını yaşarken diğer yandan onun görev ve sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmaktadır. Yaşanan ölüm sonrası eşi vefat eden kadının birtakım sıkıntılara maruz kaldığı bilinmektedir. Örneğin; hukuki işlemler,

ekonomik, psikolojik, ailevi, toplumsal ve sağlık problemleri gibi sorunlarla baş etmeye çalışmaktadır.

3.2.1. Ekonomik Sıkıntılar

Kadınlar, var oldukları andan itibaren doğurganlık özellikleri dolayısıyla insan neslinin devamlılığını sağlamış, üretken bir yapıya sahip oldukları için çalışma yaşamında da yer alarak ev ekonomisine katkıda bulunmuşlardır. İşte bu yüzden kadın hem aile içinde hem de toplum içinde önemli bir yere sahiptir. Yaşadığı toplumda kadın bir bireyken, evinde anne, eş ve ev kadını olmak gibi görevlere sahiptir. Toplumsal cinsiyetin kadına yüklemiş olduğu rollerde bulunmaktadır (Günay vd., 2011: 167). Toplumun ve ailenin kadına biçtiği ve kadının varoluşundan itibaren öğrendiği roller zaman içerisinde değişime uğramaktadır. Kadın, evliliği boyunca ocuk bakımı ve ev işleri ile ilgilenirken eşinin ölümü ile görev ve sorumlulukları da giderek artmakta ve değişime uğradığı görülmektedir. Bu sorumluluklardan en önemlisi evlerinin geçiminin nasıl sağlanacağı olarak belirtilebilir. Bazı kadınlar eşlerinden kalan maaş ve mal varlıkları ya da ailelerinden gelen maddi destekler sayesinde bunun üstesinden kolayca gelebilirken bazı kadınlar sadece devletin vermiş olduğu maaş ve sosyal yardımlar ile geçimini sağlamaya çalışmakta veya geçimini sağlamak için bir iş bulup çalışmak zorunda kalmaktadır.

Türkiye’de en yoksul ve gelir açısından en kırılgan kesimi oluşturdukları düşünülenler dul kadınlardır. (Arun vd., 2011: 1515). Yoksulluk en fazla kadınları özellikle de eşi vefat eden kadınları etkilemektedir. Türkiye’de kadınlar eşleri vefat ettikten sonra ekonomik olarak ciddi bir şekilde sıkıntıya girmektedir. Bunun sonrasında ise birçok kadın, asgari ölçüde bile geçimini sağlayacak bir gelirden mahrum kalmakta ve sosyal desteklere muhtaç olmaktadır. Bu ise bir nevi toplumsal yaşamdaki cinsiyete dayalı eşitsizlik ve ayrımcılığın bir göstergesi olduğu kadar, çalışma yaşamı ve sosyal güvenlik sisteminden kaynaklanan sorunlarında birer göstergesidir (Daşlı 2016: 132). Bu yoksullaşmanın diğer sebeplerine değinilirse; eşi vefat eden kadının sadece eş kaybından sonra evini geçindirme kaygısının bulunmaması bunlardan biri olarak kabul edilebilir. Ölen eşlerden bazıları geride borçlarını bırakmakta ve kadınlar bir yandan evlerinin geçimini sağlamaya çalışırken diğer yandan eşlerinin borçlarını ödemek zorunda kalmaktadır.

Türkiye’de eşleri vefat eden kadınların yaşamış olduğu ekonomik sıkıntılar ile mücadele konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Kadınların büyük bir çoğunluğu eşleri vefat ettikten sonra önemli derecede gelir kaybına uğramaktadırlar. Herhangi bir sosyal güvencesi olmayıp eşlerinden ölüm aylığı alamayan kadınlar için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının (SYDV) Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Nakit Destek Yardımı (EVEK) adı altında bir uygulaması vardır. Bu sosyal destek programı 2011 yılında Boğaziçi Üniversitesi ile ortaklaşa yapılan bir çalışma sonrasında 2012 yılı Nisan ayında uygulanmaya başlanmış ve hala devam etmektedir. Kadınların bu sosyal destek programından faydalanabilmeleri için öncelikle resmi nikâhlı bir evlilik sonrasında eşlerinin vefat etmiş olması, herhangi bir sosyal güvencelerinin bulunmaması ve SYDV’ler tarafından yapılan çalışma ve araştırmalar sonrasında kişinin yoksulluk sınırı altında olduğunun tespit edilmiş olması gerekmektedir (ASPB 2014: 117). EVEK maaşı almaya hak kazanan kadınlar iki ayda bir 650 TL ücret almaktadırlar. Ayrıca 18 yaş altı çocukları için “Öksüz Yetim Aylığı” adı altında iki ayda bir çocuk başına 300 TL ücret almaktadırlar. Bunun yanı sıra Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının sağlamış olduğu Diğer Aile Yardımı, Kömür Yardımı, Elektrik Tüketim Desteği ve ŞNT (Şartlı Eğitim/Şartlı Sağlık Yardımı) gibi yardımlardan da faydalanmaktadırlar ([https://www. ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yarim-programlarimiz/](https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yarim-programlarimiz/)).

Ancak devletin sağlamış olduğu bu sosyal yardımlar kadınların ekonomik sorunlarını tamamen çözme konusunda yetersiz kaldığı görülmektedir. Kadınlar; çocuklarının ihtiyaçları, ev kiralari, eğitim masrafları, faturalar ve ev giderlerini karşılarken ciddi ekonomik sıkıntılara maruz kalmaktadır.

Kadın yoksulluğunu etkileyen çok çeşitli etkenlerin var olduğu bilinmekle beraber bunların toplumdan topluma değişmi çoğu yerde benzer özellikler göstermektedir. Hane içerisinde kız çocuğuna yapılan ayrımcılık, düşük/yetersiz eğitim, erken ve istemeden yapılan evlilikler, beklenmeyen ölümler, boşanmalar, yüksek doğurganlık oranı, fiziksel ve psikolojik şiddet, sosyal dışlanma, köyden kente doğru gerçekleşen zorunlu göçler, sık yaşanan sağlık sorunları ve işsizlik gibi problemler kadınların yoksulluğu daha fazla hissetmelerine neden olmaktadır.

Yoksullukla mücadele çabalarında kadın yoksulluğu önemli bir yer teşkil etmesine rağmen, hem kırsal hem de kentsel alanlarda kadın yoksulluğunda artışlar görülmektedir. Özellikle, kentsel alanlardaki toplumsal ve ekonomik ilişkiler kadın yoksulluğunun daha derin yaşanmasına neden olmaktadır. Fiziksel yapıları gibi sosyo-ekonomik yapıları da bozulmaya yüz tutan kentlerde, ümitle hayata tutunmaya çalışan yoksul kadınlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden doğan adaletsizliklerle birlikte yaşamaya devam etmektedirler (Akt. Daşlı 2016: 133).

Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de eşi vefat etmiş kadınların sorunları araştırılmakta ve bu sorunlar için önem sırasına göre çözüm yolları üretilmektedir. Eşi vefat eden kadınların eş kaybı sonrasında yaşadığı en önemli sorunlardan biri ekonomik sıkıntılar olarak sıralanabilir. Bunun tespit edilmesiyle eşi vefat etmiş kadınlar ve çocuklarının mağduriyetlerinin giderilmesi, hayat standartlarının yükseltilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Ancak yapılan çalışmaların yine de bir ailenin geçimi ve ihtiyaçlarının karşılanması için yetersiz kaldığı söylenebilir. Eşi vefat eden kadınlar maddi sıkıntıları aşabilmek için çalışmak ya da akrabalarından veya sosyal yardım kuruluşlarından maddi destek almak zorunda kalmaktadır. İşsizlik sorunu ve kadınların dul kalması çalışmalarına engel olmaktadır denilebilir.

3.2.2. Toplumsal Sıkıntılar

Toplumdaki dulluk algısı eşi vefat eden kadını çok daha zorlu bir sürecin içine itmektedir. Dul kadınlara verilen dini ve kanuni pozitif ayrımcılığa rağmen toplumun dul kadına karşı oluşturmuş olduğu inanç, damgalamaya ve bunun sonucunda oluşan duygu, tutum ve davranışlara neden olmaktadır. Toplum dinin ve kanunların dul kadınlara vermiş olduğu ayrıcalıklardan ziyade kalıplaşmış sokak kültürü bakış açısına göre hareket etmekte ve dul kadınları bu bakış açıları ile zor durumda bırakmaktadır. Kadın eş kaybı sonrasında yaşadığı birçok olumsuz sonuçların yanı sıra yaşadığı toplumda ki dul algısı onun için hayatını daha çekilmez kılmaktadır. Bunun sonucunda kadın psikolojik olarak yıpranmaktadır (Özpolat 2019: 73).

Aile toplumun en temel yapı taşı olarak kabul edilir. Toplumun temel dinamikleri varlığını ve sürdürülebilirliğini aile kurumuna borçludur denilebilir. Bu bağlamda ailenin oluşması için gerekli olan yegâne unsur ise evlilik sözleşmesi olarak kabul edilmektedir. Bu sözleşme ailenin toplumsal olarak onayının alınmasını ve

ailenin toplumsallaşmasını sağlayan hem sözlü hem de yazılı bir anlaşma gibi düşünülebilir. Bu nedenle ailenin toplumsallığının tartışmaya açılmaması ya da meşruiyetinin sorgulanmaması için aile birliğinin sağlıklı ve aktörlerinin bir arada olması gerekmektedir. Şüphesiz aile kurumunun vazgeçilmez unsurları anne-baba ve çocuklar olarak kabul edilmektedir. Bu aktörlerden herhangi birinin bir sebeple eksilmesi ya da olmaması aile kurumunun toplumsal olarak tartışılmasına neden olabilir. Çünkü toplumsal normlarımız gereği ailenin içinde bulunması gereken temel unsurların olmaması bize bazı sorunları getirmektedir.

Gelenekçi toplumlarda özellikle eş kaybı ve boşanma sonrasında aile kurumunun temel unsurlardan olan eşlerden birinin kaybı neticesinde dul kalan kişi toplum tarafından bazı konularda geride tutulur. İster erkek olsun ister kadın boşanmış ya de eşi ölmüş kişilerin, toplumda her zaman karşı karşıya kaldığı ve aile olmanın gereklerinin dışına çıkmaktan kaynaklanan belli başlı sorunlarla savaştığı herkes tarafından bilinen bir gerçek olarak kabul edilmektedir. Özellikle kadınların karşılaştığı bu yıpratıcı sorunlar hem tek ebeveyn olarak kalan hem de bütün bunlarla savaşmak zorunda olan kadınları son derece olumsuz etkilemektedir. Şimdi sırasıyla eşi vefat eden kadınların bu sorunlarına değinilecektir.

İlk olarak toplumsal bir yapı olan ve en temel unsur olan aile, karı-koca ve çocuklardan oluşan bir kurum olarak belirtilebilir. Bu dinamiklerden herhangi birinin olmaması ya da eksilmesi aile kurumunun toplum nezdinde sorgulanmasına neden olmaktadır. Özellikle eş kaybı sonrası hem erkek hem kadın açısından aile kurumunun tek ebeveynli yürütülmeye çalışılması toplum tarafından çok kabul gören bir durum olarak değerlendirilmemektedir. Erkek açısından eş kaybı ile aile anasız kalmaktadır. Toplum içerisinde ailede kadının yeri son derece önemli görülmektedir. Bu yüzden ki kadını kaybetmiş bir erkek çaresiz kalmış ve yardım edilmesi gereken bir unsur olarak görülmektedir. Ancak iş kadına geldiğinde toplumun bu bakış açısı negatif yönde evirilmektedir. Eşi vefat etmiş bir kadının toplumsal açıdan en büyük sıkıntısı eş kaybından sonra sahip olduğu ailenin aslında tam bir aile olarak görülmemesidir. Tek ebeveyn olarak çocuklarına hem anne hem de baba olmayı başaran kadın ait olduğu toplum tarafından içinde bulunduğu aile kurumunun erkek eksik de olsa bir aile olduğunu kabullendiremez. Bu nedenle erkeği olmayan aileler toplum tarafından

tam bir aile olarak görülmez. Bu kadınların en büyük toplumsal sorunlarından biri olarak kabul edilir.

Gelenekçi ve ataerkil bir toplumda yaşamının neticesinde eş kaybı sonrası kadınlar, aile reisi rolüne bürünmektedir. Deyim yerindeyse çocuklarına hem anne hem de baba olmaktadır. Ancak bu toplum tarafından çok kabul görmeyen bir durum olarak nitelendirilir. Çünkü eril düzenin hâkim olduğu toplumlarda erkeksiz kalan kadın adeta yalnızlığa itilmektedir. Türk toplumunda çok kabul görmeyen dul anne-bekâr anne kavramları burada kadınlara acı yüzünü göstermektedir. Çocukları olan kadın annelik kimliğinden dolayı biraz da olsa saygı görürken çocuğu olmayan ve genç yaşta dul kalan kadınlar toplum tarafından dışlanmaktadır ve adeta kendi hemcinsleri tarafından ötekileştirilmektedir. Çünkü dul ve çocuğu olmayan kadın tehlike olarak görülmektedir. Çocuklu ve dul olan kadınlar içinde sürekli bir toplum baskısı bulunmaktadır. Annelik kimliğinin gereği olarak toplum kadınlardan ağır-oturaklı olmayı beklemektedir. Toplumun bu beklentisini karşılayamayan kadınlar toplum tarafından dışlanmakta ve varlığı inkâr edilmektedir. Aslında burada sorun kadınlarda değil hâkim olan toplumsal algıdadır denilebilir. Toplumsal algının sert bir şekilde keskin çizgilerle dul kalan kadınlara sınırlar çizmesi eş kaybı sonrasında zorlanan ve bocalayan kadını daha da acımasız ve anlayışsız bir hayata yöneltebilir. Bu da hem aileye hem de tek ebeveyn olan kadına olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bir kalıba sokulmak ve kendisinden belli başlı davranışlar sergilenmesi istenen herkes gibi kadınlar da, toplum tarafından farklı görülmeye ve dışlanmaya, yok sayılmaya devam edilmektedir.

Eşi vefat etmiş kadınların en büyük sıkıntılarından biri de eril toplum düzeninde tek ebeveyn olarak çocuklarına bakmak zorunda olmaları şeklinde düşünülebilir. Eşleri vefat etmeden rahat olmasa da sadece kendi sorumluluklarını yerine getirmek zorunda kabul edilen kadınların eşlerinin vefatından sonra ev geçiminin yüklerini de omuzlarına yüklemesi sıkça görülen durumlardan sayılabilir. Ölen eşinden herhangi bir maaş ya da geliri olmayan kadınlar çalışmak zorunda kaldıkları için tek ebeveyn olmanın zorluklarını daha çok hissedebilir. Eşinin kaybının psikolojik etkilerini ve zorluklarını henüz atlatabamış olan kadın iş hayatının zorlukları ile de yüz yüze kalmaktadır denilebilir. Hem evinin hem çocuklarının hem de geçim derdinin bir araya gelmesiyle daha çok yalnızlaşan kadın iş hayatında da

toplumdan gerekli desteği görememiş şeklinde düşünülebilir. Özellikle çocuklarına bakacak kimsesi olmadığı için daha çok para kazanacağı ve daha iyi şartlarda yaşayabileceği işleri yapmak yerine gündelik ve evinde çocuklarının yanında yapabileceği işleri tercih etmek zorunda kalmaktadır. Genellikle ev temizliği, çocuk ve yaşlı bakımı yapan kadınların psikolojik olduğu kadar bedensel olarak da aşırı derecede yıpranmakta olduğu görülür. Özellikle küçük çocuğu olan kadınlar çalışabilmek için ya devletten kreş desteği ya da işverenden çocuklarını ihmal etmemek için esnek çalışma ayrıcalığı beklemektedir. Ancak bu yardımları göremediği için genel anlamda çalışma hayatında sıkıntı çektikleri görülmektedir.

Dul kalan kadınların en büyük sorunlarından biri de toplumun ona biçtiği dul kadın profiline uymak ve o kalıptan dışarı çıkamamak olarak görülebilir. Gelenekçi bir yapıya sahip olan toplumlarda erkeği olmayan kadınlar davranış, giyim-kuşam ve toplumsal hayatlarında belli başlı bazı kalıplara sokulmaya çalışılır. Özellikle eşi vefat etmiş çocuklu ya da çocuksuz genç yaşta dul kalan kadınların hep geri planda durması istenir. Kadınların giyim-kuşamına dikkat etmesi, davranışlarında ve konuşmalarında ciddi olmaları gerektiği toplum tarafından kadınlara işlenmektedir. Çünkü bazı toplumsal düşüncelere göre; kadınlar dul kaldıklarında karşı cinsten gelecek her şeye artık açık olarak düşünülür. Bu nedenle toplumsal normlara göre kadınlar sürekli bir kalıba sokulmaya çalışılır. Özellikle evinin ve çocuklarının sorumlulukları altında ezilen kadının bir de bu tarz toplumsal baskılara maruz kaldığı ve çokça yıprandığı görülmektedir.

Eşi vefat eden kadınların sıkıntılardan biri de çocukları olarak söylenebilir. Tek ebeveyn olan kadınlar eşini kaybettikten sonra çocuklarının gerek ekonomik gerek sosyal gerekse kişisel sorunlarını tek başına halletmeye çalışmaktadır. Bu hayat mücadelesi sürerken akrabalarından ve toplumdan beklentiye girmektedir. Özellikle toplumsal dayanışmayı görmek ve hissetmek isteyen kadınların bu aşamada da toplumdan ve akrabalarından gerekli yardımı görememekte olduğu söylenebilir. Eş kaybından sonra içine kapanan ve psikolojik buhranlar yaşayan kadın daha fazla içine kapanmakta ve yalnızlaşmaktadır denilebilir. Sırtına yüklenen ağır yüklerin altında ezilmektedir. Bunu aşabilmesi için sosyalleşmesi gerekmektedir. Ancak toplumdaki dulluk algısı ve dulluk psikolojisi buna izin vermemektedir. Çünkü hemcinslerine göre

dul kalan kadının kendileri ve evlilikleri için tehlike arz ettiği düşünülür. Bütün bu sebeplerden ötürü sosyalleşemeyen kadınlar daha çok yalnızlığa itilmektedir.

Kadınların karşılaşmış olduğu toplumsal sorunlardan biri de karşı cinsten gelen taciz ve baskılar olarak sıralanabilir. Eşi ölmeden önce bu tarz sorunlarla karşılaşmayan kadınlar, eşi vefat ettikten sonra yalnız kaldığı için diğer erkeklerin ilgi odağı haline gelmekte diye değerlendirilebilir. Kadınlar her ne kadar kendilerini toplumsal hayattan çekse de bazı kesim erkekler tarafından rahatsız edilmekte ve tacizlere maruz bırakılmaktadır. Bu durum onları son derece rahatsız eden büyük sıkıntılardan biri olarak görülmektedir. Bu yüzden hem kadınlar hem de çocukları psikolojik olarak etkilenmekte ve yıpranmaktadır. Kadınların kimseyle paylaşamadıkları bu durumu içlerine atarak kendilerince sorunlara çözüm yolları üretmesi karşılaşılan durumlardan biri olarak kabul edilebilir. Bazı kadınlar namuslarına laf gelmesinden korktuğu için yeniden evliliği tercih etmektedir. Bazılarıysa kendini eve kapatarak sosyal hayattan dışlanmaktadır.

3.2.3. Ailevi Sıkıntılar

Aile, eşlerin çocuk bakımından sorumlu olduğu, üyelerin doğrudan akrabalık ilişkileriyle bir arada tutulduğu kişilerin oluşturduğu grubun adıdır. Geçmişten günümüze dünya genelinde çeşitli aile gruplarının var olduğunu bilmekteyiz. Zaman içerisinde aile yapıları da giderek değişimler göstermektedir. Örneğin, bir çocuk her iki ebeveynin beraber yaşadığı bir ailede dünyaya gelirken sonrasında, boşanan, tek ebeveynli bir ailede yetişebilir ya da aile liderlerinden birini kaybedebilir (Giddens 2018: 234-235).

Eşinin ölümü ile yas tutan ve ölümü kabullenemeyen kadın, kendi akrabaları ve eşinin akrabaları tarafından birtakım baskılara maruz bırakılmaktadır. Bazı kadınlar bu baskılara boyun eğerek ve evden dışarı çıkmama gibi davranışlarda bulunurken bazılarının bu duruma tepki göstererek ailevi ilişkilerinde sıkıntıya girmeyi göze aldıkları görülür. Eş vefatı sonrasında kadınların kendi aileleri ile daha sık görüşürken eşinin ailesi ile daha az görüşmekte ya da hiç görüşmemekte olduğu söylenebilir. Bunun sebepleri arasında eşinin ölümünden kadının sorumlu tutulması veya kadın ile vefat eden eşin akrabaları arasında önceden de bir husumet bulunması, ölüm sonrasında bu husumetin ilişkilere tamamen son vermesi şeklinde gösterilebilir.

3.2.4. Sağlık Problemleri

Aile, açlık, susuzluk, cinsellik, uyku, dinlenme ve annelik gibi ihtiyaçlarında karşılandığı önemli ve var olması gereken bir kurumdur. Temel ihtiyaçların öncelikli karşılanması ile kişi fiziki ihtiyaçlarını karşılamış olurken aslında ruhi gelişimi için hazırlık yapmış olmaktadır. Aile kurumu, insanoğlunun biyolojik açıdan bir canlı olarak hayatını devam ettirebilmesi için gereken beden, akıl sağlığı ve insan neslinin devamlılığını sağlamakla yükümlü bir kurumdur (Doğan, 2015: 39). Aile kurumunun parçalanması demek toplumun temel taşlarının yerinden oynaması anlamına gelebilir. Bu parçalanma boşanma veya eşlerden birinin vefat etmesi sonucunda gerçekleşmektedir. Ruh sağlığı aile bireyleri için önemli bir kavram kabul edilir. Eşini kaybeden kadın psikolojik olarak iyi değilse bu durum onun bütün hayatını olumsuz etkilemektedir. Özellikle parçalanmış ailesini yeniden toparlamak ve ayakta tutmak isteyen bir kadının öncelikli olarak ruh sağlığına önem vermesi gerektiği kabul edilirse, ruh sağlığı bozulan bir insanın beden sağlığının bozulması kaçınılmazdır denilebilir.

İnsanın ölümle ilk karşılaşması, muhtemelen kendi çevresinde bir yakınını kaybetmesi ve bu kayıp sonrasında yaşadığı acı süreçle gerçekleşmektedir. Kişi, kaybın gerçekliğini yaşadığı sosyal çevresiyle tecrübe eder. Bunun sebebi kaybedilen kişinin rol kaybına bağlı olarak yaşadığı toplumda geride bıraktığı bir boşluk bulunmaktadır. Ölümün meydana getirdiği bu boşluk sürecinde, sosyal çevreyle bir etkileşim haline girmekte ve ölüm, sosyolojik bir çerçeve içine girmektedir. Bununla birlikte ölüm, kültürden kimliğe, toplumsal ilişkilerden gündelik hayata uzanan bir yol çizerek kişinin davranışlarını belirlemede etkin bir rol sahibi olmaktadır (Sağır 2017: 40).

Aile kurumunun oluşmasına öncülük eden evlilik, er ya da geç boşanma olmasa bile eşlerden birinin vefat etmesi ile sona ermektedir. Eş ölümü de bağlılık ilişkisini koparır, eşin uzun süreli bir hastalık sonucunda ölmesi kalan eş için çok daha fazla yıpratıcı olabilir. Eşin ölümü kişide depresyon gibi psikolojik rahatsızlıklara neden olabildiği gibi ölen eşe karşı kızgınlık duygularına da neden olabilir (Neden öldü de beni yalnız bıraktı, tepkisi), geride kalan kişinin yeni yaşama uyum sağlaması on yıl sürebilir. Kişinin eşe olan bağlılığı ne kadar fazlaysa yaşadığı ruhi bunalım o kadar

derin olabilir (Hortaçsu 2015: 200). Bahsedilen uyum süreci kişiden kişiye göre değişim gösterebilir. Bazı dul kadınların yeni yaşamına uyumu yıllar sürse de bazı kadınlar kısa süre içerisinde yeni bir evlilikle yeni hayatına kolayca uyum sağlayabilir. Ancak bu bahsedilen kesimin, dul kadınların çok az bir kısmını oluşturduğu görülür.

Eş kaybı sonrasında kadınlar, psikolojik olarak acı, üzüntü ve yas tutmalarına sebep olmaktadır. Kadınlar yaşadıkları bu yas duygusunu ilk başta kabullenmek istemezler, bununla birlikte ciddi bir huzursuzluk, öfke, hırçınlık ve suçluluk gibi duygular yaşayarak kederlenmelerine sebep olur (Erber 2018: 376). Yaşanan acı ve üzüntü, tutulan yas, kaybın sonuçlarını yansıtmaya şekli toplumdan topluma bireyden bireye farklılık gösterebilir. Bazı insanlar acısını içine atarak atlatmaya çalışırken bazı insanların acısını bağıra çağıra hatta kültürünün bir parçası olan “diyeşet” denilen ağıtları gerçekleştirerek yaşadığı acıyı bastırmaya çalıştığı görülür. Bazı kadınlar “karalar bağlamak” olarak dilimize yerleşen deyimini ölen eşinin arkasından yas tutmak adına siyahlar giyinmekte, gülmek fiilini bir süre hayatından çıkartmakta, sosyal ortamlardan uzak durmakta ve sadece eşinin yasını tutmaktadır. Bu ise kişiyi psikolojik olarak aslında rahatlattığını düşünmesine karşılık onun içine kapanmasına ve üzüntüsünü içinde biriktirmesine sebep olmaktadır. Yaşanan bu birikmişlik bazı kadınlarda panik atak, depresyon, anksiyete gibi psikolojik rahatsızlıklara sebep olmaktadır.

Yapılan araştırmalar sonucunda yas normal ve komplike yas olmak üzere ikiye ayrılır. Yaşanan kayıp sonrasında verilen ilk şok tepkisi ile gerçekleşen inkâr ve suçluluk duygusu normal yasin il aşamasıdır. Sosyal çevrede ki insanları verdikleri destek yaşanan ilk acı ve üzüntülü anın azalarak hafiflemesine katkı sağlamaktadır. Kaybedilen eşin ölümünün ilk yılı, bu ölümü akla uygun hale getirmek için verilen mücadele ile geçmektedir. Bu ilk yıl sonrasında ölümü kabullenme ve kaybı yaşayan kişinin kendini yeniden tanımlaması sürecini içermektedir. Komplike yas dediğimiz yas süreci ise ölen kişiye olan aşırı bağlılık, ekonomik bağımlılık ve doğal olmayan ölümler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Yani genç yaşta bireylerin eşlerini ani bir ölüm sonucunda kaybetmesi komplike yası tanımlamaktadır. Eşini kaybeden kadın ölen eş için çok fazla özlem duygusu hissettiği için diğer arzu ve ihtiyaçlarından kendisini soyutlamaktadır (Saygılı 2011: 43-44).

Eşini kaybeden kadında, dul kalmanın verdiği en ağır sonuçlardan bir tanesi de evliliği boyunca yaşadığı benlik sorunu ve bununla birlikte bağımlı bir kişilik sürdürmesi sonucunda kendi benliği yerine eşinin benliğini inşa etmesi veya psikolojik ve fiziksel şiddet sonucunda benlik saygısının zedelenmesi gündelik yaşamında karşılaştığı zorluklar ile mücadelesini zorlaştırmaktadır. İsmının önüne eklenen “dul” sıfatı onun benliğini daha fazla olumsuz etkilemekte ve özgüven kaybına neden olmaktadır (Özpolat 2019: 72-73). Bütün bu olumsuzlukların hepsine birden göğüs germeye çalışan kadın, psikolojik olarak yıpranmakta ancak yaşadığı çaresizlik dolayısıyla sorunların hepsine birden göğüs germeye çalışmaktadır. Eş kaybından sonra ilk yaşadığı şok, tek başına bütün bu sorunları oluşturamadığı benliği ile nasıl aşacağı sorusudur denilebilir. Benliği oluşmamış kadın hedef koyamaz, reddedilmekten korkar, geri planda kalmayı tercih ederek içine kapanır ve sosyal etkileşimlere girmek istemez diye değerlendirilebilir. Yani kadın giderek içine kapanır ne kendisine ne çocuklarına, ne de çevresine faydalı olabilir.

Eşin ölümü sonrasında kadınlar, çocukları, kardeşleri, anne baba ve dostlarından duygusal ve pratik anlamda bazı destekler alırlar, bu destek ilk yıllarda fazlayken sonraki yıllarda azalabilir. Kişinin dul kalmadan önce eşiyle, çocuklarıyla ve arkadaşlarıyla ilişkisi ne kadar iyiye dul kaldıktan sonrada o oranda bir destek görür (Hortaçsu 2015: 200). Ancak bazı durumlar bu bahsedilenin tersine gelişmektedir. Çocuklar babalarının ölümü sonrasında fazlasıyla hırçınlaştığı için bunun tepkisini annelerine göstermekte ya da tam tersine babaları öldüğü için anneleri yalnız kaldığından dolayı ona bir vefa borcu olduğunu düşünerek daha fazla destek olmaktadır. Bir diğer yandan kadınlar arkadaş çevresinden olumlu anlamda destek gördükleri gibi eşlerini dul kalan arkadaşından kıskanıp bu insanlarla irtibatını kesen kadınlarda görülmektedir. Bundan şu sonuç çıkarılabilir; dul kalma sonucunda kişilerin toplumsal çevrelerinin çekirdeği değişmez ancak en yakınları dışındaki dost ve arkadaş çevresinde değişimler görülebilir.

Eşi vefat eden kadınlar bir yandan yaşamış olduğu tramvayı atlatmaya çalışırken diğer yandan vefatın getirmiş olduğu diğer olumsuz sonuçlar ile mücadele etmektedir. Bütün sorunların üst üste gelmesi kadınları bir çıkmazın içine sokmaktadır. Bu sorunlar ekonomik, psiko-sosyal, toplumsal, çocuklarından kaynaklanan sıkıntılar vb. Kadınlar diğer sorunların çözümüne öncelik verdikleri için

kendi psikolojik yıkımlarını düşünmeye vakit bulamamaktadır. Birçoğu yaşadığı psikolojik sorunların farkındadır ancak tedavisi konusunda sürekli öteleme yapmaktadır. Yaşanan bu duyguların aslında kadının bir nevi öğrenilmiş çaresizlik içerisinde olduğunu gözler önüne serdiği söylenebilir.

Dul kelimesi geçmişten günümüze çeşitli anlam değişikliklerine uğramış olsa da her toplum tarafından kullanılan ve herkes için geçerli olan bir anlamı bulunmaktadır. Dul; karalar bağlayan, yas tutan anlamındadır. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi dul kadın; ölen eşinin yasını tutan, onun için üzülen kadın demektir denilebilir. Tüm sağlık teorilerinde bütün sağlık sorunlarının temelinde üzüntü, stres ve kaygı gibi insanı derinden etkileyen manevi sıkıntılar bulunmaktadır. Bu temel bilgiden yola çıkarak dul kadınların ölen eşlerinin arkasından tuttuğu yas, çektiği sıkıntılar ve gelecek kaygısı da kadınların sağlığını etkileyen ana etmenler olarak düşünülebilir. Özellikle eş kaybının ardından çocuklarının ve kendisinin geleceğinden duyulan kaygı kadınların hem psikolojik hem de fizyolojik olarak bütünlüklerine zarar vermektedir. Baş gösteren psikolojik rahatsızlıklar devamında fizyolojik rahatsızlıkları da getirmektedir. Özellikle eşi vefat eden kadının hissettiği yalnızlık ve çaresizlik onların psikolojisini bozan ana etkenler arasında sayılabilir. Zaten toplumun en dezavantajlı kesimini oluşturan dul kadınlar ve çocukları hissettikleri bu derin yalnızlık duygusu nedeniyle tamamen kendilerini toplumdan soyutlamaktadır. Bu da beraberinde değersizlik, çaresizlik ve boş vermişlik gibi hissi patlamaları getirmektedir. Aslında kim olursa olsun toplumda yalnız bırakılan ve soyutlanan kişiler sağlığı bozulmaya en elverişli kişilerdir denilebilir.

Kadınların sağlık sorunları ile ilgili ulaşılan temel kanı; yalnızlık ve değersizlik hissinin oluşturduğu psikolojik etkilerdir. Psikolojik olarak yıpranan kadınlar fizyolojik olarak da yıpranmaya başlamaktadır. Devamında hayat boyu süren kronik rahatsızlıklara yakalanmaktadır. Cemal Şakar'ın da söylediği gibi; “seçilmiş yalnızlık olgunlaştırır, içine düşülmüş yalnızlık ise çürütür.

Toplumsal cinsiyetin getirmiş olduğu kadın algısı devamında eşi vefat eden kadınlar için dulluk algısını oluşturmaktadır. Eşleri vefat eden kadınlar toplum tarafından dul olarak adlandırılmaktadır. Dul kadın olmak beraberinde bir takım sorunları getirmektedir. Kadınların yaşadıkları sorunlar onlar açısından önem sırasına

göre açıklandığında ekonomik sıkıntılar ilk sırada yer almaktadır. Bunun en önemli sebebi kadınların eş kaybı sonrası eşlerinden kalan maaşla ya da sosyal desteklerle geçimlerini sağlamaya çalışmalarıdır. Kadınlar küçük çocuklarının bakımı, toplumdaki algı ve baskılar sebebiyle çalışma hayatına atılıp ek gelir elde edememektedir. Toplumda varlığını sürdüren kadın istihdamının kısıtlı olması da onların çalışmalarını olumsuz etkilemektedir. Sosyal desteklerden medet uman kadınlar için devletin uygulamış olduğu destekler yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla eve para getiren kişinin vefat etmesi kadınları maddi olarak zor durumda bırakmaktadır. Kadınların yaşamış olduğu bir diğer sorun toplumsal sıkıntılar olarak nitelendirilebilir. Toplumda var olan dul kadın algısı kadının yaşamış olduğu toplumdan kendisini izole etmesine sebep olmaktadır. Aslında toplum baskısı olarak adlandırılan sorunlar ekonomik ve sağlık problemlerinin temelini de oluşturmaktadır. Bulunduğu çevre tarafından her davranışının takip edildiğini ve manalar çıkarıldığını düşünen kadın, iş hayatına atılamaz. Algıları sebebiyle kendisini evine kapatan kadının psikolojik sıkıntılar yaşamaya başladığı söylenebilir. Psikolojik sorunlar yaşayan kadın fizyolojik olarak da sağlık problemleri yaşamaktadır. Toplumun baskısı aile baskısını da beraberinde getirmektedir. Eşi vefat eden kadınların akrabaları çevreden gelebilecek olumsuz yorumlara karşılık kadınların rahat bir yaşam sürmelerine engel olmakta ve onların davranışlarını kısıtlamaktadır. Eş kaybı sonrası ortaya çıkan sorunların toplumsal temelli olduğu çözümünün de yine topluma dayandığı görülmektedir.

IV. BÖLÜM

4. EŞİ VEFAT ETMİŞ KADINLARA YÖNELİK SOSYAL DESTEK DÜZENLEMELERİ

Bu bölümde, ilk olarak eşi vefat etmiş kadınlar için Dünya’da uygulanan sosyal destekler, ikinci olarak Türkiye’de uygulanan sosyal desteklerden örnekler verilmektedir.

4.1. Dünya’da Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Sosyal Destekler

Sosyal devlet anlayışına sahip olan bütün ülkelerde eşi vefat etmiş çocuklu kadınlara yönelik nakdi sosyal yardım, barınma desteği, sosyal hizmetler ve çocuk bakımı için gerekli olan nakdi yardımlar gibi sosyal paketlerin mevcut olduğu bilinmektedir (Akt. Özar 2011: 109). Sosyal desteklerdeki hedef gruplar eşi vefat etmiş kadınlar ve çocuklarından oluşmaktadır. Yapılan çalışmalar her ülkenin kendi standartlarına göre belirlemiş olduğu şartlar doğrultusunda eşi vefat etmiş kadınlar ve çocukları için uyguladıkları maddi ve manevi destekleri içermektedir.

Eşi vefat etmiş kadınların maddi durumlarının iyileştirilmesi ve üstlenmiş olduğu geçim sorumluluğunun üstesinden gelebilmesi kadınların özerk bir gelir kanalına ulaşması ile mümkün olmaktadır. Bunu sağlayabilmenin yolu kadınların kamu tarafından düzenli bir gelire sahip olmaları için güvenilir bir işe yönlendirilmeleri ya da düzenli bir nakit gelir desteğinden faydalanmaları gerekmektedir. İstihdam edilen kadınların yoksulluk riskinin, istihdamın dışında kalanlara oranla daha düşük olduğu tespit edilmektedir. Ancak istihdamın her ülkede aynı sonuçları doğurmadığı göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Yunanistan, Portekiz ve İspanya gibi kayıt dışı istihdamın fazla olduğu ülkelerde yoksulluğun azalmadığını söylemek gerekmektedir (Akt. Özar 2011: 109). Bu yüzden eşi vefat etmiş kadınlar için yapılan istihdam çalışmalarının bazı ülkelerde çokta fayda sağlamadığını, istihdamın yanı sıra nakit destek yardımının da devam etmesi gerektiği söylenebilir. Nakit desteği adı altında kira desteği, çocukları için eğitim desteği ve gıda yardımı gibi desteklerin olması gerekmektedir. Kadınların tek başına vermiş oldukları

bu hayat mücadelelerinde yaşamış oldukları maddi sıkıntıları giderebilmeleri için devletlerin bu tarz destekleri uygulamaları gerekmektedir.

Büyük Britanya merkezli Demokrasi Yoluyla Barış için Eşi Vefat Etmiş Kadınlar İnisiyatifi adlı sivil toplum kuruluşunun yapmış olduğu çalışmaların içerisinde, eşi vefat etmiş kadınlar için temel gelir temini, bu kadınların çocuklarının eğitime katılımları için gerekli desteklerin verilmesi gibi maddeler vardır. Bir diğer yandan Latin Amerika’da yapılan kapsamlı bir çalışmaya göre bu tarz aileler için yedi öneri şu şekilde sıralanmaktadır: Evinin geçimini sağlamak zorunda olan kadınlar için mesleki eğitim kursları ve istihdam imkânı sağlamak, kadınlar için esnek çalışma saatleri düzenlemek, düzenlenen esnek çalışma saatlerine uygun sosyal güvencelerinin sağlanması, kadınların çocukları için tüm okul öncesi eğitim ve diğer eğitim masraflarının devlet tarafından karşılanması, ayrıca çocukların okul öğünlerinin de devlet tarafından karşılanması, çalışmak zorunda kalan kadınların çocukları için ücretsiz kreş imkânı verilmesi, okula giden çocuklar için servis hizmetinin devlet tarafından verilmesi, son olarak kadınlar ve çocukları için ücretsiz sağlık hizmetlerinin sunulmasıdır (Akt. Özar 2011: 110). Ülkelerin kendince geliştirmiş oldukları çözüm önerileri aslında eşi vefat etmiş kadınların sorunlarının tespit edilmesi ile mümkün olmaktadır. Bu planlanan destekler ışığında kadınların en fazla ekonomik sıkıntı içinde oldukları, bu sıkıntıları aşabilmek için öncelikle meslek sahibi olmaları gerektiği, eğitimini aldıkları mesleğe göre istihdam sorunun ortadan kalkması ve çocukları ile ilgili sorunlarının çözülmesi gerektiği çıkarımı yapılmaktadır. Yapılan planlamaların yerinde olmasının yanı sıra hayata geçirilebilir olması gerekmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri örneğine bakıldığında, sadece annelerin faydalandığı “Bağımlı Çocukları Olan Ailelere Yardım” programını görülmektedir. Bu program kapsamında olan kadınlar, aynı zamanda gıda, sağlık sigortası ve okul öncesi eğitim yardımlarından da faydalanmaktadır. Çocuk yaşları temel alınarak çalışabilecek durumda olan kadınlara sosyal destek ödemesi yapılmama kararı almışlardır. İstihdam bu kadınlar için daima sürekli ve yeterli gelir getirmediğinden dolayı, sosyal destekle yaşamayı tercih ettikleri belirtilmektedir. Bu yüzden yapılan gelir desteği ile kadının aylık gelirinin sosyal destek gelirinin üzerinde olmasını hedeflemektedirler (Akt. Özar 2011: 112). Kadınların çocuklarının yaşlarını temel alarak yaptıkları sosyal destek yardımındaki amaç çalışabilecek durumda olan

kadınların çalışma hayatına katılımıyla kendi ayakları üzerinde durmalarını sağlamaktır. Çalışan kadınlara verilen bazı sosyal desteklerin devamlı olmasının sebebiyse; onların yine kendi geçimlerini sağlayarak devlete olan bağımlılıklarını ortadan kaldırmaktır.

Avustralya’da 1942 yılından bu yana sadece annelere yönelik sosyal destek programı vardır. Bu program “Ebeveynlik Ücreti” adı altında kendi vatandaşı olan 12 yaşından küçük çocuğu bulunan yalnız kadınlar için verilen sosyal destek yardımlarıdır. Verilen yardımlar çocuk sayısına göre değişiklik göstermektedir. Çocukları sayısınca da “Kira Yardımı” yapılmaktadır. Yaptıkları sosyal yardımlarla tek ebeveynli ailelerin yoksulluk oranını düşürmeye çalışmaktadırlar ve bu konuda tek ebeveynli ailelerin gelirlerini yükselterek başarabilmektedirler. 1989 yılından beri gönüllülük esasına dayalı “İşer, Eğitim ve Kurs” programları uygulamaya başlayarak istedikleri zaman istihdam edilebilecekleri konusunda eşi vefat etmiş kadınlara iş imkânı sunmaktadırlar (Akt. Özar 2011: 113).

Eşi vefat etmiş kadınlara yönelik uygulanan destekler ülkelere göre değerlendirdiğinde aslında tamamının amacının yoksulluk sınırını azaltmak, belirlenen yaş ortalamasının altında çocukları bulunan kadınlara sosyal destek olarak yardımlar yapılmaktadır. Bunun yanı sıra istihdam imkânı sağlayabilmek için kadınlara mesleki eğitimler verildiği görülmektedir. Bir taraftan kadınların maddi mağduriyetleri giderilmektedir. Diğer yandan dul kadınların devlete olan bağımlılıklarını azaltmak için meslek sahibi olmaları yönünde kadınlar teşvik edilmektedir. Kadınların hazıra alışmalarının önüne geçilmekte ve kendi ayakları üzerinde durmaları sağlanmaktadır. İstihdam edilen kadınlardan devlet tamamen yardımını çekmemekte kreş ve okul desteği çocukları için verilerek çalışmalarının önündeki engeller kaldırılmaktadır.

4.2. Türkiye’de Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Sosyal Destekler

Türkiye’de muhtaç durumda olan insanların yaşamış oldukları yoksullukları azaltmak için çalışan kurumların en başında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı gelmektedir. Bu kurumun sosyal destek programları Bakanlığın bünyesinde görev yapan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğüne bağlı olan her il ve ilçede bulunan Sosyal

Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından yapılmaktadır. Türkiye’de her il ve ilçede toplam sayısı 1000 olan SYDV, 3294 sayılı kanuna (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu) uygun olan çalışmalar yapmak ve ihtiyaç sahibi olan kişilere nakdi ve ayni yardımlar yapmak amacıyla kurulmuştur (Acar 2014: 56; Yuvalı, 2017: 206). Yapılan bu çalışmalar yoksulluk sınırı hesaplamasına göre Türkiye’de yaşayan bütün vatandaşlar için uygulanmaktadır.

Türkiye’ de eşi vefat etmiş olan kadınlara yönelik yapılan sosyal destekler, maddi ve manevi yardımlar olmak üzere iki şekilde düşünülebilir. Manevi yardımlar adı altında yapılan çalışmalar: Valilik, Kaymakamlık, özel dernek ve kuruluşlar tarafından yapılan sosyal destek projeleri ile gerçekleştirilmektedir. Bu projeler cüzi miktarda maddi yardımlar içermekte ancak sosyal faaliyetler anlamında yapılan çalışmalarıyla ön plandadır. Sosyal faaliyetlerden kısaca bahsedilecek olursa; geziler, piknik organizasyonları, kadınlara yönelik meslek edindirme kursları gibi sosyal aktivitelerden oluşmaktadır. Yapılan bu aktiviteler esnasında maddi anlamda kadınlara hediyeler verilmektedir.

Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Prof. Dr. Şemsa Özar 2011 yılında “Eşi Vefat Etmiş Kadınlar için Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi” adlı projesinde; eşleri vefat eden kadınların gelir kaybı yaşayıp zor durumda kalmasıyla ilgili saha araştırması yaparak kadınların sosyal desteğe muhtaç olduklarını tespit ettiği görülmektedir. Bu çalışmanın amacının; eşi vefat etmiş kadınların durumlarının incelenerek maddi sorunlarının giderilmesi için sosyal yardım destekleri oluşturmak olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalar sonucunda eşi vefat etmiş kadınlar için 2012 yılı Şubat ayı itibarıyla EVEK yardımı adı altında bir nakit sosyal yardım projesi uygulanmaya başlanmıştır.

Türkiye’de eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yapılan sosyal yardımlar yukarıda verilen ülke örneklerinden de etkilenerak uygulamaya konulmuştur. Eşi vefat etmiş kadınların hayatlarını kolaylaştırmak ve maddi-manevi sorunlarını çözmek için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları bu alanda çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalar zor şartlar altında yaşamını sürdüren eşi vefat etmiş kadınların sorunlarını en hızlı şekilde çözmeye çalışmaktadır. Genel anlamda maddi sorunlara odaklandıklarını görülmektedir. Bu kuruluşlar hiçbir geçim

kaynağı bulunmayan eşi vefat etmiş kadınlar için 2012 yılında uygulamaya konulan nakit yardım desteği, sağlık hizmetlerinden faydalanması için destek, yiyecek ve yakacak desteği, barınma desteği ve çocukların eğitim hizmetlerini karşılamaları için maddi destek sağlamaktadırlar (Özar 2011: 119).

Türkiye’de eşi vefat etmiş kadınların sorunlarının tespit edilmesi ile birlikte diğer ülke örneklerinde de görüldüğü gibi temelinin 2011 yılında atıldığı çalışmalar vardır. Bu yıllar öncesinde eşi vefat etmiş kadınlar için yapılan bir çalışmanın olmadığı, kadınların sorunlarını çözmesi noktasında yalnız bırakıldığını göstermektedir. Oysa aile kurumu var olduğu andan itibaren insanların ölüm gerçeği ile yüzleştiği bilinmektedir. Peki, bu sosyal destek politikaları uygulamaya konulmadan önce eşi vefat eden kadınların sorunları çözümsüz mü kalmaktaydı? Geçmişte eşi vefat eden kadınlar için çözüm olarak üretilen örneklerden biri “Levirat” geleneğiydi. Bu kadınlara uygulanan yaptırımlardan biridir. Eşi vefat eden kadını ölen eşinin erkek kardeşi ile evlendirmeye levirat denir. Bu evlilikler ülkemizde özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde uygulanmaktadır. Geçmişte daha fazla uygulanmaktaydı ancak günümüzde de hala devam ettiği bölgeler vardır. Uygulamanın temel amacı miras hakkının bölünmemesi, eşi ölen kadının namusunun eşinin abisi ya da erkek kardeşi tarafından korunacağı düşüncesi ve yetim kalan çocukların üvey baba tarafından büyütülmesinin istenmemesidir (Akt. Bayram 2018: 70). Bu tarz geleneksel uygulamaların günümüzde giderek azalmasının sebeplerinden biri kadınlar için uygulanan sosyal destek programlarıdır denilebilir. Uygulanan bu programlar Türkiye’de örnek verilen diğer ülkelere göre daha yetersiz kalmasına rağmen sağlık hizmetleri, cüzi miktarda nakit desteği, yiyecek ve yakacak gibi desteklerin verilmesi kadınların kendi ayakları üzerinde durabilmeleri ve geçimlerini sağlamaları için birazda olsa katkı sağlamaktadır.

Dünyada birçok ülkede eşi vefat etmiş kadınların bir takım yaptırımlara maruz kaldığı ve eş kaybı sonrasında hayat kalitesinin düştüğü gözlemlenmiştir. Özellikle kadınların yaşadığı mağduriyetlere dikkat çekmek için 2011 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 23 Haziran “Dünya Dul Kadınlar Günü” olarak ilan edilmiştir (Baştan 2015: 175). Eşi vefat etmiş kadınların sorunları ilgili her ülke kendine has çözüm önerileri üretmekte ve ülkemizin de bu anlamda çalışmalar yapılmaktadır. Manevi sosyal destekten ziyade öncelikli olarak maddi anlamda

yaşanan sorunların çözümlerine odaklanılmaktadır. Türkiye’de eşi vefat etmiş kadınlar için uygulanan destekler başlıklar halinde incelenmektedir.

4.2.1. Nakit Desteği

Türkiye’de Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakdi Yardım Programı 2011 yılında kabul edilmiş ve ilk olarak birkaç ilde pilot olarak uygulanmıştır. 2012 yılı Nisan ayında belirli şartlar sunularak eşi vefat etmiş kadınlara aylık 250 TL ve iki aylık periyotlarla düzenli olarak nakdi yardım verilmeye başlanmıştır. Eşi vefat eden kadınların düzenli nakdi yardımdan faydalanabilmeleri için belirli şartları sağlamaları gerekmektedir. Bu şartlar; vefat eden eşleriyle resmi nikâhlı evli olmaları, eşlerinden kalma ölüm aylıklarının bulunmaması ve hane gelirinin 2022 Sayılı Kanun kapsamında belirlenmiş olan muhtaçlık sınırının altında olması gerekmektedir (ASPB 2014: 117). Bahsedilen şartlara uygun olan eşi vefat etmiş kadınların SYDV’ler aracılığıyla EVEK maaşı başvurusu yaptıkları ve maaş almaya hak kazandıkları görülür. Her yıl cüzi miktarda artış gösteren nakdi bir desteğin günümüz şartlarında eşi vefat etmiş kadınların ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığı söylenebilir. Ancak eşinden kalma ölüm aylığı bulunmayan kadınlar az da olsa ihtiyaçlarını karşılamak için EVEK maaşı almanın onlar için iyi olduğunu düşünmektedir.

Tablo 1. Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yapılan Yardımlar 2015-2019

YIL	AKTARILAN KAYNAK (MİLYON TL)	HANE SAYISI
2015	820,5	300.422
2016	810	289.987
2017	837,9	283.319
2018	737,2	268.907
2019	376,9	165.481

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Faaliyet Raporu 2020 s.139.

Eşi vefat etmiş kadınlara yönelik nakdi yardım göz önüne alındığında yardımın 2015-2019 yılları arasında istatistiki verilerin AÇSH Bakanlığı Faaliyet raporlarından alınan güncel veriler olduğu görülmektedir. 2020 yılı faaliyet raporu henüz yayımlanmadığı için 2020 verilerine ulaşılamamıştır. Bu tabloya göre yardımın 2015 yılı ile 2017 yılları arasında hem aktarılan kaynak hem de faydalanan kişi sayısına

bakıldığında çok büyük dalgalanmalar olmadığı görülmektedir. Ancak 2017 yılında EVEK yardım tutarının artırılması nedeniyle faydalanan kişi sayısı düşerken ayrılan kaynak miktarının arttığı görülmektedir. 2019 yılı verileri göz önüne alındığında 2015 verilerine göre faydalanan sayısının da ayrılan kaynak miktarının da yarı yarıya düştüğü gözlenmektedir. Eşi vefat etmiş kadınlar 2017 yılından sonra, 2022 Yaşlılık Yardımı başvuru şartlarının değişmesi ve eşi vefat eden kadınların 65 yaşını doldurmasıyla yardım tutarı daha yüksek olan 2022 Yaşlılık Yardımına başvuru yapmışlardır. Bu yüzden 2017 yılından sonra EVEK yardımından faydalanan sayısında ve yardımlara ayrılan kaynak miktarında azalma olduğu söylenebilir.

4.2.2. Sağlık Hizmetlerine Erişim

EVEK maaşı almaya hak kazanan kadınlar ve bakmakla yükümlü oldukları çocukları için geçmişte “Yeşil Kart” günümüzde ise “GSS” adını aldığı ücretsiz sağlık imkânlarından faydalanmaktadırlar (<https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/>). Bu sağlık yardımından yalnızca devlet hastanelerinde tedavi olmak için faydalanılmaktadır. Devletin bu destekleri, kadınlar ve çocukları için ücretsiz tedavi imkânı sunmaktadır.

4.2.3. Yiyecek ve Yakacak Desteği

EVEK maaşı almaya hak kazanan kadınlar için senede bir kez kömür yardımı alma hakkı verilmektedir. Ayrıca ihtiyaç durumunda ve özellikle Ramazan ile Kurban Bayramlarında gıda ve giysi yardımları yapılmaktadır. Her iki yardımda hane geliri muhtaçlık sınırı altında kalan, EVEK maaşı almaya hak kazanan kadınlar için SYDV aracılığıyla verilmektedir (<https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/>). Kadınlar için verilen kömür yardımı senede bir olduğu ve her hanenin sadece kömür ile ısınma sağlamadığı için eleştirilmektedir.

4.2.4. Barınma Desteği

Evleri eski, bakımsız ve sağlık için uygun olmayan, EVEK maaşından faydalanan kadınlar için evlerinin bakım-onarımı, betonarme ev yapım yardımı ve prefabrik ev yapım yardımı aynı ve nakdi olacak şekilde sağlanmaktadır. Bu yardımdan faydalanabilmeleri için kadınların ev yapacakları arsaların kendilerine ait olması gerekmektedir. Yapılacak yardım miktarı maksimum 40.000 TL olarak

belirlenmektedir (<https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/>). Arsası olmayan kadınların ev yardımından faydalanamaması ve maksimum verilen yardım miktarının bir ev yapımını karşılamaması kadınları barınma noktasında zor durumda bırakmakta şeklinde değerlendirilebilir.

4.2.5. Çocuklara Yönelik Destekler

Eşi vefat etmiş kadınların çocukları için öksüz ve yetim aylığı uygulaması, EVEK maaşı almaya hak kazanmış kadınların 18 yaş altında olan çocukları için aylık 150 TL olarak aldıkları maaşın ismidir. Bu yardımda EVEK maaşı gibi iki aylık periyotlarla SYDV'ler aracılığıyla kadınların hesabına yatmaktadır. Eğitim hayatına devam eden 18 yaş altı çocuklara ve okula başlamamış 0-6 yaş aralığındaki çocuklara yine SYDV'ler aracılığıyla ŞNT yardımı verilmektedir (<https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/>).

Tablo 2. Öksüz ve Yetimlere Yönelik Yapılan Yardımlar 2015-2019

YIL	AKTARILAN KAYNAK (MİLYON TL)	KİŞİ SAYISI
2015	22,9	35.401
2016	53,2	52.836
2017	58,6	59.792
2018	58,4	60.311
2019	52,2	58.039

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Faaliyet Raporu 2020 s.140.

Öksüz ve Yetimlere yönelik yapılan yardımlar ele alındığında 2015-2019 yılları arasında verilen istatistiki verilerin AÇSH bakanlığının faaliyet raporlarından alınan güncel veriler olduğu görülmektedir. Bu verilere göre yardımın verilmeye başlandığı 2015 yılından itibaren hem yardımın verildiği kişi sayısının hem de aktarılan kaynak tutarının dalgalanmalar göstererek ilerlediği söylenebilir. Annesi ya da babası vefat eden ve yardım başvuru şartlarını taşıyan tüm çocuklara verilen bu yardım, çocuklar 18 yaşını doldurana kadar devam etmektedir. Yıllara göre faydalanan kişi sayısının ve aktarılan kaynak miktarının dalgalanma göstermesinin sebebi 18 yaşını dolduran çocukların yardım kapsamının dışına çıkması olduğu görülmektedir. 2015 ile 2016 yılları arasında iki kattan fazla artış olmasının sebebi, yardımın 2015

yılında verilmeye başlanmasıdır. Yardım 2016 yılında tam manasıyla faaliyete geçirildiği için, 2015 ile 2016 yılları arasındaki farkın fazla olduğu söylenebilir.

Geçimlerini sağlamakta zorlanan, EVEK maaşı almaya hak kazanan ya da vefat eden eşi ile resmi nikâhı olmadığı için hiçbir maaştan faydalanamayan, 18 yaş altı eğitim hayatına devam eden çocuğu bulunan eşi vefat etmiş kadınların çocuklarının ihtiyaçlarını karşılaması için Sosyal Hizmetler Merkezi tarafından SED yardımı adı altında hanede bir çocuk için 650 TL ile 1.050 TL arasında ekonomik destek yardımı yapılmaktadır (<https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/ss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/sed-hizmeti/>).

Eşi vefat eden kadınlar için gerekli şartı sağlayan tek yardım grubu EVEK ve Öksüz-Yetim aylığı olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle bu yardımlarla ilgili istatistiki veriler bakanlık faaliyet raporunda ayrıca yer almaktadır. Eşi vefat etmiş kadınların faydalanmış olduğu ancak sayılarının belirlenmesinin mümkün olmadığı yardımlar da bulunmaktadır. Bu yardımlar; sağlık hizmetlerine erişim, yiyecek ve yakacak yardımları, barınma yardımları ve çocuklara yönelik olan diğer sosyal yardımlar olarak sıralanmaktadır. Bu yardımların eşi vefat eden kadınlara yönelik ayrı bir istatistiki verisinin olmamasının sebebi, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında Türkiye’de yaşayan, şartları uygun olan vatandaşların almaya hak kazanması olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla bu yardımlar için oluşturulan istatistiki veriler sadece eşi vefat eden kadınları kapsamamaktadır.

V. BÖLÜM

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmanın saha çalışmasını oluşturan bu bölümde ulaşılan bulgular; sosyo-demografik bulgular, ekonomik duruma ilişkin genel bilgiler, yetim çocuklar ile ilgili genel bilgiler, vefat eden eş ile ilgili genel bilgiler ve eşi vefat eden kadınların eş kaybı sonrasında yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlar için ihtiyaç duydukları çözümler şeklinde beş başlık altında düz tablolar şeklinde verilerek yorumlanmıştır. Altıncı başlıkta ise; eşi vefat eden kadınlar ile ilgili bulguların değerlendirilmesi sonrasında “Eşi vefat eden kadınların hayata tutunma çabaları” konusuna yer verilmiştir.

5.1. Sosyo-Demografik Bulgular

Bu başlık altında eşi vefat etmiş olan kadınların sosyo-demografik özelliklerine yer verilmiştir. Kadınların demografik özellikleri yapılan çalışmalar sonrası istatistiksel veriler ile yorumlanacaktır.

Tablo 3. Yaş Durumu

		n	%
Yaş	26-40 arası	28	27,2
	41-50 arası	44	42,7
	51 ve üzeri	31	30,1
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların sosyo-demografik özelliklerden yaş grupları değerlendirildiğinde, %27,2’si 26-40 yaş arasında, %42,7’si 41-50 yaş arasında ve %30,1’i 51 yaş ve üzerindedir. Bu durum orta yaş denilen kesimden kadınların araştırmada daha fazla yer aldığı anlamına gelmektedir. 41-50 yaş aralığındaki kadınların eşlerini kaybetme oranının diğerlerine göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun çeşitli sebeplerinin olduğu söylenebilir. Bu bağlamda durumun en önemli sebeplerinden birinin eşlerin orta yaş denilen aralıkta kaza nedeniyle hayatını kaybetmiş olmaları olarak görülmektedir.

Tablo 4. Eğitim Seviyesi

		n	%
Eğitim	İlkokul	58	56,3
	Ortaokul	12	11,7
	Lise ve üzeri	17	16,5
	Okur-yazar değil	16	15,5
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %56,3'ü ilkokul, %11,7'si ortaokul, %16,5'i lise ve üzerinde eğitime sahip olduğu söylenebilir. Kadınların %15,5'inin ise okur-yazar olmadıkları görülmektedir. Araştırmada kadınların eğitim seviyeleri en fazla ilkokul mezunu olarak ortaya çıkmaktadır. Anket yapılan kadınların yaş aralığının en fazla 41-50 yaş olduğu düşünüldüğünde yaşanan bölgenin eğitim seviyesinin o yıllarda hangi durumda olduğunun görülmesine katkı sağladığı söylenebilir. Bu durum kadınların evlilik yaşının küçük olması açısından da değerlendirilebilir. Okul çağındaki kızların erken yaşta evlendirilmekte olduğu anlaşılabılır. Lise ve üzeri eğitim alan kadınlar ile okuma-yazma bilmeyen kadınların oranlarının birbirine çok yakın olduğu söylenebilir. Bu da araştırma yapılan ilçedeki eğitim oranları arasındaki açığın gözler önüne serildiği şeklinde değerlendirilebilir. Araştırmaya katılan kadınların büyük çoğunluğunun eğitim düzeyinin ilköğretim seviyesinde olması kadınların iş hayatına ve dolayısıyla toplumsal hayata katılımını da etkilemiştir denilebilir. Günümüz şartlarında sıradan iş yerlerinde bile lise ve dengi okullardan mezuniyet şartı arandığı için ilköğretim mezunu kadınlar iş bulmakta ve dolayısıyla da ev ekonomisini yönetmede yetersiz kalabilmektedir. Bu bağlamda çalışmak isteyen kadınların meslek seçimlerinin eğitim seviyeleriyle doğru oranda olduğu söylenebilir. Sorgun'da kız çocukları okutulmaktan ziyade evlendirilmesi gereken bir grup olarak görülmektedir. Toplumsal cinsiyet bağlamında kadın ve erkek arasındaki cinsiyet farklılıklarının toplum nezdinde ne anlama geldiği bu örnekle değerlendirilebilir. Kadınlar bulundukları toplum ve bölge şartlarına göre eğitim hakkından mahrum edilmektedir. Özellikle feminist teori açısından değerlendirildiği zaman erkek ve kadının bulundukları toplum içerisinde farklı haklara sahip olduğu eğitim hakkı açısından da görülebilir. Erkek çocuklar istedikleri eğitim hakkına sahipken kız

çocukları okumasa da olur düşüncesiyle erken yaşlarda evlendirilmektedir. Erkek çocuğun eğitime harcanan para önemsenmezken kız çocuk için harcanan parayı gereksiz görüldüğü söylenebilir. Sorgun ilçesinin kapalı bir toplum yapısına sahip olması ve aileler gelecekte bakım ve ihtiyaçlarını sağlayacağı düşüncesiyle erkek çocuğa daha fazla değer vermektedir. Bu yüzden kız çocuğu alış-veriş kuramı bağlamında zarar getiren evlat olarak düşünülerek okutulup masraf yapılmamakta ve erken yaşta evlendirilmektedir. Toplumsal cinsiyetin oluşturmuş olduğu bu ataerkil yapılanmanın değiştirilerek kız çocuklarının eğitim hayatına daha fazla dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple kız çocuklarına ve kadınlara verilecek olan zorunlu eğitim sürecinin devlet tarafından yeniden planlanması elzem bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Tablo 5. Çocuk Sayısı

		n	%
Çocuk sayısı	Çocuğum yok	1	1,0
	1 çocuk	10	9,7
	2 çocuk	33	32,1
	3 çocuk	27	26,2
	4 ve üzeri çocuk	32	31,0
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %99'unun çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Araştırmadaki örneklemin tamamı çocuklu kadınlardan seçilmiştir. Çünkü kadınların eş kaybı sonrasında bekâr çocuklarıyla birlikte verdikleri hayat mücadelesinin daha zor olduğu gözlenmiştir. Duyulan ihtiyaçlar ve yaşanan sorunlar çocuklu kadınlarda daha fazla çeşitlilik göstermektedir. Tek ebeveyn olmanın getirdiği sorumluluklar nedeniyle kadınlar birçok konuda yardıma ihtiyaç duyabilmektedir. Çocuklu olmanın ve çocuklarıyla tek başına ilgilenmenin getirmiş olduğu ağır psikolojik yükler de bulunmaktadır. Sadece bir kadının çocuğu olmadığını görülmektedir. Bu kadın eşi ile beraber çocuğunu da trafik kazasında kaybetmiştir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu durumun kadınlar üzerindeki etkileri detaylı olarak ele alınacaktır.

Araştırmaya katılan kadınların %9,7' sinin 1 çocuğu, %32,1'inin 2 çocuğu, %26,2'sinin 3 çocuğu ve %31'inin ise 4 ve üzerinde çocuğu olduğu görülmektedir.

Çocuk sayısında 2 çocuklu ile 4 çocuklu ve üzerinde olan kadınların sayılarının birbirine yakın olduğu ve en fazla orana sahip olduğu söylenebilir. Araştırma yapılan evrende görüşülen kadınların ortak özelliklerinden biri de çocuk sahibi olmalarıdır. İstatistikî veriler göz önünde bulundurulduğunda görülebileceği gibi görüşme yapılan kadınların büyük çoğunluğu 2 ve üzerinde çocuk sahibidir. Bu da yaşadıkları coğrafyanın kadın, aile, eğitim ve kültürel seviyeleri ile ilgili bilgi vermektedir. Kadınların çok çocuk sahibi olmalarının bir sebebi de hepsinin ev hanımı olmasıdır. Çalışma hayatına katılmayan kadınlar evleri ve çocukları ile meşgul olmalıdır görüşünün baskın olması insanların çok çocuk sahibi olmasına neden olmaktadır. Ayrıca kadınların büyük çoğunluğu ilköğretim düzeyi eğitim seviyesindedir. Bu nedenle kadınların iş hayatına entegrasyonu mümkün değildir. Türkiye’de uzun zamandan beri doğum kontrol yöntemleri uygulanmaktadır. Ancak çok çocuk sahibi olan kadınların tamamı doğum kontrol yöntemlerinden habersizdir. Önlem almaya çalıştığında zaten çocuk sayısı fazlalaşmıştır ve geç kalınmıştır. Dolayısıyla toplumda baskın olan çok çocuklu aile kültürü her açıdan kendini göstermektedir.

Tablo 6. Yaşanılan Ev Durumu

		n	%
Halen oturulan ev durumu	Ev sahibi	60	58,3
	Kiracı	19	18,4
	Kendi evim değil, kira ödemedem kullanıyorum	24	23,3
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %58,3’ünün oturdukları evin sahibi olduğu, %18,4’ünün kiracı olduğu, %23,3’ünün kendi evleri olmadığı halde kira ödemedem kullandıkları görülebilir. Yaşadıkları evin kendilerine ait olması ya da kira ödemedem kullanılması kadınların ekonomik sorunlarını hafifletmektedir. Kira ödeme için ayıracakları parayı başka ihtiyaçları için kullanmaktadırlar. Bu sebeple geçimlerini kolay sağlama konusunda kirada yaşayan kadınlara göre bir adım öndedirler.

Tablo 7. Hanede Yaşayan Kişi Sayısı

		n	%
Hanedeki kişi sayısı	2 kişi	20	19,4
	3 kişi	40	38,8
	4 kişi	24	23,3
	5 ve üzeri	19	18,5
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %19,4'ünün hane sayısı 2 kişi, %38,8'inin 3 kişi, %23,3'ünün 4 kişi ve %18,5'inin ise hane kişi sayısı 5 ve üzerinde olduğu görülmektedir. Hane sayısındaki artış çocuk sayısı ile doğru orantılıdır. Önceki tablolarda 2 ile 4 ve üzeri çocuk sayısının fazla olduğu görülmektedir. Dolayısıyla 3 ve 4 kişilik aile oranı daha fazladır. Bazı ailelerdeki kişi sayısı çocuk sayısından farklılık göstermektedir. Hanedeki kişi sayısının azalmasıdaki en önemli sebep evlenen çocukların olmasıdır.

Tablo 8. Eş Vefatı Öncesi Yaşanılan Kişiler

		n	%
Eş vefat öncesinde yaşanılan kişiler	Yalnızca karı – koca	2	1,9
	Yalnızca karı – koca ve çocuklarla	76	73,8
	Yalnızca karı – koca, çocuklar ve annemle / babamla	3	2,9
	Yalnızca karı – koca, çocuklar ve kayıinvalidemle / kayınpederimle	21	20,4
	Yalnızca karı – koca, kayıinvalidemle / kayınpederimle	1	1,0
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %1,9'unun eş vefatı öncesinde yalnızca karı-koca olarak, %73,8'inin yalnız karı-koca ve çocuklarla, %2,9'unun yalnızca karı-koca, çocuklar ve anne/baba ile %20,4'ünün yalnızca karı-koca, çocuklar ve kayıinvalidemle/kayınpederimle ve %1'i ise yalnızca karı-koca, kayıinvalidemle/kayınpederimle

yaşadıkları görülmektedir. Verilen cevaplara göre araştırma yapılan kadınların ailevi özelliklerine bakıldığında çekirdek aile olarak yaşadıkları ve geleneksel aile yapısının artık terkedildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 9. Eş Vefatı Sonrasında Yaşanılan Kişiler

		n	%
Eş vefat sonrasında yaşanan kişiler	Çocuklarla	93	90,3
	Yalnızca çocuklar ve annemle / babamla	5	4,9
	Yalnızca çocuklar ve kayınvalidemle / kayınpederimle	3	2,9
	Diğer	2	1,9
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %90,3'ünün eş vefatı sonrasında çocuklarıyla, %4,9'unun yalnızca çocuklar ve anne/baba ile %2,9'unun yalnızca çocuklar ve kayınvalide/kayınpeder ile ve %1,9'unun ise diğer kişiler ile yaşadıkları görülmektedir. Eş vefatından sonra da kadının temel çekirdek aile formunu koruduğu ve genelinin çocukları ile birlikte yaşadığı gözlenmektedir. Geleneksel aile yapısını yine terkedildiği gözlenmiştir. Her ne kadar ekonomik anlamda ailenin gelirinde daralma olsa da kadının başkalarının yanına yerleşmek istemediği ve kendi ayakları üzerinde durmaya çalıştığı görülebilir. Kadının anne-babası veya ölen eşinin anne-babası; kadını ve çocuklarını maddi külfet olarak gördükleri için yanlarında kalmalarını istememektedirler. Çatışma kuramına göre ailenin gelişimi bir denge ve gelişim ile olur, bütünleşme ile biter ya da çatışma ile devam eder. Eş vefatı sonrası kadınlar ve çocuklarının büyük aile bireyleriyle sorunlar yaşaması aile bütünlüğünün yeniden sağlanmasına engel olmaktadır. Bu yüzden aile içerisinde derin bir çatışma ortamı oluşmaktadır. Bu çatışma devamında büyük aile bireylerinden ayrı yeni bir düzen ve birliktelik getirmektedir. Bu nedenle kadınlar kendi kendilerine yaşamayı ve yetmeyi öğrenmişlerdir. Ayrıca aile büyükleri, alış-veriş kuramındaki kar-zarar ilişkisi bağlamında düşünerek eş kaybı sonrası dul kalan kadın ve çocuklarını kendilerine faydasız görmeleri sebebiyle hayat mücadelelerinde yalnız bırakmaktadırlar.

Tablo 10. Eşten Kalan Maaş

		n	%
Eşten kalan maaş	Evet	73	70,9
	Hayır	30	29,1
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %70,9'unun eşlerinden maaşı kaldığını, %29,1'inin ise eşlerinden maaş kalmadığı görülmektedir. Kadınların eşlerinden maaş kalan kesimin en fazla yüzdelik dilimi oluşturduğu görülmektedir. Vefat eden eşlerin SSK ve Bağ-kur primlerinin düzenli yattığını ya da buna ek olarak eşlerinin emekli olmaya hak kazanabilecek bir yaşta vefat ettiklerini söylenebilir. Eşlerinden maaş kalmayan kadınların bir kısmı devletin uygulamış olduğu nakit sosyal destek programlarından faydalanmaktadır. Araştırmaya katılan kadınların büyük çoğunluğunun eşinden kalan bir maaşının olması araştırma yapılan bölgedeki çalışma konusunda bilgiler vermektedir. Devlet politikaları ve yasalar gereği her TC vatandaşının emekli olabilmek için belirli gün prim yatırması ve devletin öngördüğü yaşı beklemesi gerekmektedir. Ancak eşi vefat etmiş kadınlar bu prim ve yaş uygulamasından muaf tutulmaktadır. Eşlerinin belirli gün priminin olması kadınların emekli olması için yeterli sayılmakta ve kadınlar emekli edilmektedir. (<https://www.ssk.biz.tr/esi-vefat-eden-kadnlara-maas-baglanma-sartlari/>) Bu durum devletin eşi vefat eden kadınları diğer sosyal güvence sahiplerinden ayrı tuttuğunu ve onlara destek olmak amacıyla gerekli düzenleme ve iyileştirmeler yapıldığını göstermektedir.

5.2. Kadınların Ekonomik Durumlarına İlişkin Genel Bilgiler

Tablo 11. Sosyal Güvence Durumu

		n	%
Sosyal Güvence	SSK	67	65,0
	Bağ-kur	17	16,5
	Yeşil kart	17	16,5
	Sosyal güvencem yok	2	2,0
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %65'inin sosyal güvence olarak SSK, %16,5'inin Bağ-kur, %16,5'inin yeşil kartı olduğu bununla birlikte %2'sinin ise herhangi bir sosyal güvencesi olmadığı görülmektedir. Sosyal Güvence olarak en fazla orana sahip olan SSK'lı kadınların ve Bağ-kur'lu kadınların eşlerinden kalma maaşları olduğu görülmektedir. Yeşil kart sosyal güvencesine sahip olan kadınlara eşlerinden herhangi bir maaş kalmadığını devletin uygulamış olduğu EVEK maaşından faydalandıkları söylenebilir. Hiçbir sosyal güvencesi olmayan kadınlar ise en az yüzdelik dilimi oluşturmaktadır. Bu kadınların eşleriyle resmi nikâhları bulunmadığı için sosyal güvenceleri olmadığı anlaşıp bu konuda başvurabileceği yerlere yönlendirme yapılması gerekmektedir. Çalışmaya katılan kadınların genelinin eşlerinden ya da babalarından kalan ölüm aylıklarının sağlık güvencesinden faydalandıkları göze çarpmaktadır. Bu da araştırma yaptığımız coğrafyada kadınların iş hayatına yeteri kadar dâhil olamadığının bir göstergesidir. Devlet politikaları gereği 1986 yılından beri yürürlükte olan Yeşilkart uygulaması ve bu uygulamanın genişletilmesiyle ortaya çıkan Genel Sağlık Sigortası uygulamaları ile de eşinden ya da babasından kalan maaşı olmayan kadınların sağlık güvenceleri devlet aracılığıyla güvence altına alınmaktadır. Bu da sağlık konusunda devletin vatandaşlarına yardım ettiği ve sosyal devlet anlayışının hâkim olduğu görüşünü ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 12. Geçim Sağlama Durumu

		n	%
Geçimi sağlama	Eşimden kalan maaş ile	73	70,9
	EVEK (Dul) maaşı ile	14	13,6
	Kendim çalışarak	10	9,7
	Sosyal yardımlar ile	4	3,9
	Akraba yardımları ile	5	4,9
	Diğer	5	4,9
Toplam		111	107,9

(Not: Bu tabloda birden fazla seçenek işaretlenmiştir.)

Araştırmaya katılan kadınların geçim sağlama durumları sırasıyla eşlerinden kalan maaş (%70,9), EVEK (Dul) maaşı (%13,6) ve kendileri çalışarak (%9,7) geçimlerini sağladıkları görülmektedir. Kadınların en fazla eşlerinden kalan ölüm aylıklarıyla geçimlerini sağladığını, %9,7'lik kısmının bu maaşın yetersiz kalması sebebiyle ek olarak çalışmak zorunda kaldığını yapılan görüşmeler sonucunda söylenebilir. Maddi sorunlar yaşayan kadınların %4,9'u akrabalarından destek görmektedir. Ataerkil bir toplumda yaşamının vermiş olduğu kültürel alt yapılar sonucunda kadınlar bazı konularda geri planda kalmak zorunda bırakılmıştır. Bunlardan biri de iş hayatına atılma ve belli bir işte çalışma durumudur. Herhangi bir işte çalışamayan kadın ekonomik olarak eşine bağımlıdır. Onun çizdiği çizgilerin dışına çıkmaz, çıkamaz. Belli kalıplar içerisinde yaşamak zorunda kalır. Eşi vefat edene kadar bir iş yapmayan bir gelir sahibi olamayan kadınlar eşlerinin vefatından sonra en çok maddi konularda zorluk yaşamaktadır. Özellikle ev geçiminde eşi vefat etmeden önce eşine bağlı kalan kadın eşi vefat ettikten sonra da ölen eşinin maaşıyla hayatını idame ettirmek zorunda kalmaktadır. Bu da ona ekonomik anlamda dar bir alanda hareket etme şansı tanır. Temel ihtiyaçları ve çocuklarının ihtiyaçları dışında çok fazla harcama yapamaz. Bu durum onu yine dışa bağımlı bir hale getirir. Diğer ihtiyaçlarının sağlanması konusunda eş, dost, akraba ve yakın çevre yardımına ihtiyaç duyar. Bu anlamda kadınların bu ihtiyaçlarını gidermek için yeniden devlet politikalarına ve yardım programlarına değinmek gerekmektedir. Devletin vermiş

olduğu yardımlar ve desteklerin mahiyetinin yeniden planlanması ve dul kadınların hayatını kolaylaştırması gerekmektedir.

Tablo 13. Aylık Gelir Düzeyi

		n	%
Aylık gelir	Gelir yok	2	1,9
	1.000 TL ve altı	27	26,2
	1.001-2.000 TL arası	56	54,4
	2.001 TL ve üzeri	18	17,5
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %26,2'sinin aylık geliri 1.000 TL ve altında, %54,4'ünün 1.001-2.000 TL arasında ve %17,5'inin ise 2.000 TL üzerinde aylık geliri olduğu bununla birlikte kadınların %1,9'unun ise gelirlerinin olmadığı görülmektedir. Aylık gelir düzeyleri değerlendirildiğinde sadece %17,5'lik hanenin asgari ücret seviyesinin üzerinde olduğunu söylenebilir. Geliri olmayan kadınlar akraba yardımları ile geçimlerini sağlamaktadırlar. Kısacası kadınların en fazla ekonomik sorunlardan şikâyet etmelerinin sebebi aslında gelir seviyelerinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden sosyal yardımlara ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak ölüm aylığı alan kadınlar devletin uygulamış olduğu hiçbir sosyal destek politikasından faydalanamamaktadır. Eşi vefat eden kadınlara her ne kadar devlet tarafından maaş bağlanma konusu ve sosyal yardım konularında kolaylık gösterilse de günümüz şartları temel alındığında bu gelirlerin aile ekonomisini düzenlemeye ve geçinmeye yetmediği anlaşılmaktadır. Bu nedenle kadınlar geçinmekte ve temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktadır. 26 Kasım 2020 tarihli Türk-İş Sendikası haber bülteninin verilerine göre Türkiye'de 4 kişilik bir ailenin açlık sınırı 2.517 TL yoksulluk sınırı ise 8.198 TL'dir. (<http://www.turkis.org.tr/Aclik-Yoksulluk-k91>) Bütün bu veriler göz önüne alındığında araştırma yapılan bölgede katılım sağlayan kadınların büyük çoğunluğu hem açlık hem de yoksulluk sınırı altına yaşamaktadır. Bu da devlet politikalarının ve sosyal yardımların dezavantajlı kesimlerden biri olan dul kadınlar için yeniden planlanması ve değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 14. Gelir Yeterliliği Durumu

		n	%
Gelir yeterliliği	Evet	29	28,2
	Hayır	74	71,8
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %28,2'sinin gelirlerinin yeterli olduğu, %71,8'inin ise gelirlerinin yeterli olmadığı görülmektedir. Hane gelirinin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığı görülmektedir. Günümüz hayat şartları ve standartları değerlendirildiğinde insanlar geçinmekte ve standartlarını korumakta zorlanmaktadır. Özellikle ev ekonomisini yönetmekte yaşanan zorluklar nedeniyle insanlar zor zamanlardan geçmektedir. Özellikle resmi kayıtlardaki açlık ve yoksulluk sınırı göz önüne alındığında ve hayat pahalılığının da etkisi ile kadınlar geçim sıkıntısı çekmektedirler. Eşi vefat eden kadınların gelir seviyesi düşük olduğu için geçinmekte zorlanmaktadır.

Tablo 15. Şu Anda Çalışma Durumu

		n	%
Şu anda çalışma Durumu	Evet	12	11,7
	Hayır	91	88,3
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %11,7'sinin şu anda çalıştığı, %88,3'ünün ise çalışmadığı görülmektedir. Araştırmaya katılan kadınların geneli çalışmamaktadır. Bunun birinci sebebi eşinden kalan ölüm aylığı olan kadınların varlığıdır. İkinci sebebi ise kadınların kendilerine çalışabilecekleri nitelikte iş bulamamalarıdır. Diğer bir sebep ise toplumdaki dul kadın algısıdır ki kadınların büyük çoğunluğu belli bir geliri olsa bile bu algı nedeniyle çalışmaya, iş hayatına atılmaya çekinmektedirler. Erkek ve kadının yaşadığı toplumda eşit haklara sahip olması gerektiğini savunan feminist teoriye göre kadının yaptığı ev işleri ve çocuk bakımının yanı sıra iş hayatına atılması kadının iki kez sömürülmesi anlamına gelmektedir. Eş vefatından sonra kadınlar hem ev geçimi hem de çocukların sorumluluğunu tek başına göğüslemektedir. Bu yüzden

gerek çalışma hayatında gerekse devletin uygulamış olduğu sosyal yardım politikalarında kadınlara pozitif ayrımcılık uygulanmalıdır. Çalışan kadınlar; evlerini geçindirmek için başka imkânları olmayan ve çalışmak zorunda olan kadınlardır. Bu kadınlar temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için toplumsal algı ve normları çok fazla önemsememektedirler.

Tablo 16. Çalışma Nedenleri

		n	%
Çalışmama nedeni	Aile izin vermemesi	2	2,2
	Atanamama	1	1,1
	Çalışma imkânı yok	2	2,2
	Çalışmak istememe	1	1,1
	Çocuklardan dolayı	18	19,8
	Diğer	2	2,2
	Emeklilik	5	5,5
	Ev hanımı	1	1,1
	Hastalık	2	2,2
	İşe ihtiyaç yok	2	2,2
	İşsizlik	12	13,2
	Sağlık problemleri	41	45,1
	Uygun çalışma ortamı olmaması	2	2,2
Toplam		91	100,0

Araştırmaya katılan kadınların çalışmama nedenleri değerlendirildiğinde; %45,1'inin sağlık problemleri nedeniyle, %19,8'inin çocuklarından dolayı, 13,2'sinin işsizlik nedeniyle ve %21,9'unun ise diğer sebeplerden dolayı çalışmadıkları görülmektedir. Yapılan çalışmada kadınların büyük çoğunluğu çocuklarının sorumluluğundan dolayı çalışmayı düşünmemektedirler. Çalışanlar çocuklarının bakımına yardımcı yakını olan veya artık çalışmaktan başka çaresi kalmayan kadınlardan oluşmaktadır. Çalışmayı düşünenler ise ileri derece uzmanlık gerektiren kompleks işler yerine daha çok evlerinde çocuklarının yanında ya da çocuklarını da yanlarında götürebilecekleri kolay ve ağırlık gerektirmeyen işleri tercih etmektedirler.

Yapısal-işlevselci kuram açısından değerlendirildiğinde kadınların çalışma veya çalışmama durumu düşünüldüğünde eş vefatı sonrasında yeniden bir düzen geliştirme çabası içinde oldukları gözlenmektedir. Bu kuramın öğretilerinden uyum, denge ve gelişim üçlüsünü sağlamaya çalışmaktadırlar. Ancak şartları ve yaşam standartları bunu gerçekleştirmeye uygun değildir.

Tablo 17. Şu anda İş Arayış Durumu

		n	%
Şu anda iş arayışı durumu	Evet	23	22,3
	Hayır	80	77,7
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %22,3'ünün şu anda iş aradığı, %77,7'sinin ise iş aramadığı görülmektedir. İş arayış durumuna göre kadınlar ele alındığında büyük çoğunluğu hem belli bir gelire sahip olduğundan hem de ilerleyen yaşlarından dolayı çalışmamaktadır. İş arayan kesim ise daha çok çalışmak zorunda olan, geliri geçinmeye yetmeyen ve bakmakla yükümlü olduğu çocukları bulunan kadınlardan oluşmaktadır.

Tablo 18. Yapabildikleri İş Türü

		n	%
Hangi tür işi yapabilme	Bebek Bakıcılığı	6	26,1
	Fark Etmez	5	21,7
	Kreş	1	4,3
	Kuran Kursu Öğreticiliği	1	4,3
	Sosyal Destek	1	4,3
	Temizlik İşleri	9	39,1
Toplam		23	100,0

Araştırmaya katılan ve şu anda iş arayan kadınların yapabildikleri iş türleri değerlendirildiğinde; %26,1'inin bebek bakıcılığı, %39,1'inin temizlik işlerini yapabildikleri ve %21,7'sinin ise hangi iş olursa yapmak istedikleri görülmektedir. Kadınların eğitim seviyelerine bakıldığında herhangi bir iş dalında

uzmanlaşamayacakları bir eğitim seviyesine sahip oldukları söylenebilir. Kadınların genelinin ilköğretim seviyesinde eğitim aldığı bilinmektedir. Günümüzde özel sektörde bile lise ve dengi mezuniyet şartı arandığı için kadınlar gelir seviyesi yüksek işlerde çalışmamaktadır. Daha çok bebek bakıcılığı, temizlik ve sosyal destek içerikli işlerde çalışmaktadırlar. Kadınlar güvenli ortam olarak düşündükleri evlerinde yapabilecekleri iş ve meslek türünü daha fazla tercih etmektedirler.

Tablo 19. Eşten Kalan Miras Durumu

		n	%
1.Nakit para	Kaldı	5	4,9
	Kalmadı	98	95,1
2.Arsa	Kaldı	10	9,7
	Kalmadı	93	90,3
3.Dükkan	Kaldı	2	1,9
	Kalmadı	101	98,1
4.Ev	Kaldı	29	28,2
	Kalmadı	74	71,8
5.Maaş	Kaldı	73	70,9
	Kalmadı	30	29,1
6.Borç	Kaldı	36	35,0
	Kalmadı	67	65,0
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların eş vefatı sonrasında kalan miras durumu değerlendirildiğinde; %4,9'unun nakit para, %9,7'sinin arsa, %1,9'unun dükkân, %28,2'sinin ev, %70,9'unun maaş ve %35'inin ise eşlerinde borç kaldığı görülmektedir. Çalışmak zorunda olan kadınların çalışmak istemelerinin bir diğer sebebi eşlerinden kalan borçları ödemek zorunda kalmaları olarak söylenebilir.

5.3. Yetim Kalan Çocuklar ile İlgili Genel Bilgiler

Tablo 20. Bakım Amacı İle Yakın/Başka Aile/ Bir Kurumda Kalan Çocuk Durumu

		n	%
Bakım amacı ile yakın/başka aile/ bir kurumda çocuk kalması	Evet	3	2,9
	Hayır	100	97,1
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların çocuklarının; %2,9'unun bakım amacıyla yakın/başka aile/bir kurumda kaldığı, %97,1'inin ise herhangi bir kurumda kalmadığı görülmektedir. Kadınların çoğunluğunun çocuklarına yanında baktığı ve bir kurum ya da akraba yanına bakım amaçlı bırakmadığı söylenebilir. Bu bağlamda kadınların çocuklarını çok fazla önemseydiği ve her şeyin üstünde tuttıkları düşünülebilir. Sadece %2,9'luk orandaki kişiler çocuklarını bakım amaçlı bir kuruma bırakmaktadır. Alış-veriş Kuramı açısından değerlendirildiğinde; kar-zarar ilişkisi temelinde kadınlar çocuklarının bakımını üstlenmekle gelecekte onlarında kendilerine bakmalarını istemektedirler. Bu yüzden çocuklarını kurumsal bakıma vermemekte ve kendileri bakmaktadır. Çocuklarını kurumsal bakım ya da koruyucu aileye vermek zorunda olan kadınlar hem çaresizlikten hem de çocuklarını daha iyi bir hayat ve geleceğe kavuşturma isteklerinden dolayı bu yolu tercih etmektedirler

Tablo 21. Bakımda Kalan Çocuğun Kaldığı Yer

		n	%
Bakımda Kalan Çocuk Nerede	Cezaevi	1	33,3
	Çocuk esirgeme kurumu	1	33,3
	Yurt	1	33,3
Toplam		3	100,0

Araştırmaya katılan kadınların bakımda kalan çocuklarının kaldıkları yer dağılımı tablo 21'de gösterilmiştir. Kadınlar maddi imkânsızlıklar sebebiyle çocuklarını çocuk esirgeme kurumuna bırakmıştır denilebilir. Araştırmada kadınların büyük çoğunluğunun çocuklarının yanında olması halen aile kurumunun etkili bir

şekilde işlediğinin kanıtı olarak düşünülebilir. Özellikle suç işleme ve cezaevine girme konusunda çocuklarını koruyan ve onları bu durumun dışında tutan kadınlar, bu davranışlarıyla manevi duyguların ailede güçlü olduğunu ve çocuklarına manevi eğitim verdiklerini göstermektedir.

Tablo 22. Bakımda Kalan Çocuğun Cinsiyeti

		n	%
Bakımda kalan çocuğun cinsiyeti	Erkek	3	100,0
Toplam		3	100,0

Araştırmaya katılan kadınların bakımda kalan çocukların tamamı (%100) erkek çocuk olarak görülmektedir. Kadınlar yalnızca erkek çocuklarını bakıma amacıyla çocuk esirgeme kurumuna bırakmıştır. Suç işleyip cezaevine giren erkek çocuktur.

Tablo 23. Bakımda Kalan Çocuğun Yaşı

		n	%
Bakımda Kalan Çocuğun Yaşı	12	2	66,7
	23	1	33,3
Toplam		3	100,0

Araştırmaya katılan kadınların bakımda kalan çocuklarının; %66,7'sinin 12 yaşında, %33,3'ünün ise 23 yaşında olduğu görülmektedir. Çocuk esirgeme kurumunda olan çocukların yasal olarak 18 yaş altında olmaları gerekmektedir. Kurumda kalan çocukların yaşları 12, cezaevinde yatan çocuğun yaşı 23 olarak görülmektedir.

Tablo 24. Çocuğun Çalışma Durumu

		n	%
Çocuk çalışma durumu	Evet	31	30,1
	Hayır	72	69,9
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların çocuklarının çalışma durumu değerlendirildiğinde; %30,1'inin çalıştığı, %69,9'unun ise çalışmadığı görülmektedir. Çocukların büyük çoğunluğu çalışmamaktadır. Bu durum çocukların yaş seviyeleriyle olduğu kadar kadınların, çocuklarının okuyup bir meslek sahibi olmalarını istemeleriyle de alakalı olduğu söylenebilir. Çalışan çocuklar maddi imkânsızlıklar, okula gitmek istememe ve kendi harçlıklarını çıkartmak gibi sebeplerden dolayı çalışmaktadırlar. Eşi vefat ettikten sonra maddi konularda sıkıntıya düşen kadınlar çocukları belli bir yaşa gelene kadar imkânları kadar geçinmeye çalışmış yetinemedikleri yerde ise gündelik işler yaparak ev ekonomisine katkı sağlamışlardır. Çocuklarının büyümesiyle çocuklar hem kendi cep harçlıkları hem de aile ekonomisine katkıda bulunmak için çalışma hayatına atılmıştır. Reşit olan erkek çocuklar babaları olmadığı için babalarının rolüne bürünerek evin erkeği haline gelmiştir. Bu durum aslında bir bakıma toplumun reşit olan erkek çocuğa yüklediği bir görev olarak düşünülebilir. Erkek olsun kız olsun maddi imkânsızlıklar içerisinde büyüyen yetim çocuklar ailesine yük olmamak ve bir nebze de olsa ailesine destek olmak amacıyla çalışma hayatına atılmaktadır.

Tablo 25. Çalışan Çocuğun Yaşı

		n	%
Çalışan Çocuk Yaşı	25 yaş altı	18	58,1
	25 yaş ve üzeri	13	41,9
Toplam		31	100,0

Araştırmaya katılan kadınların çalışan çocuklarının yaş grupları değerlendirildiğinde; %58,1'inin 25 yaş altında, %41,9'unun ise 25 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. Çalışan çocukların yaş oranına göre dağılımında en fazla orana

sahip olan kişiler 25 yaşın altındadır. Çocuklar yaptıkları mesleğe göre değerlendirildiğinde 18 yaş altındaki çocukların eğitimi yarım bırakıp çalıştığı söylenebilir.

Tablo 26. Çocuğun Çalıştığı Yer

		n	%
Çocuğun çalıştığı yer	İnşaat/Kepçe operatörü	3	9,7
	Pazar/Market/Manav	6	19,3
	Sağlık ocağı/Hastane	3	9,7
	Sanayi	7	22,6
	Diğer (Kuaför, Konfeksiyon, Tesisat vb.)	12	38,7
Toplam		31	100,0

Kadınların çalışan çocuklarının çalıştıkları yer değerlendirildiğinde; %9,7'sinin inşaat/kepçe operatörü olarak, %19,3'ünün Pazar/arket/manavda, %9,7'sinin sağlık ocağı/hastanede, %22,6'sının sanayide ve %38,7'sinin ise diğer yerlerde çalıştığı görülmektedir. Çocukların çalıştığı iş kollarına dikkat edildiğinde işlerin çok fazla uzmanlaşma gerektirmeyen hafif beden işleri ya da kısmi uzmanlaşma gerektiren çıraklık, kalfalık gibi mesleki yeterliliğe sahip işlerde çalıştıkları gözlenmektedir. Hem okuyup hem çalışan çocuklar daha çok mevsimlik geçici işleri tercih ederken okulu bırakıp iş hayatına atılan çocukların büyük çoğunluğu mesleki bilgilerin ağırlıklı olduğu ve uzmanlaşacakları işleri tercih etmektedirler.

Tablo 27. Çalışan Çocuğun Para Harcama Türü

		n	%
Çalışan çocuğun para harcama türü	Kendi harçlığını çıkarıyor	16	51,6
	Aile bütçesine katkı yapıyor	14	45,2
	Evi geçindiriyor	1	3,2
Toplam		31	100,0

Araştıramaya katılan kadınların çalışan çocuklarının paralarını harcama türü değerlendirildiğinde; %51,6'sının kendi harçlıklarını çıkarttığı, %45,2'sinin aile

bütçesine katkı yaptığı ve %3,2'sinin ise evi geçindirdiği görülmektedir. Çalışan çocukların oranının fazla olmasının sebebi annelerine yük olmayıp kendi cep harçlıklarını çıkarma istekleridir denilebilir. Yetim çocukları göz önünde bulundurulduğunda çocukların eğitim hayatına devam ettiği bu nedenle kazanılan parayı hem eğitim masraflarında hem de kendi özel ihtiyaçlarında kullandığı söylenebilir. Evi geçindirmek için iş hayatına atılan çocuğun okulu yarıda bırakıp ev ekonomisine katkıda bulunduğu gözlenmektedir.

5.4. Vefat Eden Eş ile İlgili Genel Bilgiler

Tablo 28. Eş Kaybı Süreci

		n	%
Eş kaybı süresi	1 yıldan az	4	3,9
	1-5 yıl	22	21,4
	6-10 yıl	42	40,8
	11-15 yıl	18	17,5
	16 yıl ve üzeri	17	16,5
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların eş kaybı süresi değerlendirildiğinde; %3,9'u 1 yıldan az sürede, %21,4'ü 1-5 yıl arasında, %40,8'i 6-10 yıl arasında, %17,5'i 11-15 yıl arasında ve %16,5'i ise 16 yıl ve üzerinde eşlerini kaybettiklerini belirtmişlerdir. Eş vefatı süresinde 6-10 yıl aralığındaki ölümlerin daha fazla olduğu görülmektedir. Bu oran araştırmanın ilerleyen sorularındaki yaşanan sıkıntılar ve duyulan ihtiyaçların oranını da belirlemektedir.

Tablo 29. Vefat Eden eşin Meslek Türü

		n	%
Vefat Eden Eşin Meslek türü	Memur	4	3,9
	İşçi	55	53,3
	Küçük esnaf	11	10,7
	Serbest meslek	6	5,8
	Çiftçi	8	7,8
	Emekli	9	8,7
	İşsiz	4	3,9
	Diğer	6	5,9
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların vefat eden eşlerinin meslek türü değerlendirildiğinde; %3,9'unun memur, %53,3'ünün işçi, %10,7'sinin küçük esnaf, %5,8'inin serbest meslek, %7,8'inin çiftçi, %8,7'sinin emekli, %5,9'unun diğer meslek türlerinde çalıştığı bununla birlikte %3,9'unun ise işsiz olduğu görülmektedir. Kadınların ölen eşlerinin meslek gruplarına göre dağılımı incelediği zaman ailenin eğitim seviyesi ve yaşam standartlarıyla ilgili bilgilere de ulaşılabilir. Kadınların ölen eşlerinin çalıştıkları işler göz önüne alındığında erkeklerin geneli işçi olarak çalışmaktadır. Bunun büyük çoğunluğunu inşaat işçiliği oluşturmaktadır. Ölen eşlerin genelinin eğitim düzeyleri ilköğretim seviyesinde olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda geçimlerini sağlamak için ağır beden işçiliği yapmaktadırlar. Geçim standartları da yapılan işin mahiyeti, geliri ve birikim durumu gibi özellikler açısından incelendiğinde ailenin maddi durumunun eş vefatından önce de çok parlak olmadığı söylenebilir.

Tablo 30. Eşin Vefat Sebebi

		n	%
Eşin vefat sebebi	Trafik kazası	25	24,3
	Kronik hastalık	31	30,0
	Kalp krizi	25	24,3
	Öldürülme	4	3,9
	İntihar	3	2,9
	Diğer	15	14,6
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %24,3'ünün trafik kazası, %30'unun kronik hastalık, %24,3'ünün kalp krizi, %3,9'unun öldürüldüğü, %2,9'unun intihar sebebiyle ve %14,6'sının ise diğer sebeplerden dolayı eşlerini kaybettikleri görülmektedir. Eşlerin ölüm sebebine bakıldığında en yüksek oranın kronik hastalıklardan dolayı olduğu sonrasında trafik kazası ve kalp krizinin geldiği görülmektedir. Bu bölgede uranyum, kömür ve bakır madenciliğinin fazla olması sebebiyle görüşmelerde vefat eden kişilerin çoğunluğunun akciğer kanseri sebebiyle öldüğü cevabı alınmıştır. Genç yaşta eş kaybının en önemli sebebi de trafik kazaları ve kalp krizi olarak söylenebilir. Araştırma yapılan bölgede geçim kaynakları ve iş imkânları kısıtlı olduğu için insanlar bir işte uzmanlaşmak yerine günü kurtarabileceği her işi yaparak evlerini geçindirmeye çalışmaktadır. Özellikle tarım, hayvancılık, inşaat ve beden işçiliği en çok tercih edilen işlerin başında gelmektedir. İnsanlar geçinebilmek için çok fazla mesai harcayarak en az gelir seviyesiyle çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu da insanların beden sağlığını önemli ölçüde etkilemektedir. Kadınların eşlerinin ölüm sebebine bakıldığında en çok cevabı alan ölüm sebebi kronik hastalıklar olarak görülmektedir. Kronik hastalıkların en çok ölüm sebebi olması insanların tercih ettiği çalışma ve özel hayat şartlarıdır denilebilir. Bu şartlar o kadar ağır ki insanlar geçinebilmek için sağlığını ikinci plana atmak zorunda kalmış dolayısıyla da kronik rahatsızlıklar ağırlaşarak insanların ölümüne neden olmuştur.

5.5. Eşi Vefat Eden Kadınların Eş Kaybı Sonrasında Yaşadıkları Sorunlar ve Bu Sorunlar için İhtiyaç Duydukları Çözümler

Tablo 31. Kadınlara Şu An En Çok Sıkıntı Veren Problem Durumu

		n	%
Şu an en çok sıkıntı veren problem	Aile Baskısı	7	6,8
	Çocuklar ile ilgili problemler	31	30,1
	Maddi problemler	46	44,7
	Diğer problemler	19	18,4
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %6,8'inin aile baskısının, %30,1'inin çocuklar ile ilgili problemlerin, %44,7'sinin maddi problemlerin ve %18,4'ünün ise diğer problemlerin şu an en çok sıkıntı veren durum olduğu görülmektedir.

Bunun en büyük sebeplerinden biri maddi problemlerdir denilebilir. Bu maddi problemlerin başında ise çocukları ile ilgili harcamaları karşılayamama ve onların geleceğini istedikleri gibi inşa edememe düşüncesi gelmektedir. Yani kadınların eşi vefat ettikten sonra en büyük sorunları aslında çocuklarından kaynaklanan sorunlar olarak söylenebilir. Kadınların çocuklarıyla ilgili bir diğer sıkıntısı da çocuklarının sosyal ve toplumsal sorunları olarak görülür. Çocuklarının sorunlarına tek başına karşı koyamadıkları için kendileri ve çocuklarının sürekli sorunlar yaşadıklarını beyan etmektedirler. Yapısal-işlevselci kuram bağlamında aile bireylerinden eşin kaybı, aile içerisindeki uyum-denge ve gelişimin bu aşamada sağlanamadığını göstermektedir. Kadın, çocuklarına tek ebeveyn olarak yeterli ilgi ve alakayı gösterememektedir. Bu yüzden aile de uyum ve denge problemi oluşmaktadır denilebilir.

Tablo 32. Eş Vefatı Sonrası Maddi Durum Değişimi

		n	%
Eş vefat sonrası maddi durum değişimi	İyileşti	12	11,7
	Kötüleşti	58	56,3
	Aynı kaldı	29	28,1
	Fikri yok / Bilmiyor / Cevap Yok	4	3,9
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %11,7'sinin eş vefatı sonrasında maddi durumunun iyileştiği, %56,3'ünün kötüleştiği, %28,1'inin aynı kaldığı ve %3,9'unun ise konu hakkında fikri olmadığı /bilmediği/ cevap vermediği görülmektedir. Görüşme yapılan kadınların genel itibariyle en büyük sorunlarının maddi sorunlar olduğu söylenebilir. Eş vefatından önce genel itibariyle kendi ihtiyaçlarına yettiklerini ancak eş vefatından sonra özellikle çocuklarının büyümesiyle ihtiyaçlarının arttığını ve evde çalışacak kimsenin olmamasından kaynaklı maddi sorunların çoğaldığını söylemektedirler.

Kadınların ölen eşlerinden kalan maaş temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetmekte ancak çocukları ve kendilerinin özel ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmaktadır.

Tablo 33. Eş Kaybı Sonrası Yaşanan Maddi Sorunlar

		n	%
Eş kaybı sonrası yaşanılan maddi sorunlar	Yiyecek	23	22,3
	Yakacak	1	1,0
	Barınma / Kira	13	12,6
	Ev eşyası	4	3,9
	Çocukların eğitim masrafları	54	53,4
	Hepsi	17	16,5
Toplam		112	109,7

(Not: Bu tabloda birden fazla seçenek işaretlenmiştir.)

Araştırmaya katılan kadınların eş kaybı sonrası yaşadıkları maddi sorunlar sırasıyla çocuk eğitim masrafları (%53,4), yiyecek (%22,3), barınma (%12,6) ve tüm maddi sorunlar (yiyecek, yakacak, barınma/kira vb.) (%16,5) olarak görülmektedir. En fazla yaşanan maddi sorun yetim kalan çocukların eğitim masrafları olarak ifade edilmektedir. Kadınlar öncelikli olarak temel ihtiyaçlarını karşıladığı için gelir miktarları çocukların eğitim masrafını karşılamaya yetmemektedir. Bu yüzden eğitim hayatını yarıda bırakıp çalışmak zorunda olan erkek çocuklar ve evlenmek zorunda kalan kız çocuklar olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan kadınların en büyük sorunu maddi sıkıntılardır denilebilir. Ancak bu maddi sıkıntılar barınma, yiyecek-içecek-giyecek vb. gibi maddi ihtiyaçlardan ziyade yine çocuklarının ihtiyaçlarından doğan maddi sorunlar olarak düşünülebilir. Temel ihtiyaçlara ayrılan bütçe gelirin tamamını götürmektedir. Özel ihtiyaçlara para kalmadığı için kadınlar ve çocukları zor durumda kalmaktadır. Bu yüzden eş kaybı sonrasında en önemli gördükleri sorun maddi sıkıntılardır denilebilir.

Tablo 34. Eş Vefatı Sonrası Toplum İçinde Yaşadıkları Zorluk Durumu

		n	%
Eş vefatı sonrası toplum içinde zorluk durumu	Evet	67	65,0
	Hayır	36	35,0
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %65'inin eş vefatı sonrasında toplum içinde zorluk yaşadığı, %35'inin ise toplum içinde zorluk yaşamadığı görülmektedir. Kadınların genelinin toplumda zorluk yaşadığına dair bilgilere ulaşılmıştır. Bu sorunun en önemli nedeni ise toplumdaki dulluk algısı olarak söylenebilir. Bu sorundan mustarip olan kadınlar çocuklarıyla birlikte yaşayan yalnız kadınlardır. Ailesi ile birlikte yaşayan ya da ailesinin desteğini yakından hisseden kadınlarda bu sorunun yaşanmadığı ya da yaşansa da önemsenecek düzeyde olmadı gözlenmiştir. Toplumdaki dulluk algısı sahipli ya da sahipsiz olarak görülen kadınlar açısından zorluk yaşama seviyesine göre ikiye ayrılmaktadır. Sahipsiz olarak adlandırılan, çocuklarıyla yalnız başına bir yaşam mücadelesi veren kadınlar yaşadıkları toplumda kendilerini güvende hissetmemekte ve bir takım zorluklarla karşılaşmaktadır. Karşılaşmış oldukları sorunlar onları giderek içine kapatmakta ve psikolojik anlamda

rahatsızlıklar yaşamalarına sebep olmaktadır. Eşini kaybetmenin acısını yaşamamanın yanı sıra arkasında bir güç olarak hissettiği kişiyi kaybetmek kadının kendisini toplum tarafından dışlandığı düşüncesine yönlendirmektedir.

Tablo 35. Eş Vefatı Sonrası Yaşanılan En Önemli Sorunlarına Ait Dağılım

Eş vefatı sonrası yaşanan en önemli sorunlar		n	%
1.sorun	Psikolojik rahatsızlıklar	11	10,7
	Maddi sıkıntılar	62	60,2
	Çocuklarıma tek başına yetememek	15	14,6
	Toplum baskısı	7	6,8
	Yalnızlık	8	7,8
Toplam		103	100,0
2.sorun	Psikolojik rahatsızlıklar	14	13,9
	Maddi sıkıntılar	18	17,8
	Çocuklarıma tek başına yetememek	54	53,5
	Toplum baskısı	8	7,9
	Yalnızlık	7	6,9
Toplam		101	100,0
3.sorun	Psikolojik rahatsızlıklar	34	33,7
	Maddi sıkıntılar	9	8,9
	Çocuklarıma tek başına yetememek	24	23,8
	Toplum baskısı	16	15,8
	Yalnızlık	18	17,8
Toplam		101	100,0
4.sorun	Psikolojik rahatsızlıklar	26	26,3
	Maddi sıkıntılar	4	4,0
	Çocuklarıma tek başına yetememek	7	7,1
	Toplum baskısı	28	28,3
	Yalnızlık	34	34,3
Toplam		99	100,0

Tablo 36. Eş Vefatı Sonrası Yaşanılan En Önemli Sorunlarına Ait Dağılım (Devamı)

5.sorun	Psikolojik rahatsızlıklar	15	15,5
	Maddi sıkıntılar	5	5,2
	Çocuklarıma tek başına yetememek	1	1,0
	Toplum baskısı	40	41,2
	Yalnızlık	36	37,1
Toplam		97	100,0

Araştırmaya katılan kadınların eşlerinin vefatı sonrasında yaşadıkları en önemli sorunlar önem sırasına göre değerlendirildiğinde, %60'ı yaşanan en önemli sorunun maddi sıkıntılar olduğunu; %53,1'i 2.sorun olarak çocuklara tek başına yetememek olduğunu, %33,7'si 3.sorun olarak psikolojik rahatsızlıklar olduğunu, %34'ü 4.sorun yalnızlık olduğunu ve %41,1'i ise yaşanan en önemli 5.sorunun toplum baskısı olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan kadınların en büyük sorunu maddi sıkıntılar olarak görülmektedir. Ancak bu maddi sıkıntılar barınma, yiyecek-içecek-giyecek vb. gibi maddi ihtiyaçlardan ziyade yine çocuklarının ihtiyaçlarından doğan maddi sorunlar olarak gözlenebilir. Yapılan görüşmelerle toplum baskısının yaşanan sorunlarda ilk sırayı oluşturması sonucu beklenirken ilk sırayı maddi sıkıntılar almıştır. Burada kadınların yaşamış oldukları toplumsal sorunları kendilerine bir zarar getireceği düşüncesiyle ilk sıraya almak istemedikleri söylenebilir. Kadınlar karşı cinsten gelen taciz gibi davranışlardan bahsetmenin namuslarına kötü söz getireceğini düşündükleri için bu sorulara sessiz kalmakta ya da aşırı tepki göstererek tam tersi yanıtlar vermektedirler. Yaşadıkları toplumun onlar için nasıl bir tehdit oluşturduğunu bu sorunun cevabından anlamak mümkün olabilir.

Tek başına kalmış kadın çocuklarına, hem anne hem baba olmaktadır. Bu nedenle kadınların en mustarip olduğu konulardan biri de çocuklarını istedikleri ve hayal ettikleri gibi yetiştirememek çocuklarına yetememektir. Bu sorumluluk altında ezilen kadın yakın çevresinden ve akrabalarından gerekli desteği görememekte ve yalnızlığa itilmektedir. Duydukları yalnızlık hissi maddi yalnızlık değil manevi yalnızlıktır. Yani kadınlar form olarak birilerinin yanında olmasını değil duygusal olarak destek olmalarını beklemektedir. Bu yalnızlığa en büyük sebep ise toplumda

egemen olan dulluk algısı ve dul kadına bakış tarzıdır denilebilir. Kadın kendisine kötü söz söylenmesi olasılığına karşılık içine kapanıp kendisini güvenli ortam olarak hissettiği evine kapatmaktadır. Kadınlar toplumsal cinsiyetin onlar için biçmiş olduğu rollere göre toplumda varlığını sürdürmektedir. Türk toplumuna yerleşmiş olan ataerkillik düşüncesi Sorgun ilçesinde de kendisini göstermektedir. Erkeğin her konuda kadından daha fazla ön planda tutulup birçok hakka sahip olduğu bu toplumda kadınlar eşleri vefat ettikten sonra dulluk algısı nedeniyle birçok baskıya maruz kalmaktadır. Kadının eş kaybı sonrası yaşadığı sorunların temelinde toplumsal baskılar yatmaktadır. Buna rağmen kadın en önemli sorun sıralamasında toplumsal sorunları en önemsiz sorun olarak görmekte ya da görmek zorunda kalmaktadır. Tepki göreceği düşüncesiyle ya da kadın istihdamının erkeğe nazaran daha az olması sebebiyle çalışma hayatına dâhil olamamakta ve maddi sıkıntılar yaşamaktadır. Toplum tarafından dışlandığı ve tehdit olarak görüldüğü düşüncesiyle içine kapanmakta ve psikolojik sorunlar yaşamaktadır. Oysa eşi vefat eden bir erkek aynı toplum içerisinde daha fazla ilgilenilmesi gereken ve sorunlarının bir an önce çözülmesi gerektiği düşünülen kesimi oluşturmaktadır. Feminist kuram çerçevesinde değerlendirdiğimizde dulluk kavramı toplum nezdinde erkek ve kadına farklı bakış açıları ve haklar sunmaktadır.

Tablo 37. Sigara Kullanımı

		n	%
Sigara Kullanımı	Evet	19	18,4
	Hayır	84	81,6
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %18,4'ünün sigara kullandığı, %81,6'sının sigara kullanmadığı görülmektedir. Görüşme yapılan sigara kullanan kadınların genelinde sigara bir rahatlama ve sorunlardan kaçış aracı olarak görülmektedir. Sigara kullanan kadınlarda kronik rahatsızlıklar yaşama olasılığı daha yüksektir denilebilir.

Tablo 38. Tedavi Gördükleri Kronik Hastalıklar

		n	%
Tedavi görülen Rahatsızlıklar	Hastalığım yok	45	43,8
	Astım	7	6,8
	Böbrek yetmezliği	2	1,9
	Diğer	9	8,8
	Epilepsi	2	1,9
	Guatr	3	2,9
	Kalp	6	5,9
	Kolon kanseri	2	1,9
	Panik atak / Depresyon	2	1,9
	Psikolojik	2	1,9
	Romatizma	3	2,9
	Şeker / Tansiyon	16	15,6
	Tiroid	2	1,9
	Vertigo / Migren	2	1,9
Toplam		103	100,0

Kadınların halen tedavi gördükleri kronik hastalıkları değerlendirildiğinde; hastalığı bulunmayan kadınların %43,8'lik bir dilimi oluşturduğu görülmektedir. Hastalığı olan kadınların ise hastalık yüzdeleri şu şekildedir; %6,8'i astım, %5,9'u kalp, %15,6'sı şeker/tansiyon, %2,9'u guatr, %2,9'u romatizma ve %8,8'i ise diğer rahatsızlıklar olarak görülmektedir.

Eş kaybı sonrası kadınlar için tam bir psikolojik buhran dönemi olarak söylenebilir. Bu dönemde kadınlar psikolojik olarak sorunlar yaşadığı için bedensel bütünlüğü de etkilenmiş ve zarar görmüştür. İlk zamanlarda yaşanan hayat tarzı ve çocuklarına olan ilgisinin artmasından dolayı çok fazla hissedilmeyen bu hastalıklar hayatın ilerleyen dönemlerinde hem yaşın ilerlemesi hem de çocukların büyümesi ve artan ihtiyaçlarında ağırlaşmasından dolayı hastalıkların da seyri hızlanmış kronik bir hale gelmiştir. Duyulan ağır yalnızlık hissi halen devam ettiği için vücudun gösterdiği

belirtiler de ağırlaşırmış ve kadınlar bu hastalıklar için sürekli tedavi görmek ve ilaç kullanmak zorunda kalmışlardır denilebilir.

Tablo 39. Sorunların Ortadan Kalkması İçin Duydukları İhtiyaçlara Ait Dağılım

Sorunların ortana kalkması için ihtiyaç		n	%
1. ihtiyaç	Yatacak / kalacak yer	2	2,0
	Parasal destek	70	68,7
	Psikolojik destek	11	10,1
	Hukuki destek	1	1,0
	İş bulma konusunda yardım	9	9,1
	Kreş / yuva / çocuk eğitime katkı gibi konularda yardım	9	9,1
	Toplam	102	100,0
2. ihtiyaç	Yatacak / kalacak yer	14	13,6
	Parasal destek	14	13,6
	Psikolojik destek	37	35,9
	İş bulma konusunda yardım	8	7,8
	Kreş / yuva / çocuk eğitime katkı gibi konularda yardım	30	29,1
	Toplam	103	100,0
3. ihtiyaç	Yatacak / kalacak yer	23	22,8
	Parasal destek	5	5,0
	Psikolojik destek	16	15,8
	Hukuki destek	12	11,9
	İş bulma konusunda yardım	16	15,8
	Kreş / yuva / çocuk eğitime katkı gibi konularda yardım	29	28,7
	Toplam	101	100,0
4. ihtiyaç	Yatacak / kalacak yer	16	16,5
	Parasal destek	9	9,3
	Psikolojik destek	24	24,7
	Hukuki destek	23	23,7
	İş bulma konusunda yardım	14	14,4
	Kreş / yuva / çocuk eğitime katkı gibi konularda yardım	11	11,3
	Toplam	97	100,0
5. ihtiyaç	Yatacak / kalacak yer	17	17,9
	Parasal destek	1	1,1
	Psikolojik destek	10	10,5
	Hukuki destek	25	26,3

Tablo 40. Sorunların Ortadan Kalkması İçin Duydukları İhtiyaçlara Ait Dağılım
(Devamı)

	İş bulma konusunda yardım	33	34,7
	Kreş / yuva / çocuk eğitime katkı gibi konularda yardım	9	9,5
	Toplam	95	100,0
6. ihtiyaç	Yatacak / kalacak yer	25	27,2
	Psikolojik destek	1	1,1
	Hukuki destek	36	39,1
	İş bulma konusunda yardım	18	19,6
	Kreş / yuva / çocuk eğitime katkı gibi konularda yardım	12	13,0
Toplam		92	100,0

Araştırmaya katılan kadınların yaşadıkları sorunlara ait ihtiyaç duydukları çözümler sırasıyla değerlendirildiğinde; kadınların %68,7'si parasal desteğin sorunların çözümünde 1.ihtiyaç olduğu; %35,9'u psikolojik desteğin 2.ihtiyaç olduğu; %28,7'si kreş/yuva/çocuk eğitime katkının 3.ihtiyaç olduğu; %23,7'si hukuki desteğin 4.ihtiyaç olduğu; %34,7'si iş bulma konusunda yardımın 5.ihtiyaç olduğu ve %27,2'si yatacak/kalacak yerin 6.ihtiyaç olarak görülmektedir.

Kadınların genel isteği öncelikle maddi sorunlarının çözülmesi olarak görülmektedir. Her ne kadar hem devlet kanalıyla hem de yakın akraba ve hayırseverler tarafından yardım edildiğini beyan etseler de bu yardımların devamlılığının ve yapılan yardımların ev geçimi ve çocuk bakımında yeterli olmaması genel şikâyetlerdendir. Bunun çözümü için özellikle devlet kanalından beklentileri bulunmaktadır. Maddi sorunları en başta gören kadınların bu sorunun çözülmesinde duydukları ihtiyaçların başında parasal destek gelmekte, iş bulma noktasında duyulan ihtiyaç beşinci sırada yer almaktadır. Kadınlar çalışmaktan ziyade parasal destek alarak maddi sorunlarını çözebileceklerini düşünmektedirler. Türkiye’de uygulanan sosyal desteklerin kadınlara iş ve meslek eğitimi verme konusunda zayıf kaldığını bunun yerine direk parasal yardımın neden yapıldığını bu cevaplardan da çıkartmak mümkündür. Dünya genelinde uygulanan sosyal destekler dikkate alındığında çocuklar belirli bir yaşa gelene kadar parasal destek verilmekte sonrasında kadın bir mesleğe yönlendirilmektedir. Bunun en önemli sebebi hem ülke ekonomisine katkı sağlamak hem de insanları hazır ağıştırmayarak kendi parasını kendi kazanması için

meslek sahibi yapmaktır. Türkiye’de kadınların çalışması konusunda feminist teorinin savunduğu kadınlar için pozitif ayrımcılık uygulanmamaktadır denilebilir. Dolayısıyla eşi vefat eden kadın hem kendi şartlarına uygun bir iş bulamadığından hem de çalışırken çocuklarını bırakabilecekleri bir yer olmadığından çalışamadıklarını söylemektedirler.

Devlet kanalından ve diğer kanallardan beklediği yardımı göremeyen kadınlar iş bulma ve çalışma konusunda gerekli desteği göremediklerinden yakınmaktadır. Özellikle tek ebeveyn olmaktan kaynaklanan sorunların başında gelen iş bulamama ya da çalışamama sıkıntısının en büyük sorunlardan biri olduğu söylenebilir. Gerek maddi sıkıntılar gerekse çocukların sorumluluklarına tek başına yetişememe sıkıntısı ve toplum baskısı nedeniyle kadınlar psikolojik olarak yıpranmaktadır. Bu da kadınların psikolojik destek noktasında beslenmesi gerekliliğini doğurmaktadır. Kadınların devletten gerekli desteği göremedikleri için şikâyetleri olduğu söylenebilir. Kurumsal olarak destek beklediklerini bildirmektedirler.

Çalışmayı düşünen ya da çalışmak zorunda olan kadınların en büyük sorunu ise çocuklarına bakacak kimsenin olmaması olarak görülmektedir. Bu nedenle çalışmaktan çekinen ya da daha çok para kazanacağı bir iş yapamayan kadınların sayısı azımsanmayacak derecededir denilebilir. Kadınlar çocukları için kreş ve eğitim desteğini ihtiyaç olarak görmektedirler. Maddi sıkıntılar yaşamalarının sebebi; çocuklarının eğitim masraflarına gelirlerinin yeterli olmadığı ve küçük çocuklarını bırakabilecekleri ücretsiz bir kreş imkânı olmadığı için çalışamamalarıdır. Bu durum kadınların daha çok kendi evlerinde ya da çocuklarını da yanlarında götürebileceği bebek bakımı ya da temizlik işlerini tercih etmelerinin sebebi olarak görülmektedir. Kadınların en az önemseddiği konu ise hukuki destek konusudur. Hukuki desteği ihtiyaç gören kadınların eşleri bir kaza sonucunda vefat etmiştir. Eşlerini kaybettikleri ilk yılları yas süreciyle geçiren kadınlar resmi işlemlerle ilgilenmekte geç kalmakta ya da bu konuda onlara destek olacak birilerini yakınlarında görememektedirler. Bu yüzden hukuki desteğe ihtiyaç duymaktadırlar.

Tablo 41. Kişi ve Kurumlardan Alınan Destekler

		n	%
İhtiyaç karşılamada kişi/kurumlardan alınan destek	Belediye	4	3,9
	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	20	19,4
	Sosyal Hizmetler Merkezi	13	12,6
	Kızılay	2	1,9
	Gönüllü kişi ve kuruluşlar	3	2,9
	Akrabalar	18	17,5
	Komşular / Tanıdıklar	1	1,0
	Diğer	59	57,3
Toplam		120	116,5

(Not: Bu tabloda birden fazla seçenek işaretlenmiştir.)

Araştırmaya katılan kadınların ihtiyaçlarını karşılamada gönüllü kişi/kurumlardan aldıkları destek değerlendirildiğinde; sırasıyla diğer kişi/kurumlardan (%57,3) destek aldığı, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfından (%19,4) destek aldığı, akrabalarından (%17,5) destek aldığı ve sosyal hizmetler merkezi (%12,6) tarafından destek aldığı görülmektedir. Yaşanılan bölgede eşi vefat etmiş kadınlar ve çocukları değerli görmektedir denilebilir. Mağdur bir insana yardımcı olmak isteyen gönüllü kişiler öncelik olarak eşi vefat etmiş kadınlar ve yetim çocukları görmektedir. Bu konuda dini düşüncelerde ağır basmaktadır. Yetimler için söylenen hadis ve ayetler yapılan yardımları teşvik etmekte, bölge halkının bu noktayı önemsediğini göstermektedir. Sosyal yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları hiçbir sosyal güvencesi olmayan eşi vefat etmiş kadınlar için maddi destekler sağlamaktadır.

Tablo 42. Genel Olarak Hayat Memnuniyet Durumu

		n	%
Genel olarak hayat memnuniyeti	Hiç memnun değilim	37	35,9
	Pek memnun değilim	28	27,2
	Memnunum	36	35,0
	Çok memnunum	2	1,9
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %35,9'unun genel olarak hayattan hiç memnun olmadığı, %27,2'sinin pek memnun olmadığı, %35'inin memnun ve %1,9'unun ise genel olarak hayattan çok memnun oldukları görülmektedir.

Yapılan araştırmada gözlemler ve kadınların vermiş olduğu cevaplar neticesinde eşi vefat eden kadınların büyük çoğunluğunda hayatının getirdiği sıkıntılardan dolayı yaşantılarından memnun olmadıkları tespit edilmiştir. Bu memnuniyetsizlik sadece eş kaybı sonrası yaşanan sıkıntılardan kaynaklı olmayıp gelecekte kendileri için pek fazla beklenti duymadıklarından da kaynaklanmaktadır. Eşleri öldüğü için artık yalnız kaldığını düşünen kadın bu yalnızlığın geçmeyeceğini düşünmektedir.

Tablo 43. Geleceğe Dair Plan Durumu

		n	%
Geleceğe dair plan durumu	Hayır	16	15,5
	Evet	87	84,5
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %84,5'inin geleceğe dair planı olduğu, %15,5'inin ise geleceğe dair planı olmadığı görülmektedir. Kadınların büyük çoğunluğunun geleceğe dair planı bulunmaktadır denilebilir. Bu planlar ise daha çok çocuklarının eğitim, daha iyi bir gelecek ve onları mutlu bir yuvaya kavuşturma düşüncesi olarak görülür. Yani kadınlar planlarını da çocuklarına göre şekillendirmektedirler. Çocukları artık kadınların dünyası olmuş ve onlar için yaşamaktadırlar. Geleceğe dair planlarının bu şekilde olmasının en büyük sebebi ise;

eşlerinin olmamasından kaynaklı çocuklarının bir yanının eksik kaldığını düşünmeleridir denilebilir. Dolayısıyla kadın eşini kaybettikten sonra bir nevi çocuklarını hayata tutunma aracı olarak görmekte ve gelecek planlarını onlara göre yapmaktadır. Bunu Alış-veriş kuramı ile bağdaştırmak yerinde bir yorum olmaktadır. Kadınların eş kaybı sonrasında kendilerinin geleceğinin çocuklarının geleceğine bağlı olduğunun farkında olmalarıdır denilebilir. Yani onların iyi bir meslek sahibi olması demek hem çocukları için hem de kendileri için hayat standartlarının yükselmesi anlamına gelmektedir.

Tablo 44. Yeniden Evlenmeyi Düşünme ve Evlenme Nedeni

		n	%
Yeniden evlenmeyi düşünme ve evlenme nedeni	Evet	10	10,0
	Yalnızlık	4	36,4
	Ekonomik sıkıntı	4	36,4
	Çevre baskısından kaçış	2	18,2
	Diğer	1	9,1
	Hayır	93	90,0
Toplam		103	100,0

Araştırmaya katılan kadınların %10'unun yeniden evlenmeyi düşündüğü, %90'ının ise evlenmeyi düşünmediği görülmektedir. Evlenmeyi düşünen kadınların %36,4'ünün yalnızlık, %36,4'ünün ekonomik sıkıntı, %18,2'sinin çevre baskısından kaçış ve %9,1'inin ise diğer sebeplerden dolayı evlenmek istedikleri görülmektedir.

Yeniden evlilik yapmayı planlayan kadınlar eşleri vefat ettikten sonra hem kendi ailesinden hem de ölen eşinin ailesinde gerekli maddi ve manevi desteği göremeyen kadınlardır denilebilir. Bu kadınlar yaşadıkları ağır yalnızlık duygusunu bastırmak ve hayatın getirdiği ağır yükleri paylaşmak için yeniden evlenmeyi düşünmektedir. Özellikle çocuklarını büyütürken yaşadıkları maddi imkânsızlıklar ve bunları karşılayacakları herhangi bir yol olmaması kadınları zorunlu bir evliliğe itmektedir. Çünkü hem kendi ihtiyaçlarını hem de çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayacak güç ve motivasyona sahip olduklarını düşünmemektedirler. Bu durum kadınlarda hâkim olan “sahipsizlik” algısını açıklayabilir. Bu algı nedeniyle kadınlar

hem toplumdan kendilerine yönelik olan baskılara karşı savunmasız kalmakta hem de yüklenen toplumsal görevleri yerine getirememektedir. Bir diğer önemli sebep ise eş vefatından sonra çocukların yaşamış olduğu babasızlık psikolojisinin etkilerini ortadan kaldırmaktır. Kadınlar çocuklarına biyolojik olmasa da psikolojik bir baba formu oluşturmak istemektedirler. Genç yaşta dul kalan kadınlar yeniden evlenmeyi düşünürken yaşı ilerleyen kadınlar evlilik düşünmemektedirler. Eş kaybı sonrası bozulan aile içi uyum ve değenin bozulmasıyla kadınlar bu uyum ve dengeyi yeniden oluşturabilmek amacıyla evlilik yapmayı düşünmektedirler. Kadınların bu düşüncesi yapısal-işlevselci kuramın uyum-denge ve gelişim öğretisi ile açıklanabilir. Eş kaybı sonrası kadınlarda görülen ekonomik sıkıntılar ve yalnızlık hissi yeniden evlilik düşüncesine sebep olmaktadır.

Tablo 45. Evlenmeyi Düşünmeme Sebeplerine Göre Dağılım

		n	%
Evlenmeyi düşünmeme nedeni	Çocuklarımdan dolayı	35	37,1
	Yeni bir evliliğe ihtiyacım olmadığı için	34	37,1
	Akrabalarım izin vermediği için	1	1,1
	Ölen eşimi unutamadığım için	13	14,6
	Diğer	9	10,1
Toplam		92	100,0

Araştırmaya katılan ve evlenmeyi düşünmeyen kadınların %37,1'inin çocuklarından dolayı, %37,1'inin yeni bir evliliğe ihtiyacı olmadığı, %1,1'inin akrabalarının izin vermediği, %14,6'sının ölen eşlerini unutamadıkları için ve %10,1'inin ise diğer sebeplerden dolayı evlenmeyi düşünmedikleri görülmektedir.

Araştırma evrenindeki kadınların % 90'ı evlenmeyi düşünmemektedir. Çünkü değişen ve erozyona uğrayan toplumsal yapı içerisinde yeniden evlilik yapmak hem kadının kendisi hem de çocukları için büyük bir sorun olarak algılanmaktadır. Evlenmeyi düşünen kadınların genel ortak özelliği ise; bakmakla yükümlü olduğu ve kendisine muhtaç olan çocuğunun olmaması ve geçinmek için birine muhtaç olan ve evlilikten başka çaresi olmayan bireyler olmasıdır denilebilir. Evlenmeyi düşünmeyen

kadınların ortak kaygısı ise yine çocukları olarak görülebilir. Kadınlar hem kendilerinin hem de çocuklarının yeni bir evliliğe ve yeni bir aile ortamına hazır olmadıklarından evlilik yapmayı düşünmemektedirler. Önemli bir çoğunluk ise yeni bir evliliğin kendisine bir katkısı olmayacağını düşündüğünden farklı bir sorumluluk almak istemediği için evliliğe ihtiyaç duymamaktadır.

Kadınların eşleri vefat ettikten sonra aslında evlilik müessesesinin ikinci bir kez kurulacağına olan inançları zayıftır denilebilir. Yani aslında kadın bir nevi kendi kendine yetmek için çabalamaktadır. Bu kadar sıkıntı ve sorun içerisinde özellikle çocuklarına yetemediğini düşündüğü bir ortamda çocuklarıyla duygusal ve biyolojik bir bağı olmayan herhangi bir erkeğin çocuklarına iyi bakamayacağını düşündükleri için yeniden evlilik kadınlara deyim yerindeyse zül gelmektedir. Bu davranış eskiden aynı durumu yaşayan yakın çevre ya da akrabalarının çektiği sıkıntılarının da bir yansıması olarak görülebilir. Yani kadınlar başkalarının geçmiş yaşantılarından büyük ölçüde olumsuz etkilenmişlerdir. Bu da evlilik müessesesine duyulan güvenin azalmasına neden olmuştur. Evliliği düşünmeme sebeplerinden biri de kadınların ölen eşleriyle tam anlamıyla mutlu bir evlilik profiline sahip olmamaları ve tekrardan bir eş kaybı yaşama korkusunun olmasıdır denilebilir.

5.6. Eşi Vefat Etmiş Kadınların Hayata Tutunma Çabaları

Aile; sosyolojinin, en çok üzerinde durduğu ve okumalarında en çok ilgisinin üzerinde yoğunlaştığı ve toplumun temelini oluşturan temel yapı taşlarından biri olarak görülür. İnsanı doğduğu andan itibaren içinde barındıran onun bakım ve ihtiyaçlarını karşılayan toplumsal bir alandır. İnsan aile sayesinde sosyalleşerek içinde bulunduğu toplumun bir parçası haline gelmektedir. İnsan toplumda yaşaması için gerekli olan tüm bilgi ve becerileri aile ortamında öğrenmektedir. Ailenin oluşması için gerekli olan evlilik sözleşmesi ile kadın ve erkek birbirlerine bağlanarak çocuklarında dâhil olmasıyla temel çekirdek aile oluşmaktadır.

Aile kurumunun bütünlüğünü ve birlikteliğini bozan belli başlı sebepler bulunmaktadır. Bunlar boşanma ve eş kaybı olarak adlandırılabilir. Boşanma ve eş kaybı sonucunda aile temellerinden sarsılarak geride kalan fertlerine belli başlı etkileri olur denilebilir. Bu etkileri azaltmak için kişilerin toplumda var olmak ve bozulan ailevi düzene rağmen yeniden topluma entegre ve oryante olabilmek adına bir takım

abalara girmeleri gerekebilir. Çalışmanın ana konusu olan eşi vefat etmiş kadınların da hem kalan aile fertleri ile bağların kopmaması hem de eş kaybı sonrası topluma yeniden adapte olabilmek için bazı çabalara girmesi gerekmektedir. Bu çabalar sayesinde bozulan aile düzeni ve ailenin toplumdaki prestijini düzeltip aileyi bir arada tutmaya çalışmaktadır. Eşi vefat eden kadınların var olma çabaları aşağıdaki gibi değerlendirebilir.

Eşi vefat eden kadınların genelinde bir yas, karamsarlık ve kötümserlik durumları mevcut olmaktadır. Özellikle eş kaybının ilk zamanları hayatlarının en zor zamanları olarak görülür. Hem psikolojik hem de sosyal anlamda birçok sorun baş göstermektedir. Kadınların bu sorunları aşabilmesi için öncelikle psikolojilerini sağlamlaştırmaları gerekmektedir. Eş kaybının ardından boy gösteren psikolojik sorunlar daha sonra kendisini fizyolojik olarak da göstermektedir. Özellikle ruh ve beden sağlığında sorunlar oluşabilir. Bu sorunları aşmak için öncelikle çocukları onların ilk güvenli sığınağı ve onların varlığı sorunları aşmalarında önemli etkendir denilebilir. Özellikle eş kaybından sonra psikolojik buhranlar ve karamsar ruh halinin aşılması çocukları sayesinde gerçekleşmektedir. Çocukları artık kadının tüm dünyasını oluşturmaktadır. Bu aslında hem ona bir psikolojik baskı hem de hayata tutunduğu dal olarak etki edebilir. Çalışmada görüşme yapılan kadınların büyük çoğunluğu eşini kaybettikten sonra hayatını çocukları için devam ettirdiğini ve onlar için yaşadığını beyan etmektedir. Yani eşi öldükten sonra yalnız kalan kadının can simidi artık çocuklarıdır denilebilir. Çocuklarıyla birlikte eşinin ölümü ve onun getirdiği psikolojik sorunları atlatmaktadır. Araştırma sonucunda hiç çocuğu olmayan ya da yanında kalmayan kadınların hayattan bir beklentisinin olmadığı ve toplumdan kendisini soyutladığı görülmektedir. Eşi vefat eden kadının çocukları hem hayata tutunduğu araç hem de onun sosyal alanda var olmasını sağlayan ana unsurdur denilebilir. Özellikle çocuklarının büyütülmesi, onların gelecek planları ve iyi bir gelecek sağlamak için kurdukları hayaller kadınların yaşamına devam ederken onları hayata bağlayan unsurlar olarak görülmektedir. Eşini kaybettikten sonra aileyi oluşturan temel taşlardan biri olan erkeğin aileden eksilmesiyle birlikte toplumda oluşan klasik aile yapısının dışına çıkılması fikrine de bir tepki oluşturmak adına çocuklarıyla birlikte kadın hayatına kaldığı yerden devam etmek için elinden geleni yapmaktadır. ocuklarına adeta bir kalkan olarak onları her türlü tehlikeden koruyan kadın klasik

aile yapısının dışına çıkmadıklarını göstermek ve tek başına ayakta durmak için karşılaştığı sorunlara tek başına göğüs germektedir.

Klasik aile düzeninin hâkim olduğu toplumlarda ailenin geçiminden ve ev ekonomisinden sorumlu olan kişi ailedeki erkek-baba faktörü olarak söylenebilir. Toplumdaki genel kaniya göre evi geçindiren, evin, çocukların, kadının ve ailenin oluşması ve devamlılığı için gerekli olan bütün dışsal çabayı erkek göstermektedir. Kadın daha çok ev içerisindeki ailevi ve içsel durumları yöneterek aileye asıl dinamizmini kazandırmaktadır. Eril toplum düzeninin hâkim olduğu toplumlarda kadın çocukların bakımı, evin temizliği, yeme- içme faaliyetlerinin sağlanması, erkeğe karşı yapması gereken görevler toplumsal yapının kadına yüklediği görevlerdir. Eş kaybından sonra kadınlar erkeğe ait olan tüm bu görevleri doğal olarak üstlenmek zorunda kalmaktadır. Üstlendiği bu görevleri en iyi şekilde yapıp hem aile fertlerine karşı hem de toplumun ona vermiş olduğu doğal rolleri en iyi şekilde yapıp toplumdaki mevcut düzene ayak uydurmak için çabalamaktadır. Klasik aile yapısı ve gelenekçi toplumlarda durum böyleyken günümüzdeki şartların daha farklı olduğu söylenebilir. Günümüz şartlarında aile kurumu ele alındığı zaman değişen ve dönüşen her şey gibi aile kurumu ve kadın ile erkeğin görevleri da değişime ve dönüşüme uğramıştır denilebilir. Toplumdaki ve ailedeki bu değişimin eş kaybı sonrasında kendini kadınlarda gösterdiği söylenebilir. Modern dönemde kadınların klasik dönem adanmışlığı yerini ihtiyaçlar hiyerarşisine bırakarak faydacı bir yaklaşım göstermeye başlamaktadır. Kadınlar eş kaybından sonra ön planda oldukları ancak aileyi de ötelemedikleri bir düzen kurmaktadır. Bu anlamda öncelikle kendi ihtiyaçlarını karşılamak daha sonra çocukları ve diğer aile fertlerini önemseyen bir düzen oluşturmaktadırlar. Çünkü kadın, tek ebeveyn olmanın zorluklarını tek başına karşılayabilmek için öncelikle kendi psikolojik ve toplumsal yeterliliğini sağlaması gerektiğini düşünmektedir. Bir diğer tabire göre: “Ben iyi olayım ki diğerleri de iyi olsun” gibi bir düşünceye kapılarak hayatını idame etmektedir. Modern dönemde eşini kaybetmiş kadınların hayata tutunma çabalarına devlet tarafından da destek verilmektedir. Özellikle SYDV’ler aracılığıyla hem nakdi hem de ayni yardım verilmektedir. Kadınların ihtiyaç ve yaşam standartlarındaki değişim ve dönüşümler, onların farklı bir dünya algısı oluşturarak ihtiyaçlarının maddi olmaktan çıktığı daha çok manevi boşlukların doldurulmasına yönelik beklentilerinin olduğu sonucuna

ulaştırmaktadır. Hem devlet hem de hayırsever vatandaşların yardımlarıyla maddi sorunları en nihayetinde aştıklarını toplumsal ve bireysel algıların bıraktığı hasarların onları daha fazla etkilediğini söylemektedirler. Bu nedenle klasik dönem adanmışlığını artık görmek mümkün olmamaktadır.

Eş kaybı yaşayan kadınlar bazı toplumsal, ailesel baskı ve dışlanmalara maruz bırakılarak tek başına ebeveynliğin, yaşanmış olduğu mağduriyetler sonrasında daha fazla sorgulanmasına neden olmaktadır. Geçmiş dönemlerde daha ağır ve esnetilmesi mümkün olmayan toplumsal normlar tek başına kalmış ebeveyni belirli zorunluluklara itmekteydi. Bu zorunlulukları kişilerin dışlanmasına ve toplumdan soyutlanmasına neden olmaktaydı. Özellikle eşi vefat eden kadınların maruz kaldığı dışlanmalar ve toplumun onlara yüklediği kadınlık rollerinden dolayı kadın tek başına kalmış anlaşılmamış ve soyutlanmıştır. Toplumdan soyutlanan ve tüm sorunlarıyla tek başına kalan kadın bütün sorunların tek başına üstesinden gelmeye çalışmak zorunda kalmıştır denilebilir. Kitle iletişim ve sosyal medya araçlarının gelişmesi ve herkesin hayatında baş köşeye oturması ile birlikte bu durum değişmeye başlamış toplumda dinlenmeyen ve kendisini ifade edemeyen kadınlar ilk önce akademik olarak daha sonra da sivil toplum örgütleri ve inisiyatif merkezleri tarafından ön plana çıkarılmıştır. Böylelikle geri planda kalmış eşi vefat eden dul kadın, artık topluma daha hızlı entegre olmaya başlamıştır. Sorunları karşısında daha çabuk muhatap bulup sorunlarına daha hızlı çözüm sunulmuştur. Bu durumun olumlu ve olumsuz birçok sonucu olabilir. Eşi vefat etmiş dul kadın algısı toplumda değişmeye başlamış ve toplumda var oldukları algısı yerleşmeye başlamıştır denilebilir.

Geçmişten günümüze dul kadın algısı toplumda değişimlere ve dönüşümlere uğramıştır. Toplumsal algıların ve normların değişmesi ve dönüşmesi ile insanların eşi vefat etmiş kadınlara olan görüş ve algısı değişmiş ve dul kadınların topluma entegrasyonu hızlanmıştır. Kadınlar bu sayede hayata daha farklı pencerelerden bakma şansı yakalamış ve kendileri hakkındaki ötekileştirici yaklaşım ve davranış biçimlerini engellemeyi başarmışlardır. Bu durum kadınların kendi kabuğundan çıkarak varlığını fark etmesiyle hayata geçmiştir diye düşünülebilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsanlık tarihinin başladığı günden bugüne, insanın var olduğu toplumun bir parçası olduğu söylenebilir. Toplumda var olabilmenin birinci kuralı; içinde bulunulan topluma karşı insanın aidiyeti olarak düşünülebilir. Aidiyet kavramının yerleşmesiyle birlikte sosyal bir alan olan toplumun kurallarına uymak, kaçınılmaz bir durum olarak görülebilir. İnsan yapısı gereği hayatını tek başına devam ettiremeyen sosyal bir varlıktır denilebilir. Kişi, içinde bulunduğu topluma ve onun kurallarına ayak uydurabilmek için aile kurmak zorunda bırakılmaktadır. Aile kurumunun temelinde ise evlilik bulunmaktadır.

Evlilik ise kadın ve erkeğin ortaklaşa verdikleri bir karar sonucunda hayatlarını birleştirerek aynı ev içerisinde yaşamaya başladıkları bir hayat süreci olarak tanımlanabilir. Evliliğin bir süreç olarak tanımlanmasının sebebi sonsuza kadar devam etmeyen, bazen kişilerin anlaşılmayarak boşanma ile bazen de kişilerden bir tanesinin hayatını kaybetmesiyle sonlanan bir yaşam tarzıdır denilebilir. Aile, çocuklarında dâhil olmasıyla içinde bulunduğu toplumun temelini oluşturan ve toplumun devamlılığını sağlayan, değişip dönüşmesine yardımcı olan en önemli toplumsal alan olarak görülmektedir. Bu özelliği ile aile toplum için vazgeçilmez bir kurum şeklinde nitelendirilebilir.

Eş kaybı sonucunda evliliğin sonlanması, çalışmanın temel aldığı konu olarak düşünülebilir. Eş kaybı ile birlikte tek ebeveynli aileler meydana gelmektedir. Ailevi rolleri değişen ve sorumlulukları artan bireyler bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Ölümün erken ve zamansız olması, onların bu duruma hazırlıksız yakalanmasına neden olmakta ve bu da beraberinde büyük sorunları ve sorumlulukları getirmektedir. Bu bağlamda tek başına kalan ebeveynin hem evinin hem çocuklarının ihtiyaçlarını hem de toplumun beklentilerini karşılamak için farklı arayış ve çözümlemelere ittiği görülmektedir.

Kadın eşinin vefat ile birlikte yeni bir hayata başlamak zorunda kalmaktadır. Kadın toplumsal açıdan kimlik değiştirmiş ve onun için artık yeni ve farklı bir kavram olan “ dul “ kavramı ortaya çıkmıştır. Dulluk kelime anlamı ile eşi ölmüş veya eşinden boşanmış kadın veya erkek anlamına gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr>). Kadın ve erkek için ifade edilen dulluk kavramının beraberinde farklı sorumluluk ve görevleri

getirdiği görülmektedir. Değişen rollere alışma süreci; dul kalan kadın için bazı sorunları ve mücadeleleri de beraberinde getirmektedir.

Geçmişten günümüze dulluk kavramı, toplumlarda kadınlara has bir kavram olarak algılanabilir. Bu nedenle dul kalan kadın, dul kalan erkeğe göre toplumsal baskı ve güçlüklerle daha çok karşılaşmış ve bu sorunlarla daha çok uğraşmak zorunda kalmıştır denilebilir. Çünkü toplumda baskın olan ataerkil anlayışın geleneksel aile tutumu, tek ebeveynli bir aile sistemini benimsememektedir. Gelenekçi toplumlarda en çok sorun yaşayan kesim olan kadınların sorunları, dul kaldıktan sonra daha da artarak devam etmektedir. Toplumsal roller açısından kadına biçilen rolde kadın evinin iç dinamizmini sağlamakla yükümlüdür diye düşünülebilir. Eşinin kaybından sonra kadın evin geçimi, çocuklarının ihtiyaçları, yiyecek içecek temini gibi birçok görevi de üstlenmek zorunda kalmaktadır. Kadın ve erkeğin dulluk bağlamında ayrımı sadece ekonomik olarak değil sosyo-psikolojik ve toplumsal etkileriyle de farklılıklar göstermektedir. Erkeksiz kadın hemcinsleri ve yakın çevresi tarafından çevrelerinden uzaklaştırılması gereken kişi olarak değerlendirilmektedir. Toplumdaki bu yaklaşım tarzı kadının giderek yalnızlaşmasına ve sıkıntıya düşmesine neden olmaktadır. Toplum dul kadını hep bir kalıp içinde görmek istemektedir. Giyimine, konuşmasına, yürümesine, toplum içindeki davranış şekline dikkat etmek zorunda olduğu sürekli yüzüne vurulmaktadır.

Eşi vefat ettikten sonra tüm kadınların karşılaştığı ve tek başına aşmakta zorlandığı bir takım sorunları bulunmaktadır. Bu sorunlar hem kadınları hem de çocuklarını olumsuz etkilemekte ve hayatlarını zorlaştırmaktadır. Özellikle yalnızlıktan ve destek görememekten yakınan kadınların en önemli isteği anlaşılacak arzusu olarak değerlendirilebilir. Kadın belli bir müddet sonra kendisinden vazgeçip kendini çocuklarına adamaktadır.

Eş kaybından sonra kadınların yaşadığı en önemli ortak sorun maddi sorunlar olarak görülebilir. Eşini kaybeden kadın dolayısıyla sahip olduğu maddi gelir imkânını da kaybetmekte ve geçim sıkıntısı çekmektedir. Anne-baba, yakın akraba, arkadaş, dost ya da yardımsever vatandaşlar aracılığıyla geçimlerini sağlamak zorunda kalan kadın kendi ayakları üzerinde durabilmek için farklı çözüm yolları aramaktadır. Maddi sorunlarının genelini çocuklarının gelecek planlaması ve eğitim masrafları ile ilgili

olduğu görülmektedir. Bu aşamada devletten ve yardım kuruluşlarından daha çok destek bekleyen kadınlar bir yandan da gelir sağlayacakları kendilerine uygun işlerde çalışmaktadır. Bu işler daha çok kendi evlerinden yapabilecekleri ya da çocuklarının yanındayken çalışabileceği bedensel işler olarak nitelendirilebilir. Dul kadınlar, daha çok para kazanacakları, kolektif ve karmaşık işleri mevcut aile düzeninden dolayı tercih edememektedirler.

Eşi vefat eden kadınların eş kaybı sonrası en çok mustarip olduğu sorunlardan biri de psikolojik sorunlar olarak görülür. Eş kaybı yaşayan kadın, bu kaybın üzüntüsü ile birlikte hayata küsme, üzüntü ve yas dönemi yaşamaktadır. Bu dönemde gerekli desteği göremedikleri için toplumdan, çevreden ve akrabalarından uzaklaşma başlamaktadır. Dul kaldıktan sonra yaşadığı yalnızlık ve soyutlama hissini toplumun gösterdiği tavır ve baskılar takip edince kadın daha çok içine kapanır ve doğal olarak daha büyük sağlık sorunları kendini gösterir diye değerlendirilebilir.

Eşinin ölümü ile yas tutan ve ölümü kabullenemeyen kadın, kendi akrabaları ve eşinin akrabaları tarafından bir takım baskılara maruz kalmaktadır. Eş vefatı sonrasında kadınların kendi aileleri ile daha sık görüşürken eşinin ailesi ile daha az görüştüğü ya da hiç görüşmediği durumlar görülmektedir. Bunun sebepleri arasında eşinin ölümünden kadını sorumlu tutulması veya kadın ile vefat eden eşin akrabaları arasında önceden de bir husumet bulunması ölüm sonrasında bu husumetin ilişkilere tamamen son vermesi olarak değerlendirilebilir.

Kadınların eş kaybı sonrası en çok yaşadığı ortak sorunlardan bir tanesi de toplumda karşılaştıkları davranışlar, cinsiyetçi yaklaşımlar ve toplumdaki dulluk algısıdır denilebilir. Bu yaklaşımlar ve dulluk algısından dolayı kadınlar kendilerini toplumdan geri çekmekte ve giderek yalnızlaşmaktadır. Dul kalan kadınların en büyük sorunlarından biri de toplumun ona biçtiği dul kadın profiline uymak ve o kalıptan dışarı çıkamamaktır.

Araştırmada eşi vefat etmiş 103 kadınla görüşme yapılmıştır. Dul kadınların tamamı 18-65 yaş arası olarak seçilmiştir. 48 sorudan oluşan ankette; dul kadınların yaşları, eğitim seviyeleri, çocuk sayısı, çocuklarının eğitim durumları, gelir seviyeleri, hanedeki kişi sayısı, kimlerle yaşadıkları, gelirlerinin yeterli olup olmadığı, yeniden evlenmeyi düşünüp düşünmedikleri, kurumsal bakımda çocuğu olup olmadığı, eş

kaybı sonrası yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlar için duyulan ihtiyaçlar gibi sorular sorulmuş ve eş kaybı sonrası ailenin genel profili ile ilgili bilgi sahibi olunmaya çalışılmıştır.

Araştırmaya katılan kadınların sosyo-demografik özellikleri değerlendirildiğinde, %27,2'si 26-40 yaş arasında, %42,7'si 41-50 yaş arasında ve %30,1'i 51 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. Doğan'ın eşi vefat etmiş kadınlarla ilgili yaptığı "Eşi Vefat Etmiş Kadınlar ve Çocuklarının Psikososyal Durumlarının Değerlendirilmesi ve Çözüm Önerileri" isimli çalışması sonucunda kadınların %37,7'sinin 26-35, %48,2'sinin 36-45 yaş aralığında eşini kaybettiği sonucuna ulaşılmıştır (Doğan 2018: 729). İki çalışmada da kadınların çoğunluğunun orta yaş dediğimiz aralıkta eşlerini kaybettikleri görülmektedir.

Bu çalışmada; kadınların eğitiminin %56,3'ü ilkokul düzeyinde olduğu bilgisi verilmiştir. Kadınların eş kaybı süresi değerlendirildiğinde, %3,9'u 1 yıldan az, %21,4'ü 1-5 yıl arasında, %40,8'i 6-10 yıl arasında, %17,5'i 11-15 yıl arasında ve %17,5'i 16 yıl ve üzerinde eşlerini kaybettiği; %99'unun çocuğu olduğu; %9,7'sinin 1 çocuğu, %32,1'nin 2 çocuğu, %26,2'sinin 3 çocuğu ve %31'inin 4 çocuğu olduğu görülmektedir. Kadınların %65'inin sosyal güvencesi olarak SSK'sı olduğu, %70,9'unun eşinden kalma maaşı olduğu; aylık gelir durumu değerlendirildiğinde; %26,2'sinin aylık gelirinin 1.000 TL ve altında, %54,4'ünün aylık gelirinin 1.001-2.000 TL arasında ve %17,5'inin aylık geliri ise 2.000 TL üzerinde olduğu, bununla birlikte %1,9'unun gelirinin olmadığı görülmektedir. Özpolat'ın yapmış olduğu çalışmaya göre; dul kalan kadınların gelir durumu değerlendirildiğinde asgari ücretin altında gelire sahip olan kadınlar %21'lik bir dilimi oluşturmaktadır. %26,5'i asgari ücret üzerinde gelire sahiptir (Özpolat 2019: 95). Her iki çalışma kıyaslandığında gelir seviyelerindeki oranların birbirinden çok farklı olduğu görülmektedir. Bu durum kadınların hayatlarında maddi veya toplumsal sorunları daha fazla ön plana çıkartma konusunda da farklılık göstermektedir. Asgari ücretin altında gelire sahip olan örneklemdeki kadınlar maddi sorunları hayatlarında daha fazla ön plana çıkartmaktadır.

Araştırmaya katılan kadınların geçim sağlama durumu değerlendirildiğinde sırasıyla eşlerinden kalan dul maaşıyla (%70,9), EVEK (Dul) maaşı ile ve kendileri

çalışarak geçimlerini sağladıkları; %28,2'sinin gelirinin yeterli olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan kadınların genel olarak eşleri vefat ettikten sonra yiyecek, içecek, barınma vb. gibi temel barınma konularında geçinmekte zorlanmadıkları ve daha çok çocukları ile ilgili olgu ve olaylardan doğan maddi sıkıntıların kadınların hayatını etkilediği görülmektedir. Kadınların ihtiyaçlarını karşılamada kişi/kurumlardan aldıkları destek değerlendirildiğinde sırasıyla diğer kişi/kurumlardan (%57,3) destek aldığı, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfından (%19,4) destek aldığı, akrabalarından (%17,5) destek aldığı ve sosyal hizmetler merkezi (%12,6) tarafından destek aldığı görülmektedir. Bu bilgiler ışığında eşleri vefat ettikten sonra kadınlar hem şahıs hem de devlet tarafından yapılan yardımlardan faydalandığı görülmektedir. Verilen cevaplar ışığında toplumsal yardımlaşma, birlik ve beraberlik duygularının hala güçlü olduğu sonucuna ulaşılabilir. Kadınların eşlerini kaybettikten sonra yaşadıkları maddi sıkıntılar sırasıyla çocukların eğitim masrafları (%53,4), yiyecek, barınma/kira-yiyecek-yakacak-ev eşyası-çocukların eğitim masrafları (%16,5) ve barınma/kira gibi maddi sorunlar yaşadıkları kadınlar tarafından belirtilmiştir. Araştırmaya katılan kadınların verdikleri cevaplara göre eşleri vefat ettikten sonra temel sorunların çocukları ile ilgili olduğu ve onları yetiştirmek, eğitmek, daha iyi bir geleceğe yönlendirmek gibi amaçların ana amaçları olduğu görülmektedir. Yiyecek, barınma/kira-yiyecek-yakacak vb. gibi temel gereksinimlerin ikinci plana düştüğü ve tek başına kalan annenin en çok çocuklarını düşündüğü ortaya çıkmaktadır. Hanedeki kişi sayısı değerlendirildiğinde, %19,4'ü hanede 2 kişi, %38,8'i 3 kişi, %23,3'ü 4 kişi ve %18,5'i ise hanelerinde 5 kişi ve üzerinde yaşadıkları görülmektedir.

Araştırmaya katılan kadınların çocuklarının genel özellikleriyle ilgili durumları değerlendirildiğinde; kadınların %2,9'u çocuklarının bakım amacı ile yakın/başka aile/bir kurumda kaldığı görülmektedir. Bu çocukların erkek olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmada incelenen kadınlar her ne kadar geçim sıkıntısı ve çocukları ile ilgili sıkıntılar çekse de kurumsal bakımı çok tercih etmemişler ve en son çare olarak kurumsal bakım ya da koruyucu aile yoluna gitmişlerdir denilebilir. Çocukların %30,1'inin çalıştığı; çalışan çocukların %58,1'inin 25 yaşın altında, %41,9'unun 25 yaş ve üzerinde olduğu; çocukların %19,3'ünün Pazar/market/manavda, %22,6'sının sanayide, %9,7'sinin inşaat/kepçe operatörü

olarak ve %38,7'sinin ise diğer yerlerde çalıştığı; çocukların %51,6'sı kendi harçlığını çıkarmak için, %45,2'si aile bütçesine katkı yapmak için çalıştıkları görülmektedir.

Araştırmaya katılan kadınların vefat eden eşlerinin özellikleri değerlendirildiğinde, kadınların eşlerinin %53,3'ünün işçi olarak çalıştığı, %73,8'inin eşlerinin vefatı öncesinde eş ve çocuklarıyla birlikte yaşadığı; %90,3'ünün eşlerinin vefatından sonra çocuklarıyla yaşadığı görülmektedir. Her meslek grubundan ve her gelir seviyesinden kişilerin bulunduğu araştırma evreninde eşi olmasa bile çocukları ile birlikte yaşadıkları ve yeniden evlilik düşünmedikleri gözlenmiştir. Kadının kendi ebeveynlerinin bile yanına yerleşmek istemediği belirlenmiştir. Kadınların %4,9'u eşleri vefat ettikten sonra nakit para kaldığını, %9,7'sinin arsa kaldığını, %1,9'unun dükkân kaldığını, %28,2'si ev kaldığını, %70,9'unun maaşının kaldığını bununla birlikte kadınların %35'i ise eşi vefat ettikten sonra eşinin borcunun kaldığı ve kadınların %56,3'ünün eşlerinin vefatı sonrasında maddi durumlarının kötüleştiği kadınlar tarafından belirtilmiştir.

Araştırmaya katılan kadınların eşlerinin vefatı sonrasında en çok yaşadıkları sorunlar değerlendirildiğinde sırasıyla; kadınların %60,2'sinin birinci sırada maddi sıkıntı, %53,5'inin ikinci sırada çocuklardan kaynaklı sorunlar, %33,7'inin üçüncü sırada psikolojik rahatsızlıklar, %34,3'ünün dördüncü sırada yalnızlık, %41,2'sinin beşinci sırada toplum baskısı yaşadıkları belirtilmiştir. Yapılan görüşmelerle toplum baskısının ilk sırada çıkması gereken bir sorun olduğu düşünülürken en son sırada çıkması kadınların yaşamış oldukları sorunları yeterince ifade edemedikleri ve diğer sorunların onların hayatını maddi olarak etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Bu çalışma Doğan'ın 2018 yılında yapmış olduğu "Eşi Vefat Etmiş Kadınlar ve Çocuklarının Psikososyal Durumlarının Değerlendirilmesi ve Çözüm Önerileri" isimli çalışmasıyla karşılaştırılacak olursa, kadınların eş kaybı sonrasında yaşadıkları sorunlar değerlendirildiğinde; en fazla yaşanan sorunun ekonomik sorunlar (n=87) olduğu, ikinci sırada psikolojik sorunların (n=30) geldiği ve en az yaşadıkları sorun olarak toplumsal dışlanmayı (n=5) gördükleri anlaşılmaktadır (Doğan 2018: 734). Her iki çalışmada da maddi sorunlar, en fazla yaşanan sorunlar olarak görülmektedir. Toplumsal sorunlarda en son yaşanan sorun olarak görülmektedir. Kadınlar aile reisi olarak gördükleri eşlerinin kaybıyla gelirlerini de kaybettiklerini düşünmekte ve en fazla yaşadıkları sorun olarak maddi sıkıntıları görmektedirler. Eş kaybıyla birlikte

girilen yas süreci sonrasında kadınlar psikolojik olarak daha fazla yıpranmakta ölen eşlerini unutamamaktadırlar. Bu yüzden ikinci sorun olarak yaşadıkları ruhi bunalımları görmektedirler. Bu psikolojik sorunlar eş vefatıyla birlikte kadının kendini yalnız hissetmesi, çocuklarına tek başına yetemeyeceğini düşünmesi, toplum baskısı ve vefat eden eşini bir daha göremeyeceği duygusuyla yaşanan sorunlar olarak değerlendirilebilir. Kadınların maddiyatı incelemesi, daha sonra ise psikolojisini önemsedikleri görülmektedir. Bu sorunlar önem sırasına göre öncelik oluşturduğu için toplumsal baskının kadınlar için geri planda tutulduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan kadınların yaşadıkları sorunlara ait ihtiyaç duydukları çözümler sırasıyla değerlendirildiğinde; kadınların %68,7'si parasal desteğin sorunların çözümünde birincil, %35,9'u psikolojik desteği ikincil, %34,7'si iş bulma konusunda yardımın üçüncül, %28,7'si kreş/kuva/çocuk eğitime katkının dördüncül, %27,2'si yatacak/kalacak yeri beşincil, %23,7'si hukuki desteğin altıncıl ihtiyaç olduğu görülmektedir. Yaşadıkları sıkıntılar hep maddi odaklı olarak görüldüğü için kadınların duydukları ihtiyaçların da ona yönelik olduğu görülmektedir. Kadınlar maddi ihtiyaçların yanı sıra psikolojilerine de önem vermektedir. Kadınlar en çok hangi sorunu yaşıyorlarsa ihtiyaç olarak da en fazla onu görmektedir.

Kavramsal çerçeve ve yapılan araştırmalar ışığında eşleri vefat eden kadınların birçok soruna maruz kaldığını görülmektedir. En fazla yaşanan sorunların maddi sıkıntılar ve çocuklardan kaynaklanan sıkıntılar olduğunu tespit edilmiştir. Bu konuda kadınlar için devletin sosyal desteklere daha fazla öncelik verip uygulanabilir hale getirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Ayrıca feminist teori bağlamında kadının mağduriyetlerini değerlendirecek olursa kadınların çalışmamayı düşünmesi, çocuklarından kaynaklı sorunları daha fazla önemsemesi ve yeniden evliliği çocuklarının varlığından dolayı istememesi kadının kabullenmiş olduğu benliğinin bir örneği olarak görülebilir. Kadın kendisini çocuk bakımı ve ev içi işlerin sorumluluğunu yerine getirmek zorunda hissetmekte ve bunları asli görevi olarak görmektedir. Bu yüzden kendisini hapsettiği evin içinden dış dünyaya açamamakta ve farklı görevler almaktan korkmaktadır. Kadınlar çocuk bakımı ve ev işleri haricinde üretim hayatına, sosyal hayata ve destek projelerine katılmaya hazırlanarak bulunduğu ortamdan çıkarılmaya teşvik edilmelidir. Bu sürecin gerçekleştirilememesi, kadının sürekli bağımlı bir kişilik olarak yaşamaya devam edeceği şeklinde değerlendirilebilir.

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

- 1- Eşi vefat etmiş kadınlar, eş kaybının ilk dönemlerinde yoğun acı, stres ve kaygı durumu içerisinde bulunmaktadır. Bu durum kadınları hem psikolojik hem de fizyolojik olarak etkilemektedir. Bu nedenle eş kaybının ilk dönemlerinde dul kadınlara psikolojik destek ve danışma hizmeti verilmesi kadınların içine düştüğü yoğun yalnızlık durumunu azaltacak ve eş kaybı durumunun psikolojik etkilerini hafifletecektir. Böylelikle yeni aile düzeni ile topluma daha çabuk entegre olacaktır.
- 2- Eşi vefat etmiş kadınların, eş kaybindan sonra en önemli sorun olarak karşımıza maddi sorunlar çıkmaktadır. Her ne kadar toplumsal dayanışma ve kendi imkânlarıyla bu sorunları aşmaya çalışsalar da dul kalan kadınların en büyük beklentisi devlet yardımlarının artırılması ve sunulan yardımların kapsamına alınmaktır. Eşinden boşanmış ya da eşi cezaevine giren kadınlara SHM (Sosyal Hizmet Merkezleri) tarafından verilen SED (Sosyal Ekonomik Destek) yardımının kapsamına alınmak istemektedirler. Bu anlamda devlet destekli yardımların artırılması yararlanamadıkları yardımların da kapsamına alınmaları gerekmektedir.
- 3- Eşi vefat eden kadınların diğer bir sorunu ise iş bulma ve bulduğu işte devamlılık sağlama problemidir. İster özel olsun ister kamu olsun çalıştıkları iş yerlerinde dul kadınları dezavantajlı kesim olarak ele almalı ve devlet tarafından desteklenmelidir. İşçi ile işveren arasında doğacak anlaşmazlıklarda çalışan dul kadın savunmasız kaldığı için ücretsiz hukuki destek sağlanmalıdır.
- 4- Çocuklarına bakacak birini bulamayan ve bu nedenle daha az ücretle çalışmak zorunda kalan ya da hiç iş bulamayan kadınlarımıza kreş ve kurumsal bakım desteği sağlanmalıdır. Ayrıca kendisine bağımlı çocuğu bulunan dul kadınlara esnek çalışma fırsatı verilmeli ve bunun güvencesi devlet tarafından sağlanmalıdır.
- 5- Eşi vefat eden kadınların en büyük sıkıntılarından biri de çocuklarının eğitimi ve gelecek planlamasıdır. Tek başına hem evin hem çocuklarının ihtiyaçlarına yetismeye çalışan dul kadın belli bir aşamadan sonra maddi imkânsızlıklar yaşamaktadır. Bu anlamda dul kadınların yetim kalan çocuklarına devlet

üniversiteden mezun olana kadar ücretsiz eğitim hakkı tanınmalı ve bu dönemdeki tüm eğitim masrafları devlet tarafından sağlanmalıdır.

- 6- Eşi vefat eden kadınlardan sosyal güvencesi olmayan kadınların ve çocuklarının sağlık giderleri devlet tarafından karşılanmalı ve yalnız başına hayat mücadelesi veren kadınların bir yükü daha hafifletilmelidir.
- 7- Kadınların eşi vefat ettikten sonra en büyük sorunu olan cinsiyetçi yaklaşım, toplumsal cinsiyet algısı ve toplumdaki dulluk algısının değiştirilmesi adına eğitimler verilmelidir. Bu eğitimin özellikle ilkokul seviyesinde başlatılması ve her eğitim seviyesinde bunun bir ders olarak verilmesi gerekmektedir. Ayrıca örgün öğretim dışında toplumun tüm kesimlerine panel, münazara ve açık oturum eğitimleriyle konunun tam anlaşılması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar-Savran Gülnur (2013). *Beden Emek Tarih Diyalektik Bir Feminizm İçin*, Kanat Kitap Yayınları, İstanbul.
- Acar Alpay (2014). *Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Yoksullukla Mücadele Çalışmaları*, Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi, İstanbul.
- Adak Nurşen (2018). *Değişen Toplumda Değişen Aile-Sosyolojik Tartışmalar*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Alptekin Duygu (2006). *Üçüncü Dünya Ülkelerinde Kadın Hakları Bağlamında Feminizm*, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Arıkan Çiğdem (1996). *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara.
- Arun Özgür ve Arun Kandemir Banu (2011). “Türkiye’de Yaşlı Kadının En Büyük Sorunu: Dulluk”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 1515-1527, Gaziantep.
- ASPB (2014). *2013 Yılı İdari Faaliyet Raporu*, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara.
- ASPB (2020). *2019 Yılı İdari Faaliyet Raporu*, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara.
- Aydın Mustafa (2016). *Sistemik Aile Sosyolojisi*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Baştan Ajda (2015). “Feminizm ve İngiliz Feminist Tiyatro”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 21, Aralık, s. 173-185.
- Bayram Büşra (2018). *Türkiye’de Kadınlara Yönelik Sosyal Yardımları Ataerkil Pazarlık Üzerinden İncelemek: Dul Kadın Maaşı*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Bora Aksu (2005). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Canatan Kadir ve Yıldırım Ergün (2013). *Aile Sosyolojisi*, Açılım Kitap, İstanbul.
- Çınar Aliye (2019). *Kadınlığın İnşası: Çift Kutuplu Toplumsal Cinsiyet Teorisi*, US Yayınları, Ankara.

- Daşlı Yılmaz (2016). “Kadın Yoksulluğu ile Mücadelede Eşi Vefat Etmiş Kadınlar Yardım Programı: Sivas Örneği”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 33, s. 130-147, Sivas.
- Direk Zeynep (2009). *Cinsiyetli Olmak: Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Doğan Cem (2013). *II. Abdülhamid İstanbul’unda Dulhane ve Dul Kadınlara Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları (1886-1899)*, Iğdır Üniversitesi Tarih Bölümü, Iğdır.
- Doğan İrfan (2018). *Eşi Vefat Etmiş Kadınlar ve Çocuklarının Psikososyal Durumlarının Değerlendirilmesi ve Çözüm Önerileri*, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara.
- Doğan İsmail (1991). *Aile Kavramının Alanı*, Türk Aile Ansiklopedisi 1, s. 22-23.
- Doğan Süleyman ve Doğan Candemir (2015). *Konuşmak Lazım*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul.
- Donovan Josephine (2019). *Feminist Teori*, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Erber T. Joan (2018). *Yaşlanma ve İleri Yetişkinlik*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Eşsizoglu Altan (2012). *Aile Yapısı ve İlişkileri*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Gaag Nikki van der (2019) *Feminizm*, çev. Beyza Sumer Aydaş, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Giddens Anthony (2017). *Sosyoloji: Başlangıç Okumaları*, Say Yayınları, İstanbul.
- Giddens Anthony (2008). *Sosyoloji*, çev. Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Giddens Anthony ve Sutton Philip (2018). *Sosyolojide Temel Kavramlar*, çev. Ali Esgin, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Gökçe Birsen (1978). “Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s.7-21, Ankara.

- Günay Gülay ve Bener Özgün (2011). “Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s. 157-169
- Hortaçsu Nuran (2012). *En Güzel Psikoloji Sosyal Psikoloji*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Hortaçsu Nuran (2015). *Zamanda Aile Ailede Zaman*, İmge Kitabevi, Ankara.
- İçli Gönül (1997). “Aile Araştırmalarında Yöntem ve Yaklaşım”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, s.59-67
- Kasapoğlu Aytül Müzeyyen ve Güneş Fatime (2011). *Aile Sosyolojisi-Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Kavaf Selma Aliye (2009). *Boşanma Nedenleri Araştırması*, Başbakanlık Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kongar Emre (2010). *21. Yüzyılda Türkiye-2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Marshall Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Meder Mehmet (2005). *Mesleklere Göre Aile Yapısı*, Aziz Andaç Yayınları, Ankara.
- Mitchel Juliet ve Oakley Ann (1998). *Kadın ve Eşitlik*, Pencere Yayınları, İstanbul.
- Ozankaya Özer (1999). *Toplumbilim*, Cem Yayınevi, İzmir.
- Özkiraz Ahmet ve Baş İşçi Gül (2016). “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunda Aile Yapısı ve Boşanma”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, s. 87-95.
- Özar Şemsa (2011). *Eşi Vefat Etmiş Kadınlar için Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi*, İstanbul.
- Özpolat Ayşe (2019). *Dul Kadınlar-Toplumsal Bir Manipülasyon Örneği*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- Öztürk Emine (2017). *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*, Gece Kitaplığı, Ankara.

- Özüğurlu Kurban (1990). *Evlilik Raporu: Türkiye’de Karı Koca Sorunlarının Ruhsal Cinsel ve Toplumsal Kaynakları*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Sağır Adem (2017). *Ölüm Sosyolojisi*, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Saygılı Sefa (2011). *Yaşlılık Psikolojisi*, Türdav Yayınları, İstanbul.
- Sayın Önal (1990). *Aile Sosyolojisi-Ailenin Toplumdaki Yeri*, Ege Üniversitesi Yayınevi, İzmir.
- Sayın Önal (2020). *Aile Sosyolojisi*, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Slattery Martin (2007). *Sosyolojide Temel Fikirler*, Sentez Yayıncılık, İstanbul.
- Şentürk Ünal (2008). “Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 14 Sayı: 14, s. 7-32.
- Topçu Nurettin (2013). *Sosyoloji*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Uygur Vedat Ceyhun (2014). *Dul (Tul) Kelimesine Dair*, Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Denizli.
- Ünal Vehbi (2013). “Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu ve Din”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s. 588-601.
- Yavuzer Haluk (2014). *Evlilik Okulu*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yener Serdar (2018). “Sosyolojik Kuramlar Çerçevesinde Aile ve Girişimcilik İlişkisi”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 869-878.

İnternet Adresleri:

- (<http://www.unicef.org.tr/tr/content/detail/73>). 12.03.2020
- (<https://sozluk.gov.tr/>). 17.09.2020
- (<http://www.yozgat.gov.tr/nufus-verileri>). 05.08.2019
- (<https://butunlesik.ailevecalisma.gov.tr/VO/>). 19.06.2019
- (www.tuik.gov.tr). 01.10.2020
- (<https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/>). 10.11.2020

(<https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/ssc/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/sed-hizmeti/>). 18.12.2020

(<https://www.ssk.biz.tr/esi-vefat-eden-kadinlara-maas-baglanma-sartlari/>) 22.12.2020

(<http://www.turkis.org.tr/Aclik-Yoksulluk-k91>) 22.12.2020

EKLER

Ek 1. Anket Formu

1) Yaşınız Kaçtır?

Belirtiniz (.....)

2) Eğitim durumunuz nedir?

1- () İlkokul

4- () Üniversite

2- () Ortaokul

5- () Okur – yazar değilim

3- () Lise

3) Şu an ki medeni haliniz nedir?

1- () Evli (Resmi nikâhlı)

3- () Bekâr

2- () Evli (Dini nikâhlı)

4- () Dul

4) Eşinizi kaybedeli kaç yıl oldu?

Belirtiniz (.....)

5) Eşinizin ölüm sebebi nedir?

Belirtiniz (.....)

6) Eşinizin vefat sebebini en iyi anlatan seçeneği işaretleyiniz?

1- () Trafik Kazası

4- () Öldürülme

2- () Kronik Hastalık

5- () İntihar

3- () Kalp Krizi

6- () Diğer...

7) Çocuğunuz var mı? Varsa Kaç tane?

1- () Çocuğum yok

2- Çocuğum var. Sayısı (.....)

8) Herhangi bir sosyal güvenceniz var mı?

1- () SSK

4- () Yeşil kart

2- () Bağ-kur

5- () Sosyal güvencem yok

3- () GSS

9) Eşinizden kalma bir maaşınız var mı?

- 1- () Evet 2- () Hayır

10) Aylık gelir miktarınız nedir?

- 1- () Gelirim yok 4- () 1.001 – 2.000 TL Arasında
2- () 0 – 250 TL Arasında 5- () 2.001 TL ve Üzeri
3- () 251 – 1.000 TL Arasında

11) Geçiminizi nasıl sağlamaktasınız?

- 1- () Eşimden kalan maaş ile.
2- () EVEK (Dul) maaşı ile.
3- () Kendim çalışarak.
4- () Sosyal yardımlar ile.
5- () Akraba yardımları ile.

12) Geliriniz hane ihtiyaçlarını karşılamanızda yeterli oluyor mu?

- 1- () Evet 2- () Hayır

13) İhtiyaçlarınızı karşılariken hangi kişi yada kuruluşlardan maddi destek aldığınızı söyler misiniz?

- 1- () Belediye
2- () Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
3- () Sosyal Hizmetler Merkezi
4- () Kızılay
5- () Gönüllü kişi ve kuruluşlar
6- () Akrabalar
7- () Komşular / Tanıdıklar
8- () Diğer...

14) Eşinizi kaybettikten sonra aşağıdaki maddi seçeneklerden hangisini karşılamakta sorun yaşıyorsunuz?

- 1- () Yiyecek
- 2- () Yakacak
- 3- () Barınma / Kira
- 4- () Ev eşyası
- 5- () Çocukların eğitim masrafları

15) Hanenizde siz dahil kaç kişi yaşamaktadır?

Belirtiniz (.....)

16) Bakım amacı ile bir yakınınızla, bir başka aile yanında yada herhangi bir kurumda kalan çocuğunuz var mı?

- 1- () Evet
- 2- () Hayır

17) Varsa eğer nerede kalmaktadır?

Belirtiniz (.....)

18) Bakım amacı ile başka yerde kalan çocuğunuzun cinsiyeti nedir?

- 1- () Erkek
- 2- () Kadın

19) Bu çocuğunuzun yaşını öğrenebilir miyim?

Belirtiniz (.....)

20) Yanınızda kalan çocuklardan para kazanmak için herhangi bir yerde çalışan var mıdır?

- 1- () Evet
- 2- () Hayır

21) Varsa çalışan çocuğunuz kaç yaşındadır?

Belirtiniz (.....)

22) Nerede çalışmaktadır?

Belirtiniz (.....)

23) Çalışan çocuklarınız kazandıkları parayı nasıl harcamaktadır?

- 1- () Kendi harçlığını çıkarıyor
- 2- () Aile bütçesine katkı yapıyor

3- () Kardeşlerine destek oluyor

4- () Evi geçindiriyor

5- () Diğer

24) Vefat eden eşiniz ne iş yapardı?

Belirtiniz (.....)

25) Aşağıda yazan seçeneklerden hangisi vefat eden eşinizin mesleğini en iyi şekilde tanımlardı?

1- () Memur

2- () İşçi

3- () Küçük esnaf

4- () İşveren

5- () Mevsimlik işçi

6- () Serbest meslek

7- () Düzensiz ve vasıfsız işler

8- () Çiftçi

9- () Emekli

10- () Ücretsiz aile işçisi

11- () İşsiz

12- () Diğer

26) Eşiniz vefat etmeden önce kimlerle birlikte yaşıyordunuz?

1- () Tek başıma

2- () Yalnızca karı – koca

3- () Yalnızca karı – koca ve çocuklarla

4- () Yalnızca karı – koca, çocuklar ve annemle / babamla

5- () Yalnızca karı – koca ve annemle / babamla

6- () Yalnızca karı – koca, çocuklar ve kayınvalidemle / kayınpederimle

7- () Yalnızca karı – koca, kayınvalidemle / kayınpederimle

8- () Diğer

27) Eşiniz vefat ettikten sonra kimlerle birlikte yaşamaya başladınız?

1- () Tek başıma

2- () Çocuklarla

3- () Yalnızca annemle / babamla

4- () Yalnızca çocuklar ve annemle / babamla

5- () Yalnızca kayınvalidemle / kayınpederimle

6- () Yalnızca çocuklar ve kayınvalidemle / kayınpederimle

7- () Diğer...

28) Eşiniz vefat ettikten sonra size eşinizden herhangi bir şey kaldı mı?

	Kaldı	Kalmadı
Nakit para	()	()
Arsa	()	()
Dükkan	()	()
Ev	()	()
Maaş	()	()
Borç	()	()
Diğer.....	()	()

29) Genel olarak düşündüğünüzde maddi durumunuz eşiniz vefat ettikten sonra ne yönde değişti?

1- () İyileşti

3- () Aynı kaldı

2- () Kötüleşti

4- () Fikri yok / Bilmiyor / Cevap Yok

30) Şu an da çalışıyor musunuz?

1- () Evet çalışıyorum

2- () Hayır çalışmıyorum

31) Çalışıyorsanız işinizi okuyacaklarımdan hangisi en iyi şekilde tanımlar?

1- () Memur

5 - () Emekli

2- () İşçi

6- () Çiftçilik

3- () Küçük esnaf

7- () İşsiz / Çalışmıyor

4- () Mevsimlik işçi

8- () Diğer ...

32) Çalışmama nedeniniz nedir?

Belirtiniz (.....)

33) Şu anda iş arıyor musunuz?

1- () Evet

2- () Hayır

34) Hangi işi yapabileceğinizi düşünüyorsunuz?

Belirtiniz (.....)

35) Halen oturduğunuz ev için aşağıdakilerden hangisi sizin durumunuzu belirtmektedir?

1- () Ev sahibi

2- () Kiracı

3- () Lojman

4- () Kendi evim değil, kira ödemedem kullanıyorum

36) Eşinizi kaybettikten sonra toplum içinde zorluklarla karşılaştınız mı?

1- () Evet

2- () Hayır

37) Eşinizin ölümünden sonra yaşamış olduğunuz en önemli sorun nedir?

Önem sırasına göre 1' den 5' e kadar sıralayınız.

1- () Psikolojik rahatsızlıklar

2- () Maddi sıkıntılar

3- () Çocuklarıma tek başına yetememek

4- () Toplum baskısı

5- () Yalnızlık

38) Eşiniz vefat ettiğinde aşağıda ki belirttiğim sorunlardan en çok yaşadığınız sorunu önem sırasına göre 1' den 7'ye kadar sıralayınız?

1- () Maddi sıkıntılar

2- () Yaşayacak ev sorunu

3- () Aileden, çevreden gelen baskı

4- () Dul kaldığım için dışlandım

5- () Karşı cinsten kişilerin taciz yada benzeri rahatsız edici davranışlarına maruz kaldım

6- () Hukuki sorunlar

7- () Çocuklardan kaynaklanan sorunlar

39) Peki bu sorunların ortadan kalkması için neye ihtiyacınız vardır. Önem sırasına göre 1' den 6'ya kadar sıralayınız.

1- () Yatacak / kalacak yer

2- () Parasal destek

3- () Psikolojik destek

4- () Hukuki destek

5- () İş bulma konusunda yardım

6- () Kreş / yuva / çocuk eğitime katkı gibi konularda yardım

40) Sigara kullanıyor musunuz?

1- () Evet

2- () Hayır

41) Genel olarak düşündüğünüzde hayatınızdan ne kadar memnunsunuz?

1- () Hiç memnun değilim

2- () Pek memnun değilim

3- () Memnunum

4- () Çok memnunum

42) Şu anda hayatınızda size en çok sıkıntı veren şey nedir?

Belirtiniz (.....)

43) Geleceğe dair bir planınız var mıdır?

Belirtiniz (.....)

44) Yeniden evlenmeyi düşünüyor musunuz?

1- () Evet

2- () Hayır

45) Yeniden evlenmeyi düşünüyorsanız, neden?

1- () Yalnızlık

2- () Ekonomik sıkıntı

3- () Çevre baskısından kaçış

4- () Çevrem evlenmem için baskı yapıyor

5- () Diğer...

46) Yeniden evlenmeyi düşünmüyorsanız, neden?

1- () Çocuklarımdan dolayı

2- () Yeni bir evliliğe ihtiyacım olmadığı için

3- () Akrabalarım izin vermediği için

4- () Ölen eşimi unutamadığım için

5- () Diğer...

47) Halen tedavi gördüğünüz önemli bir kronik hastalığınız var mı?

1- () Var

2- () Yok

48) Eğer tedavi gördüğünüz bir rahatsızlık var ise nedir?

Belirtiniz(.....)

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Hatice Gülbahar KESKİN

Uyruğu : TC

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Pamukkale Üniversitesi	2010
Yüksek Lisans		

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
15.10.2012	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Sosyal Yardım ve İnceleme Görevlisi

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı KPDS () ÜDS () TOEFL () EILTS ()